TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Eesti ajaloo osakond

Marie Kõiver

RANNIKUKALANDUS EESTIS 1918–1940

Magistritöö

Juhendaja: Ago Pajur

TARTU

2018

Sisukord

Sisukord 2
Sissejuhatus 3
1. Seadusandlus ja administratsioon 8
1.1. Toitlusministeerium 9
1.2. Põllutööministeerium 14
1.3. Kalanduskoda 19
2. Kalurite arv ja organiseerumine 23
2.1. Kalurite seltside katuseorganisatsioonid ja nende häälekandjad 27
3. Rannikukalanduses esinenud põhiprobleeme 39
3.1. Sõjast tulenenud probleemid kalanduses 39
3.2. Mererent 44
3.3. Maaküsimus 50
3.4. Kalaturgude küsimus 54
Kokkuvõte 61
Kasutatud allikad ja kirjandus 67
Summary 76
Lisad 81

Sissejuhatus

Mandri-Eesti rannajoone pikkus on 1242 km, kui arvestada juurde ka saarte ümbermõõdud, on Eesti rannajoone kogupikkus 3793 km.[1] Eestit ümbritseb põhjast ja läänest Läänemeri. Läänemere idaregioonis püüti esimesel aastatuhandel pKr peamiselt mageveekalu ja vähesel määral merekalu. On tõendeid, et aastatuhandel eKr tegeleti siin regioonis tursapüügiga, kuid võib arvata, et Läänemere üleminekul Litoriinamerest Limneamereks kadus inimhuvi ranniku- ja merekalanduse vastu. Arheoloogiliste leidude põhjal on järeldatud, et Läänemere idakaldal hakati merekalandusega uuesti tegelema kui siia aladele jõudsid ristiusu levitajad Taanist ja Põhja-Saksamaalt.[2] Mis tähendab, et rannikukalandusega on siin aladel tegeletud järjekindlamalt viimased 700-800 aastat. Mereriigina on Eesti ajaloos kalandusel, sh merekalandusel oluline koht. Kalandusega tegelemisest minevikus annavad märku ka mereranniku säilinud vanad kalurikülad.

Maailmasõdade vahelise Eesti kalandust pole sügavamalt uuritud. Rein Orase ja Jaak Sammeti sulest 1982. aastal ilmunud teos „Lahekäärust ookeaniavarustele“[3] annab küll ülevaate Eesti kalanduse arengust esiajast kuni Eesti NSV perioodini, keskendudes viimastel perioodidel kalamajanduse aspektile. Ilmudes oli raamat esmakordne katse sellist läbilõiget teha ning võib öelda, et autorite eesmärk sai täidetud. Põgusalt on puudutatud igat perioodi esiajast kuni ENSV-ni, kuid kuna piirdutakse vaid ülevaatliku pildiga, siis ei ole ühtki perioodi ega teemat süvitsi käsitletud. Teos kirjutati ENSV-s, mistõttu vastab see ka nõukoguliku ajalookirjutuse reeglitele.

1980. aastal Esto-80 ajal asutati Rootsis Eesti Kalurite Koondis, mille eesmärgiks oli Eesti kalanduse ajaloo uurimine ja jäädvustamine. Koondise ülesandeks oli koondada enda ümber endisi ja kaasaegseid eesti kalureid, kalandustegelasi, -teadlasi ja nende pereliikmeid. Koondise juhatuse liikme, endise Pärnu mere- ja kalameeste seltsi Jahta ning Kalanduskoja esimees Mart Laaguse eestvedamisel hakati koguma emigreerunud kalurite mälestusi, jäädvustamaks Eesti kalanduse ajalugu. Sellega seoses hakati välja andma ka ajakirja Eesti Kalur, mille põhjal suuresti koostati

[1] Eesti rannajoon. Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eesti_rannajoon (01.05.2018)
[2] Lõugas, Lembi.(2016) Fishing and Fish Trade During the Viking Age and Middle Ages in the Eastern and Western Baltic Sea Regions. In: Barret, J. H. and Orton, D. (Ed.). Cod and Herring: The Archaeology and History of Medieval Sea Fishhing. Oxford: Oxford Books. Pp 114-115. Orton DC, Makowiecki D, de Roo T, Johnstone C, Harland J, et al. (2011) Stable Isotope Evidence for Late Medieval (14th–15th C) Origins of the Eastern Baltic Cod (Gadus morhua) Fishery. PLoS ONE 6(11): e27568. doi:10.1371/journal.pone.0027568. Pp 8-9.
[3] Oras, Rein; Sammet, Jaak. Lahekäärust ookeaniavarustele (Eesti kalanduse ajaloost). Tallinn: Valgus, 1982.

ka koguteosed Eesti kalanduse minevikust I ja II.[4] Koguteoste eesmärk oli talletada nende inimeste mälestusi, kes olid ise osa võtnud Eesti kalanduse kujundamises ning organiseerimises. Kirjutajateks olid Eesti Vabariigis tegutsenud kalandustegelased ja kalurid.

Kalandusest Eesti Vabariigis on ilmunud põgus ja ülevaatlik artikkel Eesti põllumajanduse ajaloo kogumikus.[5] Kalandusega seotud teemasid on käsitletud ka teistes uurimistes. Elo Lutsepal on oma magistritöö ainetel ilmunud artikkel Matsalu kaluriasunduse rajamisest aastatel 1929-1935.[6] Karl Sterni ja Kadri Tüüri inglisekeelne artikkel, mis valmis Sterni doktoridissertatsiooni raames, räägib Eesti heeringaekspeditsioonist Islandi vetes läbi rahvusliku ideoloogia ja globaalse majanduse perspektiivi.[7]

Rannakultuuri on uuritud ka etnoloogilisest vaatenurgast. Selles valdkonnas on kõige teenekam etnograaf Arved Luts, kes on uurinud randlaste elatusalasid ja kalapüügitehnikaid. Luts on lähemalt analüüsinud ka 1939. aasta põllumajandusloenduse materjale kui kalandusajaloo allikat.[8] Tema juhendamisel on valminud J. Raudsepa diplomitöö „Kalakaubandus Eestis aastail 1920-1940“ ja teisi kursusetöid randlaste elatusaladest.[9] Raudsepa diplomitöö põhineb peaasjalikult kalandusalasel ajakirjandusel, mõnel üksikul juhul on kasutatud ka arhiiviallikaid.

Viimastel aastatel on suurenenud huvi põliste rannakülade vastu. Külvi Kuuse ja Maivi Kärgineni sulest on ilmunud käsitlused Aksi, Naissaare, ja Prangli saarte ning Viimsi rannakülade ajaloost, mis moodustavad ühtse terviku.[10] Need on kodukoha ajalood, millega on tehtud tugev algus

---

[4] Eesti kalanduse minevikust I. Toimetanud Elmar Pettai. Stockholm: Eesti Kalurite Koondis, 1984. Eesti kalanduse minevikust II. Toimetanud Elmar Pettai. Stockholm: Eesti Kalurite Koondis, 1985.

[5] Kobakene, Enno; Orgussaar, Toivo. Kalaasjandus. – *Eesti põllumajandus XX sajandil I.* Tallinn, 2006. Lk 341-356.

[6] Lutsepp, Elo. Uudisasundused – 1930. aastate sotsiaalpoliitika ja arhitektuuri kohtumisi. Magistritöö. (Juh. PhD Mart Kalm) Eesti Kunstiakadeemia, 2006. Lutsepp, Elo. Matsalu kaluriasunduse rajamine aastatel 1929-1935. – *Läänemaa muuseumi toimetised XI*. Haapsalu: Läänemaa muuseum, 2008. Lk 61-75.

[7] Tüür, Kadri; Stern, Karl. Atlantic Herring in Estonia: in the transverse waves on international economy and national ideology. – *Journal of Baltic Studies*, 2015, Vol. 46, pp. 393-408. Vt ka: Stern, Karl. Mittetariifsete kaubandusmeetmete rakendamine 1930. aastatel Eesti Vabariigi näitel. – *Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis 43*. Tartu Ülikool, 2017.

[8] Vt nt: Luts, Arved. Rändpüügist Eesti merekalastuses. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVII*. Tartu, 1960. Lk 129-168. Luts, Arved. 1939. aasta põllumajandusloenduse materjalid Eesti kalanduse uurimise allikana. – *Allikaõpetuslikke uurimusi. Eesti ajaloo küsimusi XI.* Tartu Riiklik Ülikool, 1989. Lk 96-112.

[9] Raudsepp, J. Kalakaubandus Eestis aastail 1920-1940. Diplomitöö. (Juh. Arved Luts). Tartu Riiklik Ülikool, 1971. Paavel, Eve. Ida-Harjumaa randlaste elatusalad. Kursusetöö. (Juh. Arved Luts). Tartu Riiklik Ülikool, 1986.

[10] Kuusk, Külvi. Aksi – mereriik Tallinna külje all. Rannarahva Muuseum, 2011. Kuusk, Külvi; Kärginen, Maivi. Kourdumehed, pitskleidid ja meremiinid – mitmepalgeline Naissaar. Rannarahva Muuseum, 2013. Prangli, ajaoaas Soome lahes. Koost. Külvi Kuusk, Maivi Kärginen. Rannarahva Muuseum, Tallinn, 2016. (Vt ka retsensiooni:

rannakultuuri uurimisele ja eelkõige populariseerimisele. Naissaare, Prangli ja Viimsi raamatute puhul on tegemist mitmekülgsete kogumikega, mis annavad ülevaate kohaajaloost muinasajast tänapäevani. Kajastatud on allveearheoloogia, keelelised eripärad, elanike põlised traditsioonid, arhitektuuriline pärand, usu-, haridus- ja kultuurielu ja loomulikult ka kalandus kui randlaste elatusallikas.

Käesolev magistritöö on edasiarendus autori 2016. aastal kaitstud bakalaureusetööst „Eesti kalandus 1930-1940: seadusandlus ja organisatsioonid.“[11] Bakalaureusetöö keskendus eelkõige Põllutööministeeriumi kalandusalasele ametkonnale ja väljatöötatud seadusandlusele ning 1930. aastatel kokkukutsutud kalurite kongressidele. Lähemalt on vaadeldud ka Kalanduskoja tegevust. Antud magistritöös on uuritav ajavahemik laiem, sellest tulenevalt on uuritud ka Toitlusministeeriumi tegevust kalanduse korraldajana, millele sügavamalt senises ajalookirjanduses tähelepanu pole pööratud tulenevalt sellest, et ministeeriumit polegi varasemalt lähemalt käsitletud. Toitlusministeeriumi uurimisega on algust teinud Nele Küüts, kes on uurinud ministeeriumi rolli toitlusolude kujundamisel Vabadussõja ajal oma bakalaureusetöös „Eesti toitlusolud ning Toitlusministeeriumi roll nende kujundamisel 1918-1920.“[12]

Magistritöö eesmärgiks on uurida rannikukalandust Eestis aastatel 1918-1940 läbi riigiinstitutsioonide ja kalurkonna. Eesmärgist tulenevalt on magistritöös püstitatud järgmised uurimisküsimused: Millised riigiinstitutsioonid ja mismoodi korraldasid uuritaval ajavahemikul kalandust? Kui suur oli kalurkond ning mil viisil püüti korraldada kalurite koostööd? Millised olid rannikukalanduses esinenud olulisemad probleemid ning mil viisil neid lahendati?

Töö on jaotatud tulenevalt püstitatud küsimustest kolme peatükki. Esimene peatükk annab ülevaate riigiinstitutsioonidest, mis tegelesid aastatel 1918-1940 kalanduse reguleerimisega. Alapeatükid käsitlevad vastavalt kolme institutsiooni: Toitlusministeerium, Põllutööministeerium ja Kalanduskoda. Kuigi Kalanduskoja puhul pole tegemist otseselt riigiasutusega nagu ministeeriumite puhul, vaid avalik-õigusliku kutseesindusena, on see ikkagi paigutatud esimesse

Kõiver, Marie. Mereline Prangli. – *Tuna*, 2017, nr 3, lk 140-141.) Püünsi, Rohuneeme ja Rummu – Viimsi vanad rannakülad. Koost. Külvi Kuusk, Maivi Kärginen. Püünsi Külaselts, 2017.

[11] Kõiver, Marie. Eesti kalandus 1930-1940: seadusandlus ja organisatsioonid. Bakalaureusetöö. (Juh. Ago Pajur) Tartu Ülikool, 2016.

[12] Küüts, Nele. Eesti toitlusolud ning Toitlusministeeriumi roll nende kujundamisel 1918-1920. Bakalaureusetöö. (Juh. Ago Pajur) Tartu Ülikool, 2017.

peatükki, kuna seda võib vaadelda vaikiva ajastu tingimustes pigem Põllutööministeeriumi käepikendusena kui iseseisva kutseesindusena.

Teise peatüki algusosas antakse ülevaade kalurite arvust uuritaval perioodil ning kalurite seltsidesse ja ühingutesse koondumisest. Järgnev alapeatükk käsitleb kalurite ühinguid koondanud katuseorganisatsioone. Selles vaadeldakse ka lähemalt katuseorganisatsioone juhtinud isikuid ning antakse ülevaade kalurite häälekandjatest, püüdes selgitada, kes andsid välja kalandusealast eriajakirjandust ja mis oli ajakirjade sisuks.

Magistritöö viimases peatükis uuritakse kalanduses esinenud olulisemaid probleeme, mida kalurid pidevalt tõstatasid kongressidel ja kalandusalases ajakirjanduses. Need olid probleemid, milles nähti takistusi nii kalanduse kui ka kalamajanduse arengus. Esimene alapeatükk keskendub sõjast tingitud probleemidele kalanduses, kus uuritakse missuguste raskuste ees kalurkond seisis ning kuidas riik kalandust korraldas ning kalanduses esinevaid probleeme lahendas. Teises alapeatükis uuritakse, mis seisukohal oli kalurkond mererendi küsimuses ning kuidas jõuti vaba kalapüügini Eesti merevetes. Kolmandas alapeatükis puudutatakse maaküsimust, mis oli aktuaalne kogu Eestis, sealhulgas ka kalurkonna seas. Neljandas alapeatükis uuritakse kalaturgude küsimust, mis oli samuti üks tähtsaimatest probleemidest kalurite kongressidel kahe aastakümne vältel. Missuguste takistuste taga seisis Eesti kalakaubale välisturgude leidmine ja miks esines raskuseid merekala turustamisel sisemaal.

Magistritööst on välja jäänud mõned kalanduses esinenud probleemid nagu kalandusalase kutsehariduse küsimus.[13] Kalurite ja kalandusvaldkonna laenude küsimuse arengut on kajastatud põgusalt Põllutööministeeriumi seadusandliku tegevuse juures esimeses peatükis.

Töö on varustatud 24 lisaga, mis põhinevad Eesti Statistika Kuukirjas ning kalandusalastes eriajakirjades avaldatud andmetel. Statistika puhul tuleb silmas pidada, et see ei kajasta kogu tegelikkust. Statistikat hakati koguma alates 1928. aastast. 1929. aastal kogusid statistikat 237 korrespondenti, keda oli Eesti rannajoone kohta liiga vähe. Paljud korrespondendid pidid mitmes külas statistikat koguma, esines ka korrespondente, kes õigeaegselt andmeid Statistika Keskbüroole ei edastanud. Korrespondendiamet oli palgatu auamet, töötasuks saadi vaid tasuta Laevanduse ja Kalaasjanduse ajakiri. Statistika kogumise algusaastatel esines ka kalurite

[13] Kalandusalase kutsehariduse kohta loe lähemalt: Kõiver, 2016, lk 8-9. Pettai, Elmar. Kalandusalasest haridusest Eesti Vabariigis. – *Eesti Kalur*, 1992, nr 3, lk 4-10.

umbusku, kardeti et statistikat hakatakse kasutama nende jaoks ebasoodsate määruste tegemisel või maksustamisel. Seda kõike arvestades, võib aimata, et vähemalt väljapüütud kalahulga näitajad võivad kogutud statistikast suuremad olla.[14] Magistritöösse on võetud statistika alates aastast 1930, kuna selleks ajaks oli korrespondentvõrk paremini tööle hakanud ning välja oli kujunenud kindlakujuline andmete esitamine.

Magistritöö tugineb arhiiviallikatele ja kaasaegsele kalandusalasele ajakirjandusele. Magistritöös on Rahvusarhiivi fondidest kõige enam kasutatud Toitlusministeeriumi fondi (RA, ERA.19) ja Põllutööministeeriumi fondi (RA, ERA.1648). Ministeeriumite fondides leidub peaasjalikult asutuse enda asjaajamise dokumentatsiooni, kuid selle kõrval ka kirjavahetust kalurite ühingute ja seltsidega. Kuna uuritaval ajavahemikul polnud seltsidel kohustust oma asjaajamist arhiivile üle anda, ei leidu meie mäluasutustes nende kohta ka lähemat materjali. Eesti Meremuuseumi kogus (MM) säilitatakse kahe ühingu protokolliraamatuid[15], kuid need on ka ainsad uurijale teadaolevad säilinud asjaajamise materjalid. Siseministeeriumi fondis (RA, ERA.14) säilitatakse ühingute registreerimistoimikuid, kuid need ei oma ilma asjaajamisedokumentatsioonita erilist väärtust ühingute uurimisel. Seetõttu on Rahvusarhiivi fondides talletatud kirjavahetus kalurite ühingutega unikaalseks allikaks kalanduse ja kalurkonna uurimisel.

Teise põhiallikana on kasutatud kaasaegset kalandusalast eriajakirjandust: Kalaasjandus (1921-1925), Laevandus ja Kalaasjandus (1926-1936), Kalandus (1933-1936) ja Eesti Kalandus (1936-1944). Kaasaegseid ajakirju on lähemalt analüüsitud teises peatükis. Nende kõrval on kasutatud ka Eestist Rootsi emigreerunud kalurite väljaannet Eesti Kalur (1980-1993).

[14] Kind, Peeter. Merekala toodang 1929. a. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1930, nr 3 (47), lk 46-47.
[15] Varuli Kalameeste Seltsi peakoosoleku ja juhatuse protokolliraamat. (MM 897/1 D 123/1) Kolga-Leesi Kalameeste Tarvitajate Ühisuse protokolliraamat (MM 874/2 D 118/2)

1. Seadusandlus ja administratsioon

Enne Eesti iseseisvumist puudus Eesti aladel keskne kalanduse administratsioon. Eesti iseseisvumisega kadus kalanduses ära ka Venemaa turg. Noor riik pidi välja töötama uue seadusandluse ning ümber korraldama majanduse vastavalt iseseisva riigi vajadustele. Kalanduses valitses veneaegne praktika, mida iseloomustas süsteemitus ja maaomanike suva.

1864. aastal võeti Balti eraseadusesse (BES) eraldi kalapüüki puudutavad sätted.[16] Selle järgi jagunesid veekogud era- ja avalikeks veteks. Kalastusõigus merel kuulus maaomanikele rannast kolme versta[17] ulatuses. Maaomanikud nõudsid koormisi püügi, randumise ja võrgukuivatamise eest. 19. sajandi lõpus sai valdavaks raharent, ning mõisad hakkasid püügiala välja rentima külale või üksikettevõtjatele. Selle kõrval reguleerisid kalandust ka Põllumajanduse seaduse §§ 3560-5721.[18]

Rannatalud vabaks ostnud kalurid said vabaks ka mererendist, kuid esines juhtumeid, kus rannaäärseid talukohti müüdi eraldi kalapüügikohtadest ja püügiõigustest. 1894. aasta senati otsusega läks siiski talukoha rendile andmise või müügiga ka kalapüügiõigus rentniku või ostja kätte. Kuna enamik siseveekogudest kuulusid maaomanikele, kes kehtestasid oma maavalduse piirides endale sobivaid kalapüügi määruseid ja võisid kala püüda oma äranägemise järgi, siis polnud sundi heaperemehelikult veekogude eest hoolitseda. Seetõttu teostati palju ülepüüki ega hoolitsetud noorkalade juurdekasvu eest.[19]

Veneaegset kalanduse korraldust iseloomustas juhuslikkus, mistõttu kannatas siseveekogude produktiivsus ja rannakalurid olid sõltuvuses mererendist. Eesti Vabariigi algul alustati kalanduse süstemaatilist ümberkorraldamist. Esimesed kalapüügimäärused andis välja Toitlusministeerium 1919. aastal.

---

[16] Liv-, Est- und Curländisches Privatrecht : III Theil des Provincialrecht der Ostseegouvernements. Zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Petersburg, 1864.
[17] 1 verst = 1066,78 m
[18] Randlusest ja randlastest. Koost. Alar Mik jt,. Pringi: Rannarahva muuseum, 2010. Lk 5. Vabariigi Valitsuse seletuskiri Kalapüügi seaduse juurde. *Jahiseadus. Metsaseadus. Kalapüügi-seadus.* Koost. August Pill, Karl Viilu. Tartu: Tapperi, 1934. Lk 119.
[19] Oras; Sammet, lk 16; Toots, Hendrik. Kalanduse administratsioon Eestis. Põllutööministeeriumi Kalanduse Büroo. – *Eesti Kalur*, 1982, nr 4, lk 19.

1.1. Toitlusministeerium

Eesti põllumajandus oli Esimesest maailmasõjast räsitud. Meeste mobiliseerimine ja hobuste rekvireerimine tekitas põllumajanduses tööjõupuuduse, millest tulenevalt vähenes nii haritav põllupind kui ka saagikus. Rekvisitsioonidega vähenes ka kariloomade arv. Vabadussõja puhkemisel valitses seega toitluse alal tõsine kriis. Juba maailmasõja ajal loodi Eesti pinnal toitlusasutused (toitluskomiteed Liivimaal ja toitlusnõupidamised Põhja-Eestis), mida muutuvates oludes sageli ümber korraldati.[20] Segastes oludes, kus olemasolevad ja reorganiseeritud asutused oma eesmärki täita ei suutnud, loodi Maanõukogu otsusega Maavalitsuse toitlusosakond, mille juhatajaks valiti 12. oktoobril 1917 Gustav Linkvist. Osakond tegutses kuni enamlased Maavalitsuse laiali ajasid.[21]

24. veebruaril 1918 Päästekomitee päevakäsuga nr 5 loodud Eesti Ajutise Valitsuse esimesse koosseisu (24.02.–12.11.1918) kuulus põllutöö- ja toitlusminister Jaan Raamot, kuid seoses Saksa vägede sissetungiga ei olnud võimalik ministeeriumi aparaati ellu kutsuda. Okupatsiooni kokkuvarisemisel määras Maanõukogu Vanematekogu 12. novembril 1918 Ajutise Valitsuse uues koosseisus (12.–27.11.1918) põllutöö- ja toitlusministriks uuesti Jaan Raamoti.[22] Maanõukogu kinnitatud kolmandas Ajutises Valitsuses (27.11.1918–9.05.1919) lahutati ministeerium kaheks: põllutööministriks nimetati Otto Strandman ning toitlusministriks Jaan Raamot, kes jäi sellesse ametisse kuni 6.02.1919, mil tema asemele asus Eduard Georg Aule.[23]

Toitlusministeeriumi ülesandeks oli Esimesest maailmasõjast ja jätkuvast Vabadussõjast tingitud toitluskriisi lahendamine ning sõjaväe, linnade ja maa varustamine toiduga. Selleks kogus ministeerium teateid maal leiduvate toiduainete, loomade ja loomasööda tagavarade kohta ja võttis need arvele. Arvele võetud toiduaineid pidi ministeerium riigi piirides õiglaselt ümber jaotama

[20] Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu, 2005. Lk 55. Lust, Kersti. Võitlus toidu hinna tõusuga. – *Esimene maailmasõda ja Eesti.* Koost. Tõnu Tannberg. Tartu, Eesti Ajalooarhiiv. Lk 204-205.
[21] Toitluskomisjoni ettepanekud Maanõukogule toitluskomitee ülevõtmise asjus Eestimaal, dateerimata. – RA, ERA.4419.1.4, l 46. Maanõukogu protokoll nr. 56, 12.10.1917. – RA, ERA.78.1.107, l 2p. Küüts, lk 22-23.
[22] Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Koost. Jaan Toomla. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 1999. Lk 146-147. Eesti Vabariigi Põllutööministeerium aastatel 1918-1940. Koost. Väino Tanvell. Tallinn: Põllumajandusministeerium, 2006. Lk 1.
[23] Valitud ja valitsenud, lk 147.

müümise teel. Töö läbiviimiseks oli ministeeriumil õigus anda välja sundmääruseid ning kehtestada hindasid kaupadele. Mida kodumaal ei leidunud, osteti vajaduse korral välismaalt.[24]

Toitlusministeerium koosnes esialgu neljast osakonnast. Vilja, informatsiooni ja kontrolli ning statistika osakondade kõrval tegutses ka piima ja kala osakond, mille juhatajaks oli Woldemar Clement.[25] 1919. aasta algul reorganiseeriti ministeeriumi struktuur. Tegevus jaotati kahe peaametkonna vahel – korraldav ja tegelik kaubanduse ametkond. Viimase alla kuulusid põllusaaduste ja kaubanduse, karja- ja kalaasjanduse ning arve- ja raamatupidamise osakonnad. Siinpuhul huvipakkuva karja- ja kalaasjanduse osakond pidi korraldama loomade, liha, piima, piimasaaduste ja kala sisseostmist ja sundvõtmist, juurdevedu ja jaotamist. Just selle osakonna ülesandeks oli ka korraldada ja edendada kalapüüki.[26] Seega oli Toitlusministeerium esimene riigiasutus, kes seisis kalanduse reguleerimise eest.

Karja- ja kalaasjanduse osakonna all tegutses kalatoimkond, mille juhatajaks oli Jaan Kodres[27] (24. jaanuarist kuni 1. juunini 1919). Üliõpilasena oli Kodres tegelenud Võrtsjärve kalamajandusliku uurimusega ning koostas Võrtsjärve põhjakaardi, mille tulemusena määrati talle Vene Põllutöö Departemangust 18-kuuline stipendium kalanduse õppimiseks. 1915. aastal pärast kõrgemate kalakasvatuse kursuste lõpetamist ja kalakasvatuse instruktori õiguste saamist määrati Kodres Baltimaa kalanduse ringkonna juhi Max Karl Ferdinand von zur Mühleni abiliseks. Kuigi Kodres ei lõpetanud ülikooli, oli tal kaheaastase ülikooliõpingute ja sellele järgnenud praktika näol küllalt teaduslik ettevalmistus kalanduse alal, mistõttu jõudis ta ka Eesti Vabariigi institutsioonide juurde kalanduse eriteadlasena ning tegi neis järgnevatel aastakümnetel karjääri.[28] Toitlusministeeriumist lahkumisega samal päeval, 1. juunil 1919. aastal, määrati Jaan Kodres Põllutööministeeriumi loomakasvatuse peavalitsuse kalakasvatuse eritundjaks.[29] Oma lühikese

---

[24] Toitlusministeeriumi kodukord, dateerimata. – RA, ERA.19.1.44, l 12. Toitlusministeeriumi lõpuaruande seletuskiri, 15.12.1923. – RA, ERA.19.1.535, l 91.
[25] Toitlusministeeriumi korraldus, 5.12.1918. – RA, ERA.19.1.3, l 24.
[26] Toitlusministeeriumi kodukord, dateerimata. – RA, ERA.19.1.44, l 12, 14-15.
[27] Jaan Kodres (18.02.1888 Suure-Jaani kihelkonnas – ?). Hugo Treffneri eragümnaasiumi lõpetamise järel astus ta Tartu Keiserliku ülikooli matemaatika-loodusteaduskonda.Viljandimaa TSN Täitevkomitee kuulutas Kodrese 1950. aastal kulakuks. Surma aeg ja koht teadmata. – Входный билеть Императорской Юрэвской Университета 24.08.1911. – RA, EAA.402.1.12748, l 24. Jaan Kodres ENSV Ministrite Nõukogule, 13.07.1950. – RA, EAA.M-599.2.950, l 5. Jaan Kodrese teenistuskiri, 1.06.1919. – 14.11.1940. – RA, ERA.58.5.1334, nummerdamata. Viljandimaa TSN Täitevkomitee otsus nr. 422, 16.06.1950. – RA, EAA.M-599.2.950, l 3.
[28] Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Toitlusministeeriumi IV osakonnale, 4.06.1919. – RA, ERA.19.1.51, l 90. Jaan Kodres ENSV Ministrite Nõukogule, 13.07.1950. – RA, EAA.M-599.2.950, l 5. Jaan Kodrese teenistuskiri, 1.06.1919. – 14.11.1940. – RA, ERA.58.5.1334, nummerdamata.
[29] Jaan Kodres – kohale määramise teadaanne, dateerimata. – RA, ERA.1648.4.539, l 38.

teenistusaja jooksul Toitlusministeeriumis jõudis Kodres tutvuda Pärnu kalaasjandusega, mis jäi ta ainsaks merekalandusega seotud tööks. Muidu piirdus tema tegevus eelkõige siseveekogude kalanduse korraldamisega, mis siinkohal lähemat käsitlemist ei leia. Selle kõrval organiseeris ta Tartus ka kalade hauet ja iheste vettelaskmist.[30] Ei ole teada, kas keegi tuli Toitlusministeeriumis Kodrese asemele, kuid võib arvata, et koos Kodresega läks ka kalanduse üldine korraldamine Põllutööministeeriumi haldusalasse, mistõttu Toitlusministeerium enam kalaasjanduse eriteadlast ei vajanud. Kodrese teenistus Põllutööministeeriumis kestis 14. novembrini 1940. Oma pikaaegse teenistuse eest pälvis ta 1938. aastal Valgetähe IV klassi teenetemärgi.[31]

Kalatoimkonna juhataja abi ettekandest ministrile 1919. aasta mais selgub, et kalanduse korraldamiseks ja kalapüügihooajaks ettevalmistumisel jaotati mererand rajoonidesse ning loodi eraldi kalavastuvõtukohad. Kuigi autori valdusesse pole sattunud ühtegi ülevaatlikku dokumenti rajoonide jaotusest, on ministeeriumi kirjavahetusest välja tulnud vähemalt kaheksa kalarajooni, mis vastutasid kalade rekvireerimise eest kohtadel, kus seda maakonnavalitsuste osakonnad ei teinud. Nendeks olid Purtse, Kolga, Tallinna, Paldiski, Haapsalu, Saaremaa, Paatsalu ja Pärnu rajoonid.[32] Nende kõrval tegutses ka kalatööstuse keskus ja Tallinna kalatööstus. Kalatööstuse keskusel oli 1919. aasta lõpus kolm osakonda: Paldiskis, Haapsalus ja Paatsalus. Keskuse juhatajaks määrati 1. septembril 1920 Aleksander Krupp[33], kes oli astunud ministeeriumi teenistusse 1. mail 1919 Haapsalu kalarajooni juhatajana.[34] Ajapikku arvatavasti likvideeriti kalarajoone, sest 1920. aasta aprilli ametnike koosseisu järgi eksisteeris vaid kolm kalarajooni

[30] Kalaasjanduse toimkonna aruanne 24.I. – 28.IV.1919, dateerimata. – RA, ERA.19.1.51, nummerdamata.
[31] Jaan Kodrese teenistuskiri, 1.06.1919. – 14.11.1940. – RA, ERA.58.5.1334, nummerdamata. Eesti Vabariigi teenetemärgid. – https://www.president.ee/et/vabariik/teenetemargid/kavaler/11651/jaan-kodres (23.03.2018)
[32] Võrkude jaotus rajoonide vahel, 27.04.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 320. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Toitlusministeeriumi IV osakonnale, 4.06.1919. – RA, ERA.19.1.51, l 90.
[33] Aleksander-Martin Krupp (22.08.1876 Narva – ?) õppis Narva linnakoolis. 1905-1909 Narva Tarvitajate Ühisuse Tulu asjaajaja ja raamatupidaja. 1909-1910 Ivanovski Tarvitajate Ühisuse ärijuht, 1912-1915 Rapla Tarvitajate Ühisuse ärijuht, 1915-1918 Vene-Balti tehase Tarvitajate Ühisuse vanem müüja. 1918 Tallinna linna Toitlusvalitsuse linnapoe ja kalaosakonna juhataja. Alates 1919. aasta maist Toitlusministeeriumis. Hiljem Põllutööministeeriumis instruktor-asjaajaja ja kontrolör-asjaajaja. Pikaaegse teenistuse eest pälvis ta 1940. aastal Valgetähe V klassi teenetemärgi. Aleksander Kruppi teenistuskiri 1.05.1919-15.06.1921, 9.07.1921. – RA, ERA.19.1.607, l 6. Põllumajanduse peavalitsuse ametnikkude ja teenijate nimekiri, 1.01.1925. – RA, ERA.1648.4.924, l 27. Aleksander-Martin Krupp Eesti Vabariigi teenetemärgid. – https://www.president.ee/et/vabariik/teenetemargid/kavaler/10892/aleksander-martin-krupp (2.05.2018)
[34] Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Toitlusministeeriumi IV osakonnale, 4.06.1919. – RA, ERA.19.1.51, l 90. Tunnistus, 9.07.1921. – RA, ERA.19.1.607, l 5. Aleksander Kruppi teenistuskiri 1.05.1919-15.06.1921, 9.07.1921 – RA, ERA.19.1.607, l 6.

juhataja kohta. Samal aastal likvideeriti needki – 28. juunil Saaremaa, 30. juunil Kolga ja 1. septembril Haapsalu kalarajoon.[35]

Kalatoimkonnad pidanuks tegutsema ka maakonnavalitsuste toitlusosakondades, kuid näiteks Harjumaa toitlusosakonnas ei jõutud kalaasjandust sisse seada terve ministeeriumi tegevuse vältel, seega puudus seal ka kalatoimkond. Küll aga tegelesid kalandusega Pärnu maakonnavalitsuse toitlusosakond ja Narva linna toitlusamet.[36]

Seni kehtinud kalandusalased seadused ja määrused ei võimaldanud kalanduse arendamist ega ka röövpüügi kõrvaldamist. Seetõttu andis Toitlusministeerium välja Eesti Vabariigis esimesed kalapüügimäärused, mis ilmusid 1919. aastal Riigi Teatajas.[37] Neile järgnes veel rida määruseid, mis olid sageli puudulikud, kuid mille alusel oli siiski võimalik alustada kalanduse korraldamist.[38] Hiljem, 1923. aastal vastu võetud Kalapüügi seaduse seletuskirjas väideti, et Toitlusministeeriumil ega ka Põllutööministeeriumil ei olnud juriidilisi õiguseid kalandust korraldavaid määruseid välja anda ning Kohtuministeerium luges need tagantjärgi ebaseaduslikeks. Siiski vabariigi esimestel aastatel nende järgi toimiti ning kohtud määrasid nende järgi isegi karistusi.[39]

Toitlusministeeriumi esimese kalapüügi määruse järgi lubati Eesti Vabariigi piirides kala püüda ainult Toitlusministeeriumi või tema poolt volitatud omavalitsuste antud kalapüügiloaga. Püügiloas oli kindlaks määratud püügiaeg ja -riistad, millal ja millega võis püüda, ning see pidi olema alati kaasas ettenäitamiseks. Püügiloa saamiseks pidi kaluril omakorda olema aga veekogu omaniku või rentniku luba. Kui kalur ise polnud rentnik, sõltus ta seega veekogu omaniku või rentniku suvast. Küll aga kui omanik või rentnik luba edasi rentides liiga suuri nõudmisi esitas või ei tahtnud üldse oma veekogus lasta püügiga tegeleda, jäi kohalikul maakonnavalitsusel õigus omaniku tahtest mööda minna ja püügiluba siiski väljastada.

---

[35] Toitlusministeeriumi ametnikude koosseis ja palganormid, 26. aprillil 1920, 26.04.1920. – RA, ERA.19.1.43, l 102. Palganormeerimise Komisjoni koosolek, 26.10.1920. – RA, ERA. 19.1.43, l 96.
[36] Harju Maakonnavalitsuse Toitlusosakond Toitlusministeeriumile, 15.09.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 400. Harju Maakonnavalitsuse Toitlusosakond Karja- ja Kalaasjanduse osakonnale, 5.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 431. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Toitlusministeeriumi IV osakonnale, 4.06.1919. – RA, ERA.19.1.51, l 90.
[37] Toitlusministeeriumi määrus kalapüügi kohta, 01.04.1919. – RT 1919, 27. Toitlusministeeriumi määrus kalapüügi kohta, 17.11.1919. – RT 1919, 95/96.
[38] Toots, lk 20.
[39] Vabariigi Valitsuse seletuskiri Kalapüügi seaduse juurde, lk 119-120. *Kalaasjanduse veergudel imestati selle üle, et kuigi Põllutööministeerium ise tunnistab, et neil seadusandlik ja juriidiline alus puudub, talitatakse ministeeriumis endiselt nende järgi.* Toimetus. Uus kalapüügi seaduse eelnõu. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 22, lk 274.

Püüdja pidi teatud protsendi oma saagist müüma toitlusasutustele kindlaksmääratud hinna järgi. 1. aprillist 1919 kehtisid tähtsaimatele kalaliikidele järgmised hinnad: räimed 0,40, kilud 1,00, tursad 0,50, lestad 0,50, kivilestad 0,70, angerjad 1,60, lõhed 2,50 marka nael.[40] Novembris antud määrusega tõsteti sundhindu vastavalt: 0,60, 1,25, 0,60, 0,80, 1,00, 3,0, 4,00 marka naela kohta.[41] (Teiste liikide hindu vt Lisa 1)

1920. aasta rekvisitsioonimääruse järgi olid kõik kalamehed kohustatud 50% oma saagist andma Toitlusministeeriumile kindla hinna järgi sõjaväe jaoks. (Lisa 2) Kalad pidi maale tooma, kus need üle anti Toitlusministeeriumi volinikule. Kõiki määruse vastu eksijaid ähvardas kuni 20 000 margane trahv või kuni üheaastane vangistus.[42] Kusjuures Saaremaa jaoks kehtestati eraldi hinnad, mis olid madalamad kui mandril. (Lisa 3)

Määrused kehtestasid osadele liikidele ka alammõõdud, alla mille ei tohtinud püüda. Samuti piirati ahingu kasutamist ning täielikult keelati kalapüük sääsevõrguga, lõhkeainete ja uimastavate ainetega. Viimane keeld tulenes mitmetest juhtumitest, kus sõdurid püüdsid kalu granaatidega.[43] Veekogude kaitse eesmärgil keelati ära ka lina leotamine ja nahkade pesemine.

Ministeeriumi likvideerimisel koostatud aruande järgi tõi kalandus ministeeriumile 1 855 882,67 marka kahju. Nende hulka arvati nii kalatööstuse enda kahjum kui ka kalatööstuse jaoks muretsetud abinõud, mis hiljem kahjuga realiseeriti. Täielikuks ebaõnnestumiseks kujunes Peipsi tintide operatsioon: *Kahju kalade pealt tekkis tindi kalade operatsioonist, mida ministeerium muretses meie Venemaa Kontroll-Opteer. Kommisjonide nõudmisel optantide toitmiseks. Et Venemaa Nõukogude võimud sarnased abiandmise viisid ära keelasid, ei olnud ministeeriumil võimalik oma tindi kalade tagavarast enam lahti saada ning oli sunnitud neid kahjuga põlluramiks ära müüma, sest toidu aine otstarbeks tarvitab siseturg tintisi õige vähesel arvul.*[44]

[40] Toitlusministeeriumi määrus kalapüügi kohta, 01.04.1919. – RT 1919, 27.
[41] Toitlusministeeriumi määrus kalapüügi kohta, 17.11.1919. – RT 1919, 95/96.
[42] Toitlusministeeriumi sundmäärus kalade rekvisitsiooni kohta, 14.04.1920. – RT 1920, 59/60.
[43] Kalameeste esitajate koosoleku protokoll, 12.08.1919. – RA, ERA.19.1.50, l 34. Loomakasvatuse peavalitsuse juhataja vägede ülemjuhataja staabiülemale, 17.06.1919. – RA, ERA.1648.4.554, l 6. Põllutööministeeriumi kalaasjanduse eriteadlase tegevusaruanne 1919. aasta kohta, dateerimata. – RA, ERA.1648.4.554, l 183.
[44] Toitlusministeeriumi likvideerimiskomisjoni lõpparuanne, 10.12.1923. – RA, ERA.19.1.535, l 114, 116-117.

1.2. Põllutööministeerium

Eesti Vabariigi esimeseks põllutööministriks sai 27. novembril 1918 Otto Strandman. Ministeeriumis moodustati loomakasvatuse, tehnika, kroonumaade valitsemise, loomatervishoiu ja metsade osakonnad. 1919. aasta novembriks olid ministeeriumil välja kujunenud kindlakujuline struktuur ja ülesanded. Põllutööministri ja tema abi kõrval tegutsesid kantselei, maakorralduse ja riigimaade, põllutöö, loomatervishoiu, loomakasvatuse, metsade- ja tehnika peavalitsused ja ametkonnad. Neist kõige olulisem oli antud uurimistöö kontekstis loomakasvatuse peavalitsus, mis tegeles teiste ülesannete kõrval ka kalakasvatusega. 28. aprillil 1921, kui ministeeriumi struktuuri ümber kujundati, liideti loomakasvatuse ja põllutöö peavalitsused üheks põllumajanduse peavalitsuseks.[45] Kui loomakasvatuse peavalitsus tegeles üksnes kalakasvatuse edendamise ja korraldamisega, siis põllumajanduse peavalitsuse peamise ülesande – põllumajanduse korraldamise – kõrval korraldati mitte ainult kalakasvatust, vaid kalandust tervikuna.[46]

Lisaks Toitlusministeeriumile andsid kalapüüki korraldanud määrusi 1919. aastal välja ka Ajutine Valitsus ja 1920. aastal Põllutööministeerium. Ajutise Valitsuse määrus puudutas küll ainult Võrtsjärve, Emajõge ja Peipsi järve, Põllutööministeeriumi määrus käsitles aga kalapüügi korraldamist üldiselt.[47] 1923. aastal vastuvõetud Kalapüügiseadus andis Põllutööministeeriumile õiguse korraldada kalapüüki ja selle järelevalvet ning anda välja kalapüüki puudutavaid määruseid.[48]

Kalapüügiseaduse alusel asutati Põllumajanduse peavalitsuses kalandusosakond, kus töötasid kalaasjanduse inspektor ja instruktor.[49] Kalaasjanduse inspektori (hiljem kalandusinspektor) koht loodi 1925. aastal, ning sellele kohale määrati ministri käsuga seni kalaasjanduse eriteadlasena ja kalandusnõunikuna töötanud Jaan Kodres. Tema kõrval töötas kalaasjanduse instruktorina Aleksander Krupp.[50] Inspektori ülesanneteks oli kalanduse üldine korraldamine, sh kalandust puudutavate määruste ja seaduseelnõude ning veekogude kasutamise ja püügikohtade

[45] Valitsusasutiste tegevus 1918-1934. Tallinn: Riigikantselei, 1934. Lk 142-143.
[46] Samas, lk 165.
[47] Ajutise Valitsuse määrus kalapüügi korraldamiseks Võrtsjärvel, Emajões ja Peipsil, 15.04.1919. – RT 1919, 28/29. Põllutööministeeriumi määrused kalapüügi korraldamiseks. – RT 1920, 59/60, lk 472-473.
[48] Kalapüügi seadus, 09.03.1923. – RT 1923, 43, 64. Vabariigi Valitsuse seletuskiri Kalapüügi seaduse juurde, lk 119-120.
[49] Toots, lk 20. Vebermann, Ernst. Kalandus. – *Eesti Maa. Rahvas. Kultuur.* Tartu: Haridusministeeriumi kirjastus, 1926. Lk 698.
[50] Ettekanne, 17.04.1925. – RA, ERA.1648.4.924, l 13. Põllumajanduse peavalitsuse ametnikkude ja teenijate nimekiri, 1.01.1925. – RA, ERA.1648.4.924, l 27.

rendilepingute kavade koostamine, samuti loengute pidamine põllutöökoolides. Instruktori ülesandeks oli (peale inspektori abistamise) juhtida Keila-Joa haudemajade tegevust, kontrollida kohtadel riikliku kalameeste laenufondi rahade kasutamist ja korraldada kalapüüki kohtadel.[51]

Juba 1924. aastast töötasid kalandusinstruktorid Põllutööministeeriumi toetusel Eesti Ühistegelise Liidu juures. Nendeks olid Johannes Schoberg (Jaan Soomägi) ja Karl Oskar, kellele lisandusid hiljem Albert Herm (Härm) ja Aleksander Liiv. Nende töökohustused hõlmasid endas kalapüügitehnika arendamist, kalatöötlemise, -kaubanduse, -hoiustamise, -transpordi ja ühistegevuse organiseerimist ning kursuste korraldamist paadimootoritest, püüniste töötlemisest ja muust kalandusega seonduvast. Alates 1927. aastast organiseerisid nad kalandusalase statistika kogumist.[52]

1931. aastal muudeti kalandusosakond Kalanduse bürooks ning selle juurde loodi mitmeid uusi ametikohti. Kalandusbüroo juhataja kõrval töötasid kalaasjanduse eriteadlane, kalaasjanduse instruktor-asjaajaja ja kalaasjanduse kontrolör. Büroo ülesannete maht oli samuti kasvanud. Varasematele kohustustele lisandusid nüüd kala ümbertöötlemise korraldamine ning kalaväljaveo kontrollimine. Büroo juhataja töökohustused jäid suures plaanis samaks endise inspektori omadega, kuigi uuel ametikohal oli suurem vastutus. Juhataja pidi, nagu ametinimigi ütleb, büroo tegevust juhtima. Lisaks sellele pidi juhataja teostama järelevalvet riikliku laenu õige kasutamise üle ning korraldama põllumajandusnäitustel kalaosakondi. Eriteadlane tegeles haudemajadega ning korraldas vajalikke uurimistöid koostöös Tartu Ülikooli veekogude komisjoniga. Tema töö oli teaduslikku laadi ning ta pidi bürood varustama vastavate uurimistulemustega veekogude ja kalaliikide kohta. Asjaajaja-instruktor asus Tallinnas ning tema ülesanded olid samad, mis endisel instruktoril. Neile lisandus statistiliste andmete kogumine ja töötlemine, kalaväljaveo kontrolli teostamine ja seaduste ning määruste järelevalve Põhja-Eestis. Viimaste ülesannete eest Lõuna-Eestis hoolitses kalanduskontrolör.[53]

Põllumajanduse Peavalitsuse juurde loodi ka nõuandva asutusena Kalaasjanduse Nõukogu. Kirjanduses esineb selle loomise daatumina aasta 1930, kuid arhiivimaterjalid näitavad, et selline nõukogu asutati juba 1926. aastal.[54] Nõukogu juhtis peavalitsuse juhataja ning 20. veebruaril 1926.

---

[51] Põllumajanduse peavalitsuse ametnike ülesanded, dateerimata. – RA, ERA.1648.4.1007, l 60p.
[52] Kõiver, 2016, lk 8.
[53] Põllutööministeeriumi asutuste tööjaotus ja ametnike ülesanded, 10.03.1931. – RA, ERA.1648.4.1914, l 18-19.
[54] Toots, lk 20-21. Põllumajanduse Peavalitsuse ringkirjaline teadaanne, 13.01.1926. – RA, ERA.1648.1.10, l 9.

aastal vastuvõetud põhikirja järgi olid nõukogu liikmeteks kalaasjanduse inspektor, Kaubandus-Tööstusministeeriumi, Mereasjanduse Peavalitsuse, Tartu Ülikooli, Üleriikliku Kalameeste Esinduse, Ühistegelise Liidu, Kalatöösturite Ühingu, Kesk-Kala, Eesti Kalaasjanduse Seltsi ja Eesti Tarvitajate Ühingute Keskühingu esindajad. Nõukogu ülesanneteks oli kalandusalaste probleemide selgitamine ja lahendamine ning kalandust puudutavate seaduste ja määruste eelnõude ning eelarvekavade läbivaatamine.[55]

1940. aastal töötas Kalanduse Büroos juba 10 inimest. Juhataja Kodres, eriteadlased Edvin Reinvaldt, Bernhard Tiitus, kontrolör-asjaajaja Aleksander Krupp, kalakaubakontrolör Hendrik Toots, kalapüügi kontrolör Arnold Säinas, kalameister-kontrolörid Arvo Ranniko ja Ants Kaland, kalanduse ala korraldaja Martin Kurg ja ajutiselt Tanel Põldoja kalakauba ja püügi kontrolli alal. 14. novembril 1940 vabastati Kalandusbüroo kõik töötajad seoses büroo tegevuse allutamisega Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadile.[56]

Esimene Eesti Vabariigis kalandust korraldav seadus – Kalapüügiseadus – võeti vastu 9. märtsil 1923. Seadus andis õiguse Põllutööministeeriumile korraldada kalapüüki ja selle järelevalvet ning anda välja sellekohaseid määruseid. Seadust muudeti aastatel 1930, 1934 ja 1937. 27. juunil 1938. aastal võeti vastu Kalandusseadus, mis jõustus 1. jaanuaril 1939.[57]

Kalapüügiseadus oli oluliseks murranguks Eesti kalanduses, kuna lõpetas suuresti veneaegse kalapüügikorralduse ning vabariigi alguses valitsenud segaduse ja killustatuse erinevate riigiasutuste vahel, andes kalanduse korraldamise Põllutööministeeriumile. Seaduses sätestati keelatud püügiviisid, kalapüügiriistade kasutamise kord, keelud ja seaduse teostamise ning järelevalve kord. Kõige suuremaks murranguks, võrreldes varasemaga, oli õigus vabalt püüda kalu ja veeloomi merel ja Peipsi ning Pihkva järvedel. Kuigi Põllutööministeeriumile jäi õigus talitada vana praktika järgi ja välja rentida püügiõigust kohtades, kus oli rohke saak või *mõni muu eriline põhjus*, oli seaduses sõnastatud õigus suureks edasiminekuks.[58]

---

[55] Kalandusnõukogu koosoleku protokoll, 20.02.1926. – RA, ERA.1648.1.10, l 17-18.
[56] Põllutöö rahvakomissari käskkiri nr. 15, 29.11.1940. – RA, ERA.R-6.2.1, l 18.
[57] Kalapüügi seadus, 9.03.1923. – RT 1923, 43, 64. Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 12.04.1930. – RT 1930, 33, 200. Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 26.03.1934. – RT 1934, 27, 217. Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 28.05.1937. – RT 1937,44, 389. Kalandusseadus, 27.06.1938. – RT 1938, 60, 588.
[58] Kalapüügi seadus, 9.03.1923. – RT 1923, 43, 64.

Püügiõiguse rentimine merel, Peipsi ja Pihkva järvedel kadus täielikult alles 1930. aastal, mis tähendas lõplikku vabanemist vihatud mererendist.[59] Siseveekogudel jäi aga kalanduse reguleerimine nõrgemaks, ning segadused püügiõigustega olid seetõttu sagedased, takistades kalanduse edukat korraldamist sisevetel.[60] Tehniliste üksikküsimuste lahendamise kõrval olid Kalapüügiseaduse muudatused suunatud kalakaitse tõhustamisele.[61]

1938. aasta Kalandusseadus erines tunduvalt eelmisest. Tollase põllutööministri Artur Tupitsa sõnul oli uut seadust vaja kahel peamisel põhjusel: seni lahendamata kalapüügiõiguse olukord (st sisevetes, kuna mererent oli juba kaotatud) ning vajadus tugevdada kalakaitset.[62] Seetõttu töötati välja täiesti uus seadus, mis oli palju põhjalikum ja laiahaardelisem eelnevast. Kalavaru suurendamiseks Eesti vetes loodi jahinduspiirkondade eeskujul sisevetes kalapüügipiirkonnad. Need jagunesid omakorda riigi- ja erakalapüügipiirkondadeks, millest esimesi registreeris Põllutööministeerium ja teisi linna- või vallavalitsused.[63]

Palju spetsiifilisem oli ka kalapüügiõiguslike isikute määratlemine. Eesti territoriaalmerel, Peipsi, Lämmi ja Pihkva järvedel olid nendeks Eesti Vabariigi kodanikud. Välismaalased võisid Eesti vetes püüda kala ainult Põllutööministeeriumi loaga. Teistel veekogudel valitsenud varasema segaduse lahendas kaldaäärse maa omanike tunnistamine püügiõiguslikeks. Seaduses olid määratletud ka ühiskondlikud veed, milleks seadus nimetas veekogusid, mille kasutamine on erilise tähtsusega. Nendeks olid: Narva jõgi, Emajõgi, Pärnu jõgi merest Sindi paisuni, Pljussa jõgi, Rosona jõgi, Pirita jõgi merest esimese kärestikuni, Nasva jõgi, Koiva jõgi ja Võrtsjärv.[64]

Püügiõiguse konstruktsioon kalandusseaduses lähtus kehtivast tsiviilõigusest, milleks oli Balti eraseadus. Tsiviilõigus tegi vahet nelja liiki veekogudel: ainuomandilised veed, ühisveed, ühiskondlikud veed ja avalikud veed. Ainuomandiline veekogu asus täielikult ühe maaomandi alal. Ühisvee all mõisteti veekogusid, mis paiknesid mitme maaomaniku territooriumil. Need veekogud olid ühisomandiks kõikidele kaldaäärsete maade omanikele ja iga omanik võis veekogu kasutada oma rannapiirile vastavas osas. Jõgedes loeti omandi piiriks jõesängi keskjoont. Ühiskondlike vete

[59] Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 12.04.1930. – RT 1930, 33, 200.
[60] Tupits, Artur. Uus kalandusseadus. – *Eesti Kalandus*, 1938, nr 6, lk 147-148.
[61] Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 12.04.1930. – RT 1930, 33, 200. Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 26.03.1934. – RT 1934, 27, 217. Kalapüügi seaduse muutmise seadus, 28.05.1937. – RT 1937,44, 389. Kalandusseadus, 27.06.1938. – RT 1938, 60, 588. Kõiver, 2016, lk 10.
[62] Tupits, Artur. Uus kalandusseadus. – *Eesti Kalandus*, 1938, nr 6, lk 147-148.
[63] Ibidem. Kalandusseadus, 27.06.1938. – RT 1938, 60, 588
[64] Kalandusseadus, 27.06.1938. – RT 1938, 60, 588. Kõiver, 2016, lk 11.

kasutamine oli aga BES §1015 piires lubatud kõigile, kuid kaldaäärsete maade omanikele kuulus püügiõigus samas ulatuses nagu ühisvetegi puhul. Avalikeks veteks olid meri ning Peipsi ja Pihkva järv, mis ei kuulunud kellegi omandisse ning olid avatud kasutuseks kõigile.[65]

Lisaks Kalapüügiseadusele ja Kalandusseadusele mõjutasid kalanduse arengut ja kalurite olukorda mitmed teised seadusandlikud aktid. Ilmasõda ja sellele järgnenud Vabadussõda räsisid kalurite püügivahendeid ja paate. Omariikluse alguses olid kalapüügivahendid suur defitsiit. Eestis ühtegi võrguvabrikut ei töötanud ning välismaalt oli keeruline hankida. Ühelt poolt, kalurite valju hääle ja teiselt poolt reaalse vajaduse tõttu hakkas riik kaluritele madalaprotsendilisi laene jagama. 1923. aastal võeti vastu Kalameeste riikliku laenu seadus, mille järgi eraldati 1923. aasta riigieelarves 10 miljonit marka kalameestele laenu andmiseks kalapüügivõrkude, liht- ja mootorpaatide soetamiseks ning kalatöötlemise korraldamiseks. 1924. aastal eraldati riigieelarvest 20 miljonit ning aasta hiljem 5 miljonit marka.[66]

1930. aastal Pikalaenu Panga juures loodud Maatulunduskapital oli mõeldud põllumajanduse, põllumajandusliku tööstuse ja kalanduse finantseerimiseks. Kapital moodustati erinevatest põllumajandusega seotud laenufondidest, sh kalameeste riiklikust laenufondist. Maatulunduskapitali seadusega lõpetati nende laenufondide tegevus.[67] Seega koondas Maatulunduskapital Pikalaenu panka kõik põllumajandusega seotud riiklikud fondid.

1930. aastate esimesel poolel maailma vapustanud majanduskriis ei jätnud puutumata ka Eestit. Riigikogu võttis 17. oktoobril 1932. aastal vastu Põllupidajate ja kalurite võlgade korraldamise seaduse, mis andis võimaluse paluda põllupidajate ja kalurite võlgade korraldamise komisjonilt abi. Komisjon aitas korraldada vahekordi võlausaldajatega, halvamata majapidamist, kui võlgnik ise ei suutnud kohustusi enam kanda. Seda juhul kui võlg oli tekkinud enne 14. jaanuarit 1932.[68] See oli vajalik samm ning kindlasti leevendas kalurite olukorda, sest paljudel esines raskusi laenude tagasimaksmisega.

---

[65] Ääremärkusi kalandusseaduse õigusliku külje kohta. – *Eesti Kalandus*, 1938, nr 6, lk 159 – 160. Kõiver, 2016, lk 11.
[66] Kalameeste riikliku laenu seadus, 8.03.1923. – RT 1923, 43, 56.
[67] Kapital moodustati kalameeste riiklikust laenufondist, põllumajandusliku toetuslaenu fondist, ühispiimatalituste laenufondist, põllumajanduslike kutsekoolide ja katsejaamade riikliku toetuslaenu fondist ning linatööstuse-, põllumajanduslike õpperaamatute kirjastamise- ja sorteerimispunktide riikliku laenu seaduses ettenähtud summadest. – Maatulunduskapitali seadus, 12.07.1930. – RT 1930, 58, 394.
[68] Põllupidajate ja kalurite võlgade korraldamise seadus, 17.10.1933. – RT. 1933, 85, 621.

1938. aasta Kalandusseaduse alusel loodi Kalanduskapital, finantseerimaks Põllutööministeeriumi tegevust kalanduse korraldamisel. Tegu ei olnud kaluritele mõeldud laenufondiga, milliseid oli varem loodud. Kapitali summad tulid eelkõige Põllutööministeeriumi enda tegevusest: kalapüügirendist, kalapüügilubadelt, konfiskeeritud püügiriistade, kalasaagi ja kalasaaduste müügi tulu. Lisaks eraldati teatud summa riigieelarvest ning Kalanduskapitali hakkas laekuma ka Kalakauba kontrolli seaduse alusel summasid. Selle raha eest sai ministeerium läbi viia kalanduslikke uurimusi, arendada kalakasvatust, teostada kalakahjurite ja kalahaiguste tõrjet ja kontrollida kalakaupa. Samuti oli võimalus premeerida teenete eest kalanduse arendamises ja finantseerida erialase kirjanduse väljaandmist ning levitamist.[69]

Kalandust reguleerisid või mõjutasid veel rida seaduseid, mida siinkohal ei käsitleta.[70] Kõige olulisemateks seadusteks olid aga Kalapüügiseadus ja Kalandusseadus ning kaluritele mõeldud Kalameeste riiklik laenuseadus. Kahe kümnendi vältel suudeti välja töötada korralikud raamseadused. Üheks iseloomustavaks jooneks oli nende puhul aina suurenev tähelepanu kalakaitsele. Seadusloome juures arvestati oludega ning ka praktikaga mujal maailmas, mille tõttu loobuti sajandeid kehtinud mererendist ning lõpuks jõuti ära lahendada ka sisevetel valitsenud segadus püügiõigusega.

1.3. Kalanduskoda

12. märtsil 1934. aastal toimunud riigipöörde järel seati Riigikogu vaikivasse olekusse ja keelustati poliitiliste organisatsioonide tegevus. Valitsuse toetajaskonda püüti korraldada kutsekodade kaudu. Kutsekojad polnud Eestis midagi uut, juba 1924. aastal oli loodud Kaubandus-tööstuskoda ja 1931. aastal Põllutöökoda. Kuid pärast riigipööret said kojad Eesti ühiskonnaelus hoopis teistsuguse tähenduse ja neis hakati nägema erakondade aseainet. Aastatel 1934–36 loodi valitsuse initsiatiivil 15 uuetüübilist kutsekoda, sh Kalanduskoda.[71]

Enne Kalanduskoja loomist puutus kalurkond kokku ka teiste kodadega. Kalureid püüti kaasata omaette sektsioonina nii Põllutöökoja kui ka Tööliskoja tegevusse. Tööliskojas nähti kahe 25-

[69] Kalandusseadus, 27.06.1938. – RT 1938, 60, 588.
[70] Vt ka: Taska, Artur. Kalandusõigus Eesti Vabariigis. – *Eesti kalanduse minevikust I.* 1986, lk 365-378.
[71] Eesti ajalugu VI, lk 92-94. Graf, Mati. Parteid Eesti Vabariigis 1918-1934 koos eellooga (1905-1917) ja järellooga (1934-1940). Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 2000. Lk 364.

liikmelise sektsiooni kõrval ette ka 10-liikmeline kalurite sektsioon, kuid nii väike esindatus kalureid ei rahuldanud. Samuti ei sümpatiseerinud kaluritele Põllutöökoda, mis oli mõeldud ületamaks põllumeeste organisatsioonides valitsenud killustatust ja likvideerimaks ebamäärasust kutselise nõuande alal. Kalurid leidsid, et nad jäävad Põllutöökojas pärispõllumeeste ja väikemaapidajate kõrval arvulisse vähemusse ega suuda seetõttu oma kutsehuvide eest seista. Kuigi kalurid selle kutseesindusega ei ühinenud, viis Põllutööministeerium kalanduse nõuandekorralduse ja rahalised vahendid Põllutöökoja kasutusse, mis tähendas, et Eesti Ühistegelise Liidu juures töötanud, kuid Põllutööministeeriumi palgal olnud instruktorid liikusid Põllutöökoja alla.[72]

Kutsekodadele oli mõeldud oma kindel koht planeeritavas kahekojalises parlamendis, kus kodade esindajatest pidi moodustuma parlamendi ülemkoda. Seega oli kalurkond huvitatud omaette avalik-õiguslikust kojast lootes niimoodi suuremat mõju kalandust puudutavate küsimuste lahendamiseks riigitasandil. Ehkki 1938. aasta põhiseaduse järgi koosnes parlament alamkojast (Riigivolikogu) ja ülemkojast (Riiginõukogu), ei moodustunud viimane sugugi vaid kutsekodade esindajatest. Kutsekojad valisid Riiginõukogu 40 liikmest vaid 16.[73]

29. jaanuaril 1936. aastal loodi riigivanema dekreediga Kalanduskoda. Tegemist oli kutseesindusega kalapüügi alal tegutsevate inimeste jaoks, mille eesmärgiks oli edendada igakülgselt Eesti kalandust ja esindada kalurite kutsehuve. Koja valijate suurusjärguks oli 8000 inimest. Seaduse järgi oli koja ülesandeks selgitada kalanduse seisukorda, avaldada seisukohti kalandusalaste seaduste kohta, teha ettepanekuid nii valitsus- kui ka omavalitsusasutustele kalanduse olukorra parandamiseks, ühtlustada kalandusorganisatsioonide tööd, korraldada kalanduses hõivatud inimeste sotsiaalset ja varalist kindlustamist, osaleda kaluritele tekkinud kahju hindamises ja aidata kaasa õnnetuskahjude likvideerimisel. Koja esindajad pidid koostööd tegema riigi-, omavalitsus-, krediidi ja muudes asutustes, kus oli ette nähtud kalanduse esindus. Lisaks kuulus koja ülesannete hulka kalandusalane nõustamine, võistluste ja näituste korraldamine ning auhindade jagamine teenete eest kalanduse alal. Koja tegevus laienes ka kalakaubanduse ja -tööstuse alale. Eesmärgiks oli edendada kalandussaaduste kasutamist, töötlemist ja turustamist,

[72] Leetsar, Jaan. Ühistegevuse areng ja perioodid Eestis. Konspektiivne ülevaade. II vihik. Eesti Ühistegeline Liit, 1999. Lk 29. XI Üleriikliku Kalurite kongressi otsused. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 62. Kõiver, 2016, lk 26.
[73] Eesti ajalugu VI, lk 94-99.

samuti töötada kaasa kala ja kalasaadustega hindade noteerimiskomisjonides ja anda informatsiooni kalasaaduste hindade kohta.[74]

Kalanduskoja organiteks olid täiskogu, nõukogu, juhatus ja revisjonikomisjon. Kojal oli 35 liiget, kes valiti ametisse viieks aastaks. Valimisõigus oli igal täisealisel Eesti kodakondsusega kaluril ja juriidilisel isikul, kes oli kalapaadi omanik või kaasomanik ning ühtlasi omas kas 1) kalapüügi võrke, 2) mõrdasid, mutti või noota või 3) vähemalt 500 püügikorras õnge. Lisaks valitud liikmetele määras põllutööminister viis täieõiguslikku liiget. Neist kolm olid kalanduse alal töötavate organisatsioonide esindajad, üks kalaeksportöör ning üks kalatööstur.[75] Põllutööministri määratud liikmed olid Eesti suurim kalaeksportöör Liisa Born, Tallinna kalatööstur Arthur Anderson, Põllutöökoja nõuandetalituse juhataja Abel Käbin, Eesti Kalaasjanduse Seltsi soovitatud kalaasjanduse eriteadlane Aleksander Määr ning advokaat ja kalastussportlaste organisatsioonide esindaja August Mölder.

Kalanduskoja pidulik avamine toimus 26. septembril 1936 Tallinnas, kus valiti esimees, nõukogu ja revisjonikomisjon. Kalanduskoja esimeheks valiti Pärnu mere- ja kalameeste seltsi Jahta esimees Mart Laagus.[76] Nõukogusse valiti Aleksander Määr[77], August Mölder, Kolga kalur Eduard Parkas, Saaremaa kalur ja kaupmees Mihkel Aer, Läänemaa kalur Karl Kibus ja sisevete kalur J. Kraus Piirissaarelt. Revisjonikomisjoni valiti M. Kolk, J. Randmaa ja N. Zibriev.

---

[74] Kalanduskoja seadus, 29.01.1936. – RT 1936, 10, 63. Graf, lk 366.
[75] Kalanduskoja seadus, 29.01.1936. – RT 1936, 10, 63.
[76] Mart (Martin) Laagus (10.07.1905 Vana-Pärnu – 2.09.1990 Lund, Rootsi) sündis kaluri perekonda. Pärast algkooli lõpetamist hakkas ta kutselise kalurina töötama, sest isa haigestumise järel oli tarvis perekonda toetada. 1928. aastast sai Mart Laagus Pärnu Mere- ja Kalameeste ühingu Jahta esimehe ja ärijuhi kohale. 1933. aastal lõpetas ta Pärnu kalanduskooli. 1944. aastal emigreerus Rootsi, kus hakkas valmistama kalapüüniseid ja püüdis Eesti Kalurite Koondise abil leida Rootsi jõudnud eesti kaluritele erialast tööd ja kaitsta nende huve. – Laagus. Mart. Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/laagus_mart1 (27.03.2018) Mart Laagus. Mereviki. http://mereviki.vta.ee/mediawiki/index.php/Mart_Laagus (27.03.2018)
[77] Aleksander Määr (20.04.1901 Liibavi, Läti – 1.08.1969 Salisbury, Rodeesia). Lõpetas Tallinna Kolledži 1921. aastal. Pärast seda suundus ta õppima Tartu Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonda zooloogiat, mille ta lõpetas 1933. aastal. Alates 1924. aastast oli ta Tartu Ülikoolis zooloogia õppejõu abiks, pärast mida ta sai 1930. aastal zooloogia kabineti nooremaks assistendiks, 1931. aastal vanemaks assistendiks. 1933. aastal võttis Ülikooli Valitsuse otsusega osa Eesti heeringaekspeditsioonist Islandi vetes. Tema ülesanne oli tutvuda kalapüügi ja kalatöötlemise viisidega. 1935. aastal lahkus ta ülikoolist ning töötas kuni Kalanduskoja sekretär-eriteadlaseks saamiseni Põllutööministeeriumis kalaasjanduse eriteadlasena. Emigreerus Rootsi, kust 1950. aastal läks Rodeesiasse kalandusspetsialistiks. Hukkus autoõnnetuses. – Määr, Aleksander. TLÜAR väliseesti isikud. http://isik.tlulib.ee/index.php?id=1007 (27.03.2018) Aleksander Martini p. Määri teenistuskiri Tartu Ülikoolis, 1.01.1925-15.05.1935. – RA, EAA.2100.2.698, l 4-5. Aleksander Määr in memoriam. – *Vaba Eesti Sõna*, 1969, nr 34, lk 11.

Kalanduskoja üldkoosolekule järgnes vastvalitud nõukogu koosolek, kus valiti koja juhatusse August Mölder ja Aleksander Määr, kellest sai koja sekretär-eriteadlane.[78]

Kalanduskoda likvideeriti pärast 1940. aasta juunipööret. Presidendi ülesandeid täitnud uue peaministri Johannes Varese dekreediga lõpetati Kalanduskoja tegevus ning kõik koja maised varad koos koja ülesannetega läksid üle Eesti Kalameeste Ühingute Keskliidule.[79]

[78] Kalanduskoja täiskogu tuleb kokku 26. septembril. – *Kalandus*, 1936, nr 9, lk 313. Kalanduskoda avati. – *Kalandus*, 1936, nr 10, lk 353-354.
[79] Kalanduskoja likvideerimise seadus, 27.07.1940. – RT 1940, 86, 811.

2. Kalurite arv ja organiseerumine

1922. aasta rahvaloenduse andmetel tegeles Eestis kalandusega põhitööna 2335 perekonda (4261 inimest) ja kõrvaltööna 5306 (7139 inimest), kokku 7641 perekonda (11 400 inimest). 1929. aastal oli kaluriperede arv veidi suurenenud – kalandusega tegeles 8887 perekonda, neist 2223 perekonda põhi- ja 6664 kõrvaltööna. Kümme aastat hiljem oli see arv langenud 1922. aasta tasemele ning põhitööna tegeles kalapüügiga 2497 ja kõrvaltööna 5186 perekonda.[80]

Tabel 1. Kaluriperekondade arv Eestis 1922., 1929. ja 1939. aastal.

	1922	**1929**	**1939**
Põhitööna	2335	2223	2497
Kõrvaltööna	5306	6664	5186
Kokku	7641	8887	7683

Tabel 2. Kaluriperekondade arv mereäärsetes maakondades.[81]

Maakond	**1922**	**1929**	**1939**
Virumaa	960	1311	869
Harjumaa	1131	1206	1113
Läänemaa	1021	1098	1065
Saaremaa	1527	1805	1773
Pärnumaa	1317	949	1020
Kokku	5956	6369	5840

Kui vaadata mereäärseid maakondi (Tabel 2), siis näeme, et kõikide loenduste järgi moodustasid nendes maakondades kalurite perekonnad üle poole Eesti kaluriperede koguarvust (Tabel 1). 1922. aastal oli kaluriperesid mereäärsetes maakondades 77,9% kogu Eesti kaluriperekondadest, 1929. aastal 71,7% ja 1939. aastal 76%. Loomulikult ei tegelenud neis maakondades absoluutselt kõik perekonnad ainult merekalandusega, kala püüti ka siseveekogudest.

Esimesel kohal kaluriperekondade arvu poolest mereäärsetest maakondadest oli Saaremaa, millele järgnesid Harjumaa ja Läänemaa. Pärnumaal langes 1929. aastaks kaluriperekondade arv alla

[80] Oras; Sammet, lk 67. Kobakene; Orgussaar, lk 347. Kodres, Jaan. Kalaasjandus. – *Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat I 1918-1926*. Tallinn: Põllutööministeerium, 1927. Lk 301.
[81] Riikoja, Heinrich. Kodumaa kalandus arvudes. Käsikiri. (Eesti Meremuuseumis: MM 2515/3 D 388/3)

tuhande, samal ajal kui Virumaal tõusis see üle tuhande. Muidu oli Virumaa mereäärsetest maakondadest kaluriperekondade arvu poolest kõige väiksem.

1939. aastal kõrvaltööna tegelenud kalurite arvu langust põhjendab Rein Oras sellega, et paljud sisevete ja Virumaa kalurid loobusid arvatavasti kaluri ameti märkimisest, kuna nende sissetulek kalandusest oli tühine. Kutseliste kalurite arvu tõusu seletab Oras 1930. aastate alguses alanud intensiivse vääriskalapüügiga Väinamere piirkonnas.[82] Arved Luts on analüüsinud 1939. aasta põllumajandusloenduse materjale Eesti kalanduse uurimise allikana. Loenduse jaoks loodud kalanduslehed täideti ainult neis peredes, kes omasid kalapüüniseid või kalapaati ja püüdsid kala müügi otstarbel. Kuna loenduslehti täideti küsitletava väidete, mitte objektiivsete majandusnäitajate või dokumentide põhjal, siis näitab see allikas Lutsu sõnul pigem inimese suhtumist oma töösse ja seda kuidas ta kalapüüki hindas muude tegevuste seas.[83]

Kalurite arvu tõusu 1920. aastate lõpus võib seletada riikliku kalameeste laenuga ja sellest tulenevalt püügiriistade ja -aluste laiema kättesaadavusega. Kui 1921. aastal oli Eestis 20 mootorpaati, siis 1925. aastaks oli see tõusnud 170-ni ja 1929. aasta loenduse järgi koguni 711-ni.[84] Samuti võib näha siin ühistegevuse positiivset mõju. 1930ndate aastate langust võib seletada kümnendi algul olnud majanduskriisiga, mille tulemusena jäid paljud kalurid raskustesse nii oma laenude tagasimaksmisel kui ka uute püügiriistade soetamisel. Kalurite arvu vähenemise taga võib vaadata ka turustamisprobleeme, mida üle kümne aasta poldud suudetud lahendada. (Vt lk 54)

Kalurid asutasid oma huvide kaitseks ja ühiseks ettevõtluseks seltse. Esimesed kalameeste seltsid loodi juba 19. sajandi lõpul, kõige esimeseks kalurite seltsiks loetakse 1898. aastal asutatud Kärdla Vabrikutööliste Luubisõidu ja Kalapüügi Seltsi.[85] Raske on täpselt öelda palju selliseid ühingud 19. sajandi lõpul tegutses, kuna tülika registreerimisprotsessi tõttu tegutsesid paljud seltsid põhikirjata. 20. sajandi algusest on teada Vergi Kalurite Ühistu registreerimine 1905. aastal ja Pärnu mere- ja kalameeste seltsi tegevuse alustamine 1908. aastast.[86] Peamiseks ühistegevuse

[82] Oras; Sammet, lk 68.
[83] Luts, Arved. 1939. aasta põllumajandusloenduse materjalid Eesti kalanduse uurimise allikana, lk 97-98.
[84] Vebermann. Kalandus, lk 702. Kind, Peeter. Kalandus 1928 – 31 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1932, nr 124(3), lk 137.
[85] Kärdla Kalevivabriku omaniku Eginhard Friedrich von Unger-Sternbergi asutatud selts. Eesti ajalugu: kronoloogia. 2007. Koost. Sulev Vahtre. Tallinn: Olion, 2007. Lk 159.
[86] Vebermann. Kalandus, lk 700. Oras; Sammet, lk 57 – 58.

motivatsiooniks oli efektiivne kalapüük, mis eeldas hästikorraldatud kollektiivset tegevust.[87] Samuti lootus seltside läbi parandada oma majanduslikku olukorda.

Vabariigi algul sai kõige suuremaks ühisuste propageerijaks Arhangelskist saabunud Moskva ülikooli haridusega kalanduse eriteadlane Ernst-Constantin Webermann (Vebermann).[88] Eestisse saabudes oli Vebermann palju ringi reisinud ning teiste maade kalandusalaseid edusamme uurinud 35-aastane mees. Ta suhtles kalurite nimel riigiasutustega ja teda kutsuti mitmetele Põllutööministeeriumi koosolekutele, kus arutati kalandusküsimusi. Muuhulgas osales ta Kalapüügiseaduse eelnõu läbivaatamise komisjonis ja ka Kalaasjanduse Nõukogu tegevuses.[89]

Vebermann alustas Laevanduse seltsi juures esimese eestikeelse kalandusajakirja Kalaasjandus väljaandmist, kutsudes selles kalureid üles moodustama oma kutsehuvide kaitseks seltse. Ajakirja toimetuse andmetel oli 1921. aastal tegutsemas 23 kalapüügi seltsi ja ühisust, neist 17 mereäärsetes maakondades.[90] Suurem seltsiliikumine läks lahti, kui Vebermann töötas välja normaalpõhikirja, mille eeskujul sai seltse registreerida. Huvi oli suur ja nii kulutasid Põllutööministeeriumi uksi mitmed kalurid, kes palusid põhikirja näidist.[91] 1925. aastaks oli kalameeste ühingute arv tõusnud 65-ni, 1929. aastal 87-ni. 1930. aastatel tabas seltsiliikumist suurem tagasilangus, põhjuseks nii

[87] Kobakene; Orgussaar, lk 345.

[88] Ernst-Constantin Webermann (Vebermann) (14.03.1885 Haljala – 21.12.1940 Tallinn). Küpsuseksamid tegi ta eksternina Pihkvas ja Kaasanis. Edasine haridustee kulges tal Tartu ülikoolis (apteekri abilise kutse) ja Moskva ning Harkovi ülikoolis, kus ta omandas proviisori kutse, kuid selle ameti peale ta ei jäänud. Ta käis vabakuulajana Peterburi ülikoolis ning õppis aastatel 1909-12 Moskva Kommertsinstituudis. Kalandusega tutvumiseks viibis Vebermann palju välismaal, sh Inglismaal, Šotimaal, Norras, Prantsusmaal, Saksamaal, Hollandis, Pärsias ja Väike-Aasias. Samuti võttis Vebermann osa mereuurimiseekspeditsioonist Kaspias 1914-15. Aastatel 1915-17 tegutses Vebermann Vene põllutööministeeriumis vanema eriteadlasena kalanduse alal, ning 1917 oli ka toitlusministri volinik. 1918-20 oli Vebermann Eesti Ajutise Valitsuse esindaja Põhja-Venemaal ja Arhangelski Eesti Rahvuskomitee esimees. 1927-29 peakonsul Ateenas, 1929-32 Istanbulis. 1930-1932 Istanbulis Mereuurimise ja Kalanduse Instituudi direktor, 1932-1936 Itaalias. 1937-1940 oü Estia direktor. 1940. aastal sooritas enesetapu Patarei vanglas. – Eesti Avalikud Tegelased. Eluloolisi andmeid. Koost. Richard Kleis. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932. Lk 373. Mereleksikon. Juhtivtoim. O. Luhaveer. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996. Lk 470. Vebermann, Ernst. Eesti biograafiline andmebaas. http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=4186 (2.05.2018)

[89] Kutse nõupidamisele, 04.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 30. Kalapüügi seaduse eelnõu läbivaatamise komisjoni koosoleku protokoll, 20.07.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 304. Kalaasjanduse nõukogu koosoleku protokoll, 20.02.1926. – RA, ERA.1648.1.10, l 17.

[90] Vebermann, Ernst. Kalaasjanduse seltsid ja ühisused Eestis. – *Kuidas asutada kalameeste ühisusi ja mis kasu saab kalamees oma ühisusest*, 1921, kalaasjanduse lendleht nr 1, lk 8-9.

[91] Loomakasvatuse Peavalitsuse ülema kiri Ernst Vebermannile, 8.01.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 4. Vebermanni kiri Loomakasvatuse Peavalitsusele, 7.02.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 6.

majanduskriis kui ka hilisem vaikiv ajastu. 1938. aastaks oli alles jäänud 63 kalurite ühingut, millest 30 olid likvideerimisel.[92]

Seltside endi materjale meie mäluasutustes eriti ei esine. Eesti Meremuuseumis säilitatakse näiteks Varuli ja Kolga-Leesi kalurite seltside protokolliraamatuid.[93] Kuigi ühe–kahe protokolliraamatu põhjal ei saa teha üldistusi, pakub Varuli kalameeste seltsi peakoosoleku ja juhatuse protokolliraamat (1933-1943) siiski huvitavat sissevaadet seltsi tegevusse. Raamatust saab teada, et seltsi asutamiskoosolek peeti 1933. aastal ühe kaluri kodutalus. Kokku oli tulnud 28 inimest konkreetse eesmärgiga: Varuli kalasadama omandiküsimused ei lasknud Varuli kaluritel seda sadamat kasutada. Seetõttu tehti seltsi juhatuse ülesandeks samme astuda, et sadam saaks võõrandatud ja seltsile vabaks kasutuseks antud või otsida võimalusi ise kalasadam ära osta. Esimestes protokollides ilmneb kalurite pealehakkamine ning kaasarääkimissoov kalapüügiseaduste ja -määruste osas ning oma kodukoha murede lahendamisel. Kuid kui ettevõetud eesmärgid jäid täitmata (näiteks kalasadama olukord), siis muutus ka kooskäimiste sisu. Päevakorras oli vaid uute liikmete vastuvõtmine, liikmemaksu määramine ja juhatuse valimine ning sisulisi küsimusi enam ei arutatud.[94]

Peale kalurite seltside tegutsesid ka loodusteaduslikud seltsid, mis tegelesid veekogude teadusliku uurimisega. Kalakasvatuse, -kaitse ja kalavete uurimisega tegeles omariikluse saavutamiseni 1895. aastal asutatud Keiserliku Vene Kalanduse ja Kalakasvatuse Seltsi Eestimaa osakond Tallinnas ja Liivimaa osakond Tartus. Nende osakondade tegevust jätkas 1920. aastal Põllutööministeeriumi juurde loodud Eesti Kalaasjanduse Selts.[95]

---

[92] Oras; Sammet, lk 63. Kodres, Jaan. Kalandus. – *Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat II 1926-1929*. Tallinn: Põllutööministeerium, 1929. Lk 213. Siiner, A. Kalameeste ühingud. *Eesti Ühistegevuse Aastaraamat II*, 1938, lk 118.

[93] Varuli Kalameeste Seltsi peakoosoleku ja juhatuse protokolliraamat. (MM 897/1 D 123/1) Kolga-Leesi Kalameeste Tarvitajate Ühisuse protokolliraamat. (MM 874/2 D 118/2)

[94] Varuli Kalameeste Seltsi peakoosoleku ja juhatuse protokolliraamat. (MM 897/1 D 123/1)

[95] Oras; Sammet, lk 58. Toots, lk 21. Eesti Kalaasjanduse Seltsi põhikiri, 18.05.1920. – RA, ERA.1648.4.554, l 83-85.

2.1. Kalurite seltside katuseorganisatsioonid ja nende häälekandjad

Vebermann uskus ühistegevuse jõusse ning ärgitas kalurite seltse koonduma suuremasse keskseltsi. Katuseorganisatsioonil, mis pidi ühendama kõiki kalurite seltse, usuti olevat tugevam hääl ja suurem mõju kalanduse arendamisele.[96] Laevanduse seltsi ja Eesti Ühistegelise Liidu eestvedamisel kutsuti 20. märtsil 1921 kokku esimene üleriigiline kalameeste päev, kus otsustati, et kalurite organisatsioonid peaksid asutama ja koonduma suuremasse keskorganisatsiooni. Sama aasta sügisel peetud II üleriigilisel kalameeste päeval selline keskorganisatsioon asutatigi – Eesti Kalameeste Üleriikline Esindus.[97] Esindus koosnes viiest valitud liikmest, keda organiseeritud kalurid volitasid enda nimel välja astuma ning järgmisi kongresse kokku kutsuma. Esindus tegutses põhikirjata ega omanud juriidilisi isiku õiguseid. Esinduse esimeheks oli Ernst Vebermann ning juhatusse kuulusid Eesti Ühistegelise Liidu ja Rahvapanga juhatuse liige Aleksander Kask, Viimsi poolsaare kalameeste ühisuse juhatuse liige Julius Lambot, sama ühisuse esimees Aleksander Säinas ja Prangli saarte kalameeste ühisuse esimees Johannes Mikkov.[98] 1927. aastal kalurite VII kongressil valiti laiapõhjalisem esindus: Vebermann, Kask, Lambot, Mikkov, Veiler, Köster, Karl Kornel, maakondadest: Kuutan, Kaints, Kalmus, Erikson ja Konsa. 1928. aastal oli esinduse esimeheks endine kaubandus- ja tööstusminister Karl Kornel.[99] Esinduse tegevus ja tähtsus hääbus Eesti Kalameeste Ühingute Liidu asutamisega.

Vebermanni eestvedamisel välja antud ajakiri Kalaasjandus kuulutati teisel kalameeste kongressil kalurite häälekandjaks.[100] Alguses täitsid ajakirja küll ainult Vebermanni enda kirjutused, kuid üsna kiiresti hakkasid ajakirjale kaastööd tegema kalurid ise ja ka lugupeetud teadlased. Paari aastaga tekkis ajakirja ka koht võõrkeelsete resümeede jaoks. Ajakirjas leidsid kajastamist kõik tähtsamad kalandusalased teemad: kalapüük, kalakaubandus, kalatöötlemine, ühistegevus, kalandusalane statistika, kalakasvatus ning kalandus ja teadus. Viimasele sektsioonile tegid

---

[96] Vebermann, Ernst. Kas teie rannas on juba kalameeste selts? – *Kuidas asutada kalameeste ühisusi ja mis kasu saab kalamees oma ühisusest*, 1921, kalaasjanduse lendleht nr 1, lk 7.
[97] Esimene üleestimaaline kalameeste päev Tallinnas, 20. märtsil 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 6, lk 71-75. Teine üleriikline Kalameeste päev Tallinnas 14 sept. 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 11, lk 246.
Eesti Kalameeste Üleriikline Esitus Põllutööministrile, 15.12.1921. – RA, ERA.1648.4.724, l 403.
[98] Oras; Sammet, lk 63. Teated kalaasjanduse ja kalameeste seltside ja ühisuste kohta Eestis. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 15, lk 31.
[99] Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 102. Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1928, nr 5 (25), lk 124.
[100] Teine üleriikline kalameeste päev Tallinnas 14. sept. 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 11, lk 246.

kaastööd näiteks Johannes Gennerich, professor N. Smirnoff, ja professor Paulus Schiemenz.[101] Teistest kaasautoritest võiks välja tuua Jaan Kodrest, kes kirjutas palju oma ülikooliaegsest uurimisteemast – Võrtsjärvest. Eesti meresõitja, hüdrograaf, geodeet kolonelleitnant Johan Mey kirjutas ajakirjale nii kaluritele sobivatest paatidest, kalasadamatest kui ka lõhepüügist. Kaastöölisteks oli ka ühistegevuse tegelasi nagu näiteks Tallinna sadamakapten Harald Alfred Micael Dampf.[102]

Kalaasjandus muutus vahetult enne II Riigikogu valimisi ka poliitiliseks. 1923. aasta Riigikogu valimiste eel kutsuti Kalaasjanduses kalureid hääletama Rahvuslik-Vabameelse Partei (RVP) poolt.[103] RVP oli Johan Pitka, Bernhard Linde ja Aleksander Pacheli algatusel 1920. aastal registreeritud Eesti Valve Liidu järelkäija. Liidu eesmärgiks oli valvata vabaduste ja õiguste järele ja paljastada korruptsiooni. 1922. aastal otsustati päriselt poliitikasse minna ning registreeriti RVP põhikiri.[104] Millest tulenes aga äkiline kalurite häälte püüdmine Kalaasjanduse veergudel?

Üleskutsest ilmneb, et poliitikasse sooviti minna selleks, et oleks suurem võimalus kalanduse käekäiku muuta. 1923. aasta kalurite kongressil otsustati ajapuuduse tõttu iseseisva nimekirjaga valimistele mineku asemel ühineda hoopis RVP-ga.[105] RVP oli ka ainus partei, kelle programmis oli eraldi sektsioon pühendatud mere- ja kalaasjandusele. Lubati kõrvaldada *ilmsiks tulnud väärnähtused mereasjanduse alal*, edendada nii merendust kui ka kalandust. Maata kaluritele lubati mõisate jagamisel mereäärseid kohti, õiglasemat maksustamist, välisturgude otsimist ja päästejaamade ning kalasadamate korda seadmist.[106] Programmi merendust ja kalandust puudutav osa trükiti ära ka Kalaasjanduses ning välja toodi 11 kalurit ja kalandustegelast, kes partei nimekirjas kandideerisid. Nendeks olid Ernst Vebermann, Üleriigilise Kalameeste Esinduse ja Viimsi kalameeste ühingu liikmed Johannes Mikkov, Aleksander Säinas, Julius Lambot, esinduse liige kolonelleitnant Johan Mey. Pärispea kalameeste ühisuse ärijuht Rudolf Mahlberg, kalurid ja

---

[101] Teadaanne meie lugejatele ja kuulutajatele. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 23/24, lk 293. Vt nt: Gennerich, J. Wie förden wir die Aalwirtschaft. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 23/24, lk 311-313. Smirnoff, N. Läänemere hülgedest I. (Läänemere geoloogilise ajaloo ja kliima mõju hülgete eritõugude arenemisel). – *Kalaasjandus*, 1922, nr 25/26, lk 331-332. Schiemenz, P. Die heutige Bewirtschaftung von Seen. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 27, lk 23.
[102] Vt nt: Kodres, Jaan. Kalapüüg mutiga Wirtsjärves. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 3, lk 32-33. Mey, J. Tallinna kalasadama ehitamise küsimus. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 31, lk 159-160. Dampf, H. Troulpüügist Eesti vetes. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 4, lk 43-44.
[103] Tähelepanemiseks kõigile kalameestele ja rannarahvale. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 77.
[104] Graf, lk 197-198.
[105] Kolmas üleriikline kalameeste päev Tallinnas 13. märtsil 1923. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 81.
[106] Rahvuslik Vabameelne Partei. Valijatele. Tallinn: Rahvuslik Vabameelne Partei, 1923, lk 7.

kohalike ühisuste liikmed Joosep Metsalo, August Blomkvist, Jakob Trummer, Alfred Karu ja Jüri Piik. Kandideeriti Harjumaa, Läänemaa ja Virumaa nimekirjades. Vebermann, Mey ja Lambot kandideerisid mitmes ringkonnas korraga.[107]

Kokku kandideeris RVP nimekirjas 167 inimest, kellest 11 nimetas Kalaasjandus kalurite eestseisjateks. Veel 10 inimest olid kas kaugsõidukaptenid või muud moodi merendusega otseselt seotud.[108] Mati Graf on välja toonud, et Pitka üleskutset õiguse ja õigluseotsingutele järgisid aateid väärtustavad keskkihid, sealhulgas kalamehed.[109] Meremeeste ja kalurite koondumist sellesse parteisse saab seletada kindlasti nii Pitka kui ka Vebermanni karismaatilisusega. Kuna partei eesotsas olid mõjukad merendus- ja kalandustegelased, siis pole ka imestamist väärt, et erakonna töökavasse selleteemaline sektsioon võeti.

RVP sai valimistel 20 670 häälega 4 kohta II Riigikogus.[110] Kalandustegelastest jõudis ainsana Riigikokku Vebermann, keda kaubandus-tööstusministriks saamise puhul hakkas asendama alates 6.02.1926 Viimsist pärit kalamees Julius Lambot.[111] Pitka ei pääsenud Riigikokku ning emigreerus Kanadasse. Uueks esimeheks sai postipeavalitsuse ülem Hindek Rikand. Algas vaikne partei hääbumine. Järgmistel valimistel enam valimiskünnist ei ületatud ning partei jäi varjusurma.[112] Ka kalurite häälekandjas unustati poliitilised ambitsioonid. Vebermann kajastas aga ajakirja veergudel Riigikogu tegevust kalaasjanduses.[113]

Vebermann ei saanud aga Eesti kalanduse juurde enam jääda, sest ta saadeti Kreekasse peakonsuliks. Aastatel 1927-29 tegutses ta peakonsulina Ateenas, seejärel Istanbulis.[114] Vebermanni Kreekasse asumise puhul avaldati Laevanduses ja Kalaasjanduses kirjutis, kus vaadati tagasi Vebermanni tegevusele kalanduse alal. Avaldati ka suurt kahetsust, et riik oli nii tähtsa kalandustegelase välismaale läkitanud kaubanduskokkuleppeid sõlmima, kui ta oleks

---

[107] Tähelepanemiseks kõigile kalameestele ja rannarahvale. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 78.
[108] Rahvuslik-Vabameelse partei kandidaatide nimekirjad 2. Riigikogu valimistel. Rahvuslik-Vabameelne partei. Valijatele. Tallinn: Rahvuslik Vabameelne Partei, 1923. Lk 8-13.
[109] Graf, lk 198.
[110] Samas, lk 426.
[111] II Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_2rk.html (05.03.2018)
[112] Graf, lk 200, 428.
[113] Kalaasjandusse puutuvad küsimused Riigikogus. – *Kalaasjandus*, 1924, nr 34 lk 3-4. Riigikogu liikme E. Vebermani seletuskiri Riiklise kalameeste laenufondi seaduse eelnõu juure. – *Kalaasjandus*, 1924, nr 34, lk 4-6. Vebermann, E. Kalaasjandusse puutuvad küsimused Riigikogus. – *Kalaasjandus*, 1924, nr 35, lk 31-33. Meie meri- ja kalaasjanduse arenemine, Riigikogu ja Vabariigi valitsus. – *Kalaasjandus*, 1925, nr 37, lk 85-86.
[114] EBL, lk 535-536. EBLT, lk 297.

võinud siia oma erialaste oskustega kalandust edendama jääda. *Meie ei saa avaldamata jätta, et meie riiklusele oleks tähtsam olnud hra Vebermanni kodumaal kalaasjanduse alal tööle rakendada,* […] *ning tema asemel läkitada kaubanduslisi sidemeid sõlmima kedagi teist, ja meie loodame, et see lähemas tulevikus ka sünnib.*[115] Igatahes jäi kalurkond teda igatsema ning soovis talle siiralt edu tema uutes tegemistes.

Nii kadus ta lõpuks Eesti kalanduse pildilt. Juba 1925. aastal oli lõppenud tema toimetatud Kalaasjanduse ilmumine, kuna ajakirja väljaandmine kujunes liiga kulukaks. Vebermanni katkenud tööd jätkas Laevajuhatajate seltsi esimees kapten August Gustavson, kes sai uue ühinenud ajakirja Laevandus ja Kalaasjandus peatoimetajaks. Kalaasjanduse osa toimetasid ühistegelane Aleksander Kask ühes instruktorite Karl Oskari ja Johannes Schobergiga.[116] Ühinenud ajakirjas aga domineerisid selgelt merenduse ja laevanduse alased artiklid ning kalanduse osa oli väiksem. Alates 1931. aastast kandis ajakiri nime Laevandus ja Kalandus ning selle toimetuse moodustasid A. Gustavson, M. Grosholm, Albert Herm ja Heinrich Neuhaus. Albert Herm oli instruktorina selles koosseisus ainus kalandusega otseselt seotud isik.

Kuigi Esindus oli esimene kalurite organisatsioone juhtiv asutus, ei olnud sel juriidilise isiku õigusi. Sestap tõusis kalurite kongressidel esile tõsine vajadus kalurite liidu registreerimise järele. Lõpuks esitasid Eduard Esken Kolga-Leesi kalameeste tarvitajateühisusest, Jüri Kütt Jägala-Jõesuu kalameeste ühisusest ja Konstantin Bestsastnõi (Lehtpuu) Viimsi kalameeste ühisusest Eesti Kalameeste Ühingute Liidu põhikirja Siseministeeriumile registreerimiseks. 10. augustil 1926 oli Liit registreeritud.[117] Liidu registreerimist kuulutati ka Laevanduse ja Kalaasjanduse veergudel, kus kutsuti üles kaluriorganisatsioone Liiduga liituma. Liidu asutamiskoosolek planeeriti sama aasta detsembrisse, kus pidi valitama nii juhatus, nõukogu kui ka revisjonikomisjon. See koosolek jäi aga pidamata, sest esindajad kohtadelt ei jõudnud kohale. Põhjuseks toodi liiga lühike etteteatamise aeg.[118]

---

[115] A. K. E. Vebermann Eesti aukonsuliks Kreekamaale. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 8 (16), lk 218-219.
[116] Saatesõna. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 1, lk 1-2. Vebermann, Ernst. Kalameestele. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 1, lk 2.
[117] Ühingu asutajate palve põhikirja registreerimise kohta, 7.08.1926. – RA, ERA.14.4.702, l 1. Resolutsioon, 10.08.1926. – RA, ERA.14.4.702, l 7. Registreeritud seltsid ja ühingud, 10.08.1926. – RT lisa, nr 97, 1926.
[118] Cl. Kalameeste Ühingute Liit. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 6, lk 124-125. Kalur. Kalameeste ühingud – keskliitu looma. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 2 (10), lk 46.

Asutamiskoosolek peeti ära hoopis järgmisel aastal, 13. märtsil 1927 koos VII kalurite kongressiga. Juhatusse valiti Aleksander Kask, August Gustavson[119] ja Jüri Helberg (Jüri Helbe). Juhatusse esitati ka Ernst Vebermann, kes aga keeldus.[120] Eesti Kalameeste Ühingute Liit oli endale võtnud palju eesmärke. Põhikirja järgi pidi liit tegelema nii kalapüügi, -töötlemise ja -kaubanduse arendamisega, kalakaitse, kalanduskursuste korraldamise, kalandusoskuste levitamisega ja ka välja andma kalandusalast ajakirja. Liitu oodati kalurite organisatsioone. Liitumismaks oli 10 000 marka, hiljem 100 krooni. Liidu organiteks oli esitajatekogu, nõukogu ja juhatus, mis valiti kolmeks aastaks. Juhatuse asukohaks oli Tallinn.[121] 1930. aastal palus Gustavson end ametist vabastada ajapuuduse tõttu. Ka Karl Oskar astus sekretäri kohalt tagasi. Uueks esimeheks valiti Sepp Jägalast ja sekretäriks Albert Säinas Viimsist. Helberg jäi endiselt laekahoidjaks. Gustavson ja Oskar jäid juhatuse kandidaatideks.[122]

1929. aasta majandusaruandest selgub, et Liidul oli aasta algul 8 liiget ning aasta jooksul lisandus veel 3 liiget.[123] Juhatuse liikmed olid kõik kas Tallinnast või selle lähedalt. Üheks põhjuseks võis olla see, et juhatuse asukohaks põhikirja järgi oligi Tallinn.

Liidu asutamiskoosoleku puhul kirjutati Laevanduse ja Kalaasjanduse veergudel: *Nüüd, seitsmendal kongressil, oli võimalus Liidu juhatust ja nõukogu ära valida. Arvud 7 ja 13* (avakoosolek toimus 13. märtsil – M. K.) *olla õnnetuse ennustajad. Loodetavasti ei pea juhatus,* […] *sellest ebausu eelarvamisest kinni, vaid juhib Liidu õnnelikule eesmärgile, taotledes neid sihte, mis põhikirjas loetletud.*[124] Kuid just õnnetult lõppes Liidu tegevus. Varsti pärast Liidu sündi

---

[119] August Gustavson (19.12.1894 Kalvi vald – 26.12.1941 Ussolje laager) õppis Käsmu ja Narva merekoolis ning omandas 1914. aastal kaugsõidukapteni diplomi, Esimeses maailmasõjas teenis ta mereväes, hiljem Vabadussõjas suurtükilaevadel Lembit ja Meeme. 1919. aastast sai ta õpetajaks Tallinna merekooli, kuhu ta jäi 1941. aastani, olles viimased aastad ka selle kooli direktoriks. Peale selle oli ta ka Eesti Laevajuhatajate seltsi esimees, kuulus veel mitmetesse merendus- ja töölisorganisatsioonidesse. Oli Laevanduse, hilisema Laevanduse ja Kalaasjanduse peatoimetaja, Tööliste Hääle kaastoimetaja. Alates 1928. aastast ka Meremeeste Kodu juhatuse esimees. Kuulus Eesti Sotsialistliku Tööliste Parteisse ning oli ka Riigikogu V koosseisu liige. – Gustavson, August. Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/gustavson_august1 (25.03.2018) Gustavson, August. Eesti biograafiline andmebaas. http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=519 (25.03.2018) V Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_5rk.html (25.03.2018) Riigikogu asjadevalitseja August Gustavsonile, 8.07.1934. – RA, ERA.80.5.1870, l 1.

[120] Cl. Eesti Kalameeste Ühingute Liit loodud. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 98-99. Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 102.

[121] Eesti Kalameeste Ühingute Liidu põhikiri, 11.08.1926. – RA, ERA.14.4.702, l 2-6. Säinas, Albert. Eesti Kalameeste Ühingute Liit ja selle likvideerimine. – *Eesti Kalur*, 1981, nr 4, l 19.

[122] Säinas, lk 19.

[123] Eesti Kalameeste Ühingute Liidu 1929. a. aruanne, dateerimata. – RA, ERA.4434.2.9051, l 2-3.

[124] Eesti Kalameeste Ühingute Liit loodud. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 98.

hakati 1928. aastast tegelema äriga, lähtudes Liidu ühest asutamiseesmärgist korraldada kalakaubandust. Kuna siseturg ei suutnud kodumaist kala ära tarbida hakkas Liit seda eksportima. See sai aga Liidule saatuslikuks. Viimaseks jäänud kolmandal äriaastal kandis Liit 1185,39 krooni kahju.[125] Rahalise kahju põhjusteks olid nii Liidu enda ärilised äpardused kui ka maailma vapustanud majanduskriis. 1931. aasta alguses otsustati Liit likvideerida.[126]

Liidu likvideerimise järel ilmus Laevanduse ja Kalanduses artikkel likvideerimise põhjustest. Autor (arvatavasti Jakob Helberg) tõi välja kolm peamist põhjust: eluvõõras põhikiri, ebakindel kalaturg ja väike tegevuskapital. Põhikirja järgi oli Liidul autori arvates liiga palju eesmärke seatud, Liit oleks pidanud endale võtma eesmärgiks kas ainult kaubandusliku tegevuse või siis kalurite harimistöö. Sellisel kujul kannatasid mõlemad, eriti kaubanduslik tegevus, mille suure kahju tõttu Liit lõpuks likvideeriti. *Kuid siis oleks pidanud rohkem tegevuseks kapitali hankima ühel või teisel viisil,* […] *aga mitte nii vürtspoodniku kombel kauplema, nagu seda kaks aastat tehti, sest niisuguseid vürtspoodnikke on meil kalakaubanduse alal niigi külluses.*[127] Lisaks sellele tõi autor välja, et teised kalakauplejad nägid Liidus ennekõike konkurenti, selle asemel, et ühineda Liiduga ja läbi selle oma kalakaupa turustada. Väike liikmete arv tähendas ka väikest tegevuskapitali, mistõttu ebaõnnestunud äritehingute järel polnud võimalik enam kahjudest välja tulla.[128] Autor oli häiritud ka kalamajanduse nõrgast positsioonist Eestis. Ta leidis, et põllumajanduse kõrval ei suunata ühtegi teise majandusharusse piisavalt raha, et ka need areneda saaksid: […] *praegu on päevakangelane siga ja kui palju sellele harjasloomale tähelepanu juhitakse on igale selge. Aga kalandus ei huvita kedagi*.[129]

Juba järgmisel aastal moodustati aga uus organisatsioon – Eesti Kalameeste Ühingute Keskliit. Kesliidu loomiseks töötas Eesti Kalaasjanduse Tegelaste Ühing (EKTÜ) välja põhikirja.[130] Asutajaliigetena kirjutasid põhikirjale alla EKTÜ, Eesti Kalameeste Üleriikliku Seltsi ja Tallinna Kalameeste Tarvitajate Ühingu esindajad Johannes Jõgi, Hans Martinson ja Jakob Helberg.[131] EKTÜ oli 1927. aastal loodud ühing, mis asutati Tallinna Tehnikumi juures korraldatud

[125] Protokoll iseäralise tulu- ja ärimaksu Komitee koosoleku üle, 19.12.1930. – RA, ERA.4434.2.9051, l 7.
[126] Eesti Kalameeste Ühingute Liidu peakoosoleku protokolli ärakiri, 31.01.1931. – RA, ERA.14.4.702, l 44.
[127] J. H. Millest oli tingitud Eesti Kalameeste Ühingute Liidu raskustesse sattumine. – *Laevandus ja Kalandus,* 1931, nr 3, lk 45.
[128] Samas, lk 47-48.
[129] Samas, lk 47.
[130] Gustavson, A. Kalurite keskselts loomisel. – *Laevandus ja Kalandus,* 1932, nr 3/4, lk 13.
[131] Teadaanne kalurite organisatsioonidele. – *Laevandus ja Kalandus,* 1932, nr 3/4, lk 17.

kalaasjanduskursuste vilistlaste eestvedamisel ning mille eesmärgiks oli kalanduse edendamine ja oma liikmete kutse ja majanduslike huvide kaitsmine.[132] Eesti Üleriikline Kalameeste Selts registreeriti Siseministeeriumis 19. märtsil 1931. Asutajateks olid Johannes Jõgi, Helmi Lõbu ja Leonid Rübenberg.[133] Kuigi ka selle seltsi kohta, nagu EKTÜ-gi puhul, ei ole säilinud asjaajamise materjali, saab Laevanduse ja Kalanduse ajakirjast teada, et see loodi Liidu juhtivate tegelaste initsiatiivil, eesmärgiga, et see jätkaks uue katuseorganisatsioonina. Kuna Selts aga selle ülesandega hakkama ei saanud, koostas hoopis EKTÜ uue Keskliidu põhikirja, mille alusel sai uus organisatsioon tööle asuda.[134]

Uue organisatsiooni ülesannetest jäi äriline tegevus välja ning sihiks võeti kalurite organiseerimine ja nende kutsehuvide kaitsmine. Keskliidu esimene korraline esindajatekogu koosolek peeti 7. mail 1932 Tallinnas Meremeeste Kodus. Kohale olid tulnud 12 kalurite organisatsiooni esindajad. Esimesel Keskliidu korralisel esindajatekogu koosolekul 15. mail 1932 valiti Keskliidu juhatuse esimeheks A. Gustavson, abiesimeheks Johannes Fuks (Johan Kalda)[135], sekretäriks Johannes Jõgi, abisekretäriks J. Helberg ja laekahoidjaks Hans Martinson.[136] See koosseis muutus juba aga samal aastal, kuna osa juhatuse liikmetest astus tagasi (põhjuseks toodi valitsusasutuste vastutulematus). 15. septembril 1932 valiti erakorralisel esindajatekogu koosolekul uus juhatus

[132] Ühingu liikmeteks võisid olla kõik kalanduse eriharidusega, kalanduses töötavad ja kalanduse edenemisele kaasatundvad isikud. – Eesti Kalaasjandustegelaste Ühingu põhikiri, 28.07.1927. – RA, ERA.14.4.303, nummerdamata. Tegelane. Kalaasjanduse tegelaste ühing asutatud. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1927, nr 8 (16), lk 219.

[133] Otsus nr 1057b, dateerimata. – RA, ERA.27.3.3994, nummerdamata. Tallinna-Harju prefekt 5. Jaoskonna Politseikomissarile, 31.05.1939. – RA, ERA.27.3.3994, nummerdamata.

[134] Artikli andmetel moodustati Eesti Üleriiklise Kalameeste Seltsi juhatus peamiselt Riigikogu liikmetest. Üksainus kalandustegelane juhatuses asus alaliselt teises maakonnas. Nende põhjuste taga seisis ka juhatuse intensiivsem töö. – Eesti Kalaasjanduse tegelaste Ühingu tegevusest. – *Laevandus ja Kalandus,* 1932, nr 1/2, lk 16-17.

[135] Johannes Fuks (23.11.1890 Tahkuranna – 18.06.1977 Uulu) sündis põllupidaja ja kaluri perekonnas. Enne esimest ilmasõda töötas ta ka ise kodus põllupidaja ja kalurina. Vabadussõjas tõusis ta alamkapteniks, sai Vabadusristi ning ka tasuta maad. Teda võib iseloomustada suure ühistegelasena, sest ta oli mitmete seltside, sh 1918. aastal loodud Tahkuranna mere- ja kalameeste seltsi Ahti, asutajaliige. Aastatel 1923-24 oli ta Pärnumaa Hääle toimetajaks. Fuks kuulus Asunike, Riigirentnike ja Väikepõllupidajate Koondisesse. Ta oli oma maakohas Uulus 1923 Asunike ja Riigirentnike Liidu Uulu osakonna asutajaks. 1924. aastast oli ta Pärnu maavolikogu esimees. Fuks oli ka III, IV ja V Riigikogu liige. – Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Koost. Jaak Pihlak. Viljandi, 2016, lk 272.

[136] J. J. Kalurite Ühingute Keskliit alustas tegevust ja asub kalandust korraldama. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 5/6, lk 15.

koosseisus: esimees Mihkel Mihkelson[137], abiesimees Hans Martinson[138], sekretär J. Jõgi, abisekretär J. Fuks, laekahoidja Arnold Suurvärav.[139]

Võib arvata, et Keskliidu esimene juhatus sattus poliitilise surve alla. Neile heideti ette suutmatust Keskliidu eesmärke täita. Nii uueks esimeheks saanud Mihkel Mihkelsoni kui ka laekahoidjast abiesimeheks tõusnud Hans Martinsoni on väga keeruline siduda kalandusega. Kumbki meestest polnud kaluriperekondades sündinud või ise lähemalt kalandusega kokku puutunud. Mart Laaguse meenutuste järgi sattus kalurkond oma juhtivate tegelaste osas vasakpoolsete erakondade mõju alla August Gustavsoni tõttu.[140] Gustavson figureeris kalurkonna juures tõesti varem ning on igati loogiline, et ta oma erakonnakaaslaseid ja riigikoguliikmeid kalurite murede juurde kaasas.

Keskliidu juhtivates organites olid niisiis aktiivsed ühiskonnategelased, riigikoguliikmed, vasakpoolsete erakondade esindajad. Mõningad olid siiski kalandusega mingit moodi seotud, näiteks sündinud kaluriperekonnas või olnud kalurite organisatsioonide asutamise juures. Isikud, kel aga selline side puudus, olid valdavalt Riigikogu liikmed. Küllap oligi Riigikogus olemine oluline kaluritele, kuna see tähendas suuremat tõenäosust, et kalurite probleeme ka kõrgemal tasandil lahatakse.

1934. aastaks oli Keskliitu astunud 42 organisatsiooni. 1938. aastal oli Keskliidu liikmeiks 51 kalurite organisatsiooni rohkem kui 2900 üksikliikmega.[141] Kui vaadata kalurite kongressidel hääleõiguslike esindajate arvu, siis ka see püsis läbi aastate 40 ringis. Keskliidul oli võrreldes Liiduga rohkem liikmeid. 1929. aastal tegutses 87 kalurite ühingut ja seltsi, millest enamik võis eksisteerida veel 1930ndate algul, mis tähendab, et Keskliitu kuulus vaid umbes pool kõigist kalurite organisatsioonidest. Liidu liikmete arvu vähesust saab ehk põhjendada kõrge

---

[137] Mihkel Mihkelson (25.12.1899 Surju – 13.09.1943 Tubelsk). ESTP liige, IV ja V Riigikogu liige. – IV Riigikogu, V Riigikogu. Eesti Kroonika 1932. Tegevtoim. A. Anni. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1933. Lk 23. IV Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_4rk.html (08.04.2018). V Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_5rk.html (08.04.2018).

[138] Hans Martinson (26.08.1872 Vana-Vändra – 25.01.1935 Rapla) sündis mõisatööliste perekonnas, hariduselt oli ta kingsepp. Pärast 1905. aasta revolutsiooni põgenes ta välismaale, kust naasis 1910. aastal. Ta tegutses nii karskuse, ühistegevuse kui töölisliikumise alal. Tuntud ESTP liige ja III, IV ja V Riigikogu liige. Martinson suri südamehaiguse tõttu 62-aastasena 1935. aastal oma kodus. – EAT, lk 180. Rkl. Hans Martinson surnud. – *Kaja*, 1935, nr 23, lk 7.

[139] J. J. Eesti Kalameeste Ühingute Keskliidu tegevuse ülevaade. – *Laevandus ja Kalandus*, 1934, nr 3/4, lk 30.

[140] Laagus, Mart. Eesti kalurite organiseerimisest. – *Eesti Kalurite Koondis. Informatsioon*, 1980, nr 1, lk 4.

[141] J.J. Eesti Kalameeste Ühingute Keskliidu tegevusest möödunud tegevusaastal. – *Laevandus ja Kalandus*, 1935, nr 3/4, lk 31. Teadus Eesti põllumajanduse arenguloos II osa (1918-1940). Tartu: Akadeemiline Põllumajanduse Selts, 2003. Lk 133.

liikmemaksuga (100 krooni) ja sellega, et teised kalakauplejad nägid Liidus ennekõike konkurenti.[142] Väike liikmete arv tähendas väiksemat tegevuskapitali, mis takistas Liidu kaubanduslikku tegevust. Kuigi oli ju just kalakaubanduse edendamine, uute turgude otsimine ja Eesti kalakauba eksportimine olnud üks põhjuseid, miks vajati juriidiliste õigustega katuseorganisatsiooni, ei astunud seda nõudnud seltsid üldse Liidu liikmeks.

Üleriigilisi kalameeste päevi või kongresse, nagu neid hiljem nimetati, toimus ajavahemikus 1921-1940 kokku 14. Esimene kutsuti kokku Laevanduse seltsi ja Ühistegelise Liidu algatusel. Hiljem kutsus neid kokku parasjagu eksisteerinud katuseorganisatsioon, kas Üleriikline Kalameeste Esindus, Eesti Kalameeste Ühingute Liit, Eesti Kalameeste Ühingute Keskliit või Eesti Kalaasjanduse Tegelaste Ühing (X kongress, kui Liit oli likvideeritud ja Keskliitu ei olnud veel loodud). Kongressidel arutati kalurite päevamuresid ja olulisemaid kalandusalaseid küsimusi, nagu: mererendi küsimus, maaküsimus, laenuküsimus, püügiriistade kindlustamine, turustamisküsimus, kalurite kutseharidus jne.

1920ndatel mõjutas kongresside kokkukutsumine positiivselt kalurite organiseerumist, asutati uusi ühistuid ja seltse kohtades, kus need varem puudusid.[143] Kongresside kokkukutsumine ei olnud aga alati edukas ning ei täitnud oma eesmärke. Kongresside tutvustuste juures võib lugeda, et paljud ei tulnud kohale, sest toimumise ajal algas kõige kiirem aeg kalapüügis või ei olnud saarte inimestel jäälagunemise tõttu võimalik liikuda.[144] X kongressi järel 7. mail 1932 toimunud Keskliidu asutamiskoosolekul jäi seetõttu ära näiteks Keskliidu nõukogu valimine. Kohale jõudnud Pärnu piirkonna esindajad soovisid tungivalt päevakorda osaliselt kaks nädalat hiljemaks lükata kuna enamus Pärnu esindajaid olid hõivatud aasta esimese suure püügihooajaga. Põhjaranniku esindajatel oli olukord aga vastupidine, kus kaks nädalat hiljem oli neil võimatu oma tööde ja tegemiste juurest pealinna sõita. Kompromissina valiti sel päeval ära juhatus aga nõukogu valimine lükkus edasi.[145]

Kui esimestel kongressidel osalenute arv pole täpselt teada, siis hilisemate kongresside kohta leidub rohkem informatsiooni, kuna neid hakati erialases ajakirjanduses detailsemalt kajastama. V

[142] Eesti Kalameeste Ühingute Liidu 1929. a. aruanne, 28.05.1930. – RA, ERA.4434.2.9051, l 2.
[143] Laagus, Mart. Eesti Kalurite organiseerimisest. – *Eesti Kalurite Koondis. Informatsioon*, 1980, nr 1, lk 4.
[144] Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1927, nr 4 (12), lk 99.
[145] J. J. Kalurite Ühingute Keskliit alustas tegevust ja asub kalandust korraldama. – *Laevandus ja Kalandus,* 1932, nr 5/6, lk 15.

kongressi kohta ei jõutud avaldada ühtegi kirjutist, arvatavasti selle tõttu, et see toimus pärast Kalaasjanduse ajakirja väljaandmise lõppemist. (Lisa 4) Kongresside osavõtjate arv kõikus 70-80 esindaja vahel, 1932. aastal ületas see ka 100 piiri. Kõik kokkutulnud ei olnud aga hääleõiguslikud. Viimaste arv kõikus tavaliselt 40 ringis (XI kongressil rekordiliselt 61).[146] Seega olid enamikel kongressidel umbes pool osalenutest külalise staatuses ega saanud otsustamisel kaasa rääkida. Kongressil vastu võetud otsused publitseeriti tavaliselt kalandusajakirjades ning vastav katusorganisatsioon võttis oma ülesandeks need ellu viia.

Kongresside juhatusse valiti tavaliselt inimesi, kes figureerisid ka kalurite katusorganisatsioonides. Alates 1927. aastast oli Gustavson esindatud iga kongressi juhatuses. VII ja VIII kongresside juhatuses olid paralleelselt esindatud nii Esinduse (Vebermann, Kornel) kui Liidu esindajad (Gustavson). 1930ndate kongresside juhatustes oli kindel koht tollastel sotsialistidel, kes olid ka Keskliidu juhatustes (Gustavson, Martinson, Unt). Sekretäride seas olid enamuses kalandusinstruktorid (Schoberg, Suurvärav, Liiv). 1930ndatel tõusis kongressidel esile Jahta esimees Mart Laagus, kellest hiljem sai Kalanduskoja esimees. Kongresse võib vaadelda ka kohana, kus üks või teine inimene esile tõusis. Nii ilmus näiteks Kolga kaluri Parkase nimi esimest korda 1933. aasta kongressil, kolm aastat hiljem valiti ta juba Kalanduskoja nõukogusse. (Lisa 4)

1933. aastal hakkas Laevandusele ja Kalandusele konkurentsi pakkuma Eesti Üleriiklise Kalameeste Seltsi välja antud uus ajakiri Kalandus. Selle vastutavaks toimetajaks oli alguses PhD Edvin Reinvaldt, kellest sai hiljem ajakirja teadusliku osa toimetaja. 1934. aastal sai Gustavsonist ajakirja vastutav toimetaja ja Albert Hermist tegevtoimetaja. 1935. aastast oli Herm üksi vastutav ja tegevtoimetaja. Toimetuse kolleegiumisse kuulusid professor Heinrich Riikoja, Kalanduse Büroo juhataja Jaan Kodres, kalanduse instruktor Aleksander Krupp, Albert Herm, A. Suurvärav, August Unt, J. Schoberg, R. Treimann, ja O. Akkov.

Ajakirja avanumbris tõdeti, et kalanduses tegutsevad mitmed rühmad, mis ei taha teisi enda sarnaseid märgata ning säärane rivaalitsemine on suurimaks takistuseks kalanduse edenemise teel. Seetõttu tahtis uus ajakiri kujuneda sillaks kalurite, kalakasvatajate, -kaupmeeste, -eksportööride,

[146] Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 99. Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1928, nr 5 (25), lk 124. X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 3/4, lk 16. X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 5/6, lk 16. XI Üleriikline kalurite kongress. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 60. XII. Üleriiklik kalurite kongress. – *Kalandus*, 1934, nr 3, lk 85. XIII. üleriiklikku kalurite kongressi. – *Kalandus*, 1935, nr 3, lk 83. H.T. XIV üleriigiliselt kalurite kongressilt. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 1, lk 7.

-töösturite, kalatarvete tootjate, mootoritehaste, spordikalastajate jt vahel.[147] Kuigi sama eesmärki kandsid ka eelmised ajakirjad, siis võis see olla küllalt värskendav põhjus ajakirja tellimiseks, kuna Laevandus ja Kalandus näiteks neid eesmärke enam kalanduse alal ei täitnud, keskendudes valdavalt merendusele ja laevandusele. Samuti oli Laevanduse ja Kalanduse ilmumine muutunud harvemaks, kord kuus asemel kord kahe kuu jooksul.

XI kalurite kongress ei võtnud uut ajakirja avasüli vastu, leides et põllutööministeeriumi ametnike asutatud ajakiri ei saa kalurite kutsehuve kaitsta, mistõttu ei leia seal ka kutseküsimused käsitlemist. Kalurite häälekandjaks tunnistati senine ajakiri Laevandus ja Kalandus, kuna kalurite häälekandjaks sobivat ainult see ajakiri, mille väljaandjaks oli Keskliit. Kongress tunnistas vajadust valitsusvõimudest rippumatu ajakirja järele, mistõttu ei sobinud neile idee ametnikest autorite ja riigi toetusel ilmuvast ajakirjast.[148] Samas moodustas Laevanduse ja Kalanduse kalandusalane sisu enamjaolt just riigiametnike kaastöö.

Arvatavasti oli uue ajakirja mahategemise taga kalurkonna teadlik vastandumine. 1920. aastatel kui käiku läksid Kalapüügiseadus ja selle raames välja antud määrused, tekkis kalurite häälekandjates üha süvenev vastuseis seadusetegijatele. Kui Kalaasjanduses esimestel aastatel jõuti kiita ministeeriumis tegutsevat kalanduse eriteadlast Kodrest kui tublit töömeest, siis hiljem muutus vastuseis teravaks. Põllutööministeeriumis ja selle esindajates nähti pigem kalandusehuvidele vastuseisjaid, mitte kalanduse kui majandusharu edendajaid.[149] (Vastandumise põhjustest loe lähemalt <u>mererendi</u> küsimuse juures.) Vastuseisust välja tulles algas Kalanduse kolmas number Eesti Üleriikliku Kalameeste Seltsi juhatuse selgitusega, miks number hilines. Seltsi juhatus oli otsustanud vastavalt kongressi otsustele anda Kalanduse väljaandmine üle Keskliidu juhatusele. Kuna aga Keskliidu juhatus ei pidanud võimalikuks ajakirja üle võtta aasta keskel, *põhjendades seda suurte kuludega ning väheste eeltöödega,* jätkus Kalanduse ilmumine endiselt Seltsi eestvedamisel.[150]

Kui vaadata Laevanduse ja Kalanduse käekäiku aastatel, mil Kalandus ilmuma hakkas, siis on näha kalanduse osa drastilist vähenemist ajakirjas. Aastatel 1933-34 ilmus kuus numbrit aastas,

---

[147] Saatesõna. – *Kalandus,* 1933, nr 1, lk 3.
[148] XI-ma üleriikliku kalurite kongressi otsused. – *Laevandus ja Kalandus,* 1933, nr 3/4, lk 43.
[149] Vebermann, Ernst. Merikalapüügi tähtsus Eestis ja meie riiklised asutused. – *Kalaasjandus,* 1921, nr 3, lk 31. Toimetus. Põllutööministeerium lõplikult seisukoha võtnud – meripüügi vabaduse vastu. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 15, lk 17.
[150] Eesti Üleriikliku Kalameeste Seltsi juhatus. Kalanduse lugejaile. – *Kalandus,* 1933, nr 3, lk 59.

1935 seitse ja 1936 kümme numbrit. Kui 1933. aasta numbrites oli kalandus endiselt esindatud, siis 1934. aasta numbrites juba palju vähem. 1935. aastal oli kalanduse teemalised artiklid vaid kahes numbris, millest ühes moodustasid kalandusalased artiklid poole ajakirja mahust ja teises oli vaid kaks lühikest kirjutist. 1936. aastal (10 numbrit) oli kogu sisu ainult laevanduse alane ning kalandus seisis vaid ajakirja nimes.

Kalanduskoja loomisega läks 1936. aastal ajakiri Kalandus Eesti Üleriikliku Kalameeste Seltsi käest koja kätte ning muudeti Eesti Kalanduseks. Tegevtoimetajateks said Edvin Reinvaldt ja August Mölder. Toimetuskolleegiumisse lisandus Johannes Sillamaa. Sisusse tuli juurde ajastule omaseid kirjutisi riigivanemast ja ministritest, kuid erialased artiklid jäid siiski kõrgele tasemele. Sealjuures muutus see ainsaks kalandusalaseks ajakirjaks, kuna samal aastal lõppes Laevanduse ja Kalanduse ilmumine.

3. Rannikukalanduses esinenud põhiprobleeme

3.1. Sõjast tulenenud probleemid kalanduses

Vabadussõja tingimustes seisis kalurkond mitmete raskuste ees. Nad olid sunnitud pool oma saagist müüma Toitlusministeeriumile kindlaks määratud hinna järgi, samas oli kalapüük raskendatud kuna püügiriistad olid kas vananenud või sootuks hävinenud. 1919. aasta suvel põles maha ka Tallinnas asunud võrguvabrik.[151]

Mitmed seltsid ja kalamehed randadest, kus seltse polnud moodustatud, kirjutasid ministeeriumisse palvekirju ja edastasid oma seisukohti. Palvekirjadest joonistuvad välja põhilised probleemid, millega kalurkond silmitsi seisis. Kõige olulisemaks oli kalapüügiriistade defitsiit. Võrke paluti näiteks Pärnust, Viimsist, Kihnust, Kolga-Leesilt, Pärispealt.[152]

Kaluritele olid vastumeelsed ka kehtivad määrused kalapüügi alal. Viimsi poolsaare kalurid leidsid näiteks, et ainult Toitlusministeeriumi loaga võimalik kalapüük kitsendab kalameeste vabadusi, eriti kui sellele lisaks on veel veekogu omaniku luba ka vaja.[153] Kalapüügiriistade kõrval oli sõja ajal ka suur puudus mootorpaadi kütusest. Eelkõige jääb siin silma Põhja-Eesti rannik, kust mootorpaatidega Prangli ja Viimsi kalurid palveid esitasid. Sellele palvele püüdis Toitlusministeerium jõudu mööda ka vastu tulla hankides kütust Kaubandus- ja Tööstusministeeriumist.[154]

1919. aasta augustis kutsuti Toitlusministeeriumi ruumides kokku kalameeste esindajate koosolek. Koosolekust võttis osa 23 kalurit viiest kalameeste seltsist ja randadest. Kohal olid ka Viru, Tartu ja Harju maakonnavalitsuste esindajad ning Toitlusministri abi Hermann Namsing, kalatoimkonna juhataja kohusetäitja Meerits, asjaaja Matvei, kalaasjanduse korraldaja S. Aule ja Põllutööministeeriumist kalaasjanduse eriteadlane Kodres.[155] See on teadaolevalt esimene ja ka

---

[151] Oras; Sammet, lk 59.
[152] Pärnu meremeeste ja kalameeste seltsi „Jahta“ palve Põllutöö ja Toitlusministeeriumile, 30.03.1919. – RA, ERA.19.1.50, l 70p. Viimsi poolsaare kalameeste koosoleku protokoll, 17.04.1919. – RA, ERA.19.1.50, l 68p. Kihnu saare kalameeste palve Toitlusministeeriumi Kala Osakonnale, 08.05.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 381. Kolga-Leesi Kalameeste Kaubatarvitajate Ühisuse erakorraline peakoosolek, 22.04.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 51p. Pärispea kalameeste ühisuse palve Toitlusministeeriumile, 13.08.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 545.
[153] Viimsi poolsaare kalameeste koosoleku protokoll, 17.04.1919. – RA, ERA.19.1.50, l 68.
[154] Toitlusministeeriumi III osakond Kaubandus- ja Tööstusministeeriumile, 13.05.1919, 14.05.1919, 15.05.1919, 17.05.1919, 17.05.1919, 19.05.1919, 07.06.1919, 07.06.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 82, 83, 85, 86, 89, 91, 121, 122. Toitlusministeeriumi III osakond Kaubandus ja Tööstusministeeriumile, 20.06.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 160.
[155] Kalameeste esitajate koosoleku protokoll, 12.08.1919. – RA, ERA.19.1.50, l 30.

viimane Toitlusministeeriumi kokkukutsutud koosolek, kus osalesid ja avaldasid arvamust kohalikud kalamehed. Koosolekul tulid välja kitsaskohad, mis pärssisid kalandusega tegelemist. Meerits tõi välja, et Tallinna piirkonnas on kõige raskem kaluritelt saaki kätte saada, kuna nad müüvad edasimüüjatele oma saagi juba merel maha. Pärnu kalurite jaoks oli see halb uudis, kuna nemad tundsid, et nende piirkonnas on määrused täie karmusega maksma hakanud. Samas esines ka Pärnus kurioosset praktikat. Jahta esindaja Johann Kuutan tõi välja, et Pärnu rannas ei võetud õhtuti kaluritelt saaki vastu, vaid kalurid võeti hoopis vahi alla. Hommikuks olid kalad aga pahaks läinud ning siis ei olnud enam Toitlusministeeriumist ega kellestki teisest saagile ostjat.[156] Koosoleku protokollist tuleb välja ka suur võrgu ja teiste püügiriistade puudus kalurkonna seas. Eestis ei valmistanud ükski vabrik võrgulõnga. Toitlusministeeriumi korraldusel oli Schneider käinud juba Saksamaal uurimas võrkude ostmise võimalust, kuid tulutult. Lähemal ajal pidi ta samal eesmärgil minema Norrasse ja Hollandisse.[157]

Soodustamaks kalapüüki hankis Toitlusministeerium kaluritele näiteks puittünne ja soola kalade soolamiseks ning jõudu mööda ka kalapüügiriistu.[158] Kui ministeeriumil õnnestus saada suurem kogus kalavõrke, taheti need esmajärjekorras müüa kindlaksmääratud hinnaga neile kalameestele, kes olid ministeeriumile kala andnud või kes olid õnnetuse läbi oma püügiriistadest ilma jäänud.[159] 1920. aastal jaotati räimevõrgud kuue kalapiirkonna vahel müümiseks: 30 võrku Paldiskisse, 50 Tallinna, 50 Kolgasse, 10 Purtsesse, 15 Pärnusse ja 8 Paatsallu. Häädemeeste mere- ja kalameeste ühingule Laine lubati 15 räimevõrku tingimusel, et ühing müüb need esimeses järjekorras sõjaväest vabastatud sõduritele, kes end kalapüügist elatavad. Ühingu poole suunati ka Toitlusministeeriumisse pöördunud leitnant Jaan Muhu, kel oli kogu kalapüügiks vaja minev varustus peale püügivõrkude olemas.[160]

---

[156] Samas, l 31-32.
[157] Samas, l 33-34.
[158] Kirjavahetus Sadamate Valitsuse, Riigi varanduste ülevõtmise komisjoni ja Toitlusministeeriumi vahel, 24.02.1919, 3.03.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 2-4. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja toitlusministrile, 2.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 78. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Purtse kalameeste ühisusele, 3.02.1920. – RA, ERA.19.52, l 82.
[159] Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Kolga kalameeste esindajale, 19.04.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 278.
[160] Võrkude jaotus, 27.04.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 313. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Häädemeeste mere- ja kalameeste ühingu Laine juhatusele, 10.05.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 325. Jaan Muhu toitlusministrile, 30.04.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 335. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Jaan Muhule, 3.05.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 336.

Üheks suurimaks probleemiks ministeeriumi jaoks kujunes kalasaagi kättesaamine. Kalurid ei olnud eriti koostööaltid ses osas. Nii leiame eriti pikantse juhtumi, kus Kolga kalatööstuse rajooni juhataja Lang kaebas ministeeriumisse kalurite teguviisi üle. Langil tekkis konflikt kaluritega, kel polnud isegi püügilubasid ning kes tahtsid oma saaki müüa inimestele, kes rohkem maksid, kui ministeeriumi kokkuostjad. Konflikti ei aidanud ka lahendada Rannavalvest kaasa võetud relvastatud rannavalvur. Kalamehed sõitsid oma saagiga minema hüüdes järgi, mis nad arvasid Eesti valitsusest ja Eesti rahast.[161] Taolistest otsestest konfliktidest rohkem teateid ministeeriumi fondis ei leidu. Selle konkreetse juhtumi puhul saadeti aga teadaandest ärakiri Kaitseliidu ülemale ning paluti sealt Langile abi rekvireerimise läbiviimiseks.[162] Küll aga toodi pidevalt välja kalurite saagi peitmisi või merel müümisi, et pääseda sundhindadest.

Enne rekvisitsioonimäärust sõlmiti Osmussaare kalameestega 1919. aasta juulis eraldi leping, mille kohaselt kalamehed olid kohustatud Toitlusministeeriumile müüma 50% oma kalasaagist valitsuse poolt kindlaksmääratud hinna järgi. Kalamehed said selleks kalasoolamiseks vajamineva soola ja iga ära antud kalanõu vastu tühja nõu tagasi. Soolahind küll arvestati hiljem maha.[163] Selline leping kohalike kaluritega näib Toitlusministeeriumi tegevuses pigem erandi kui reeglina.

Sõjatingimustes oli ka iseloomulik püügikeeldude kehtestamine. 1920. aasta mais laekus Toitlusministeeriumisse kiri Narva kalameeste ühisusest, milles selgitati, et elukutselised Narva kalurid olid keelupüügi tõttu oma leivast ilma jäänud. Hoolimata I diviisi ülemale adresseeritud palvetest, seisis ikka keeld peal. Ministeerium saatis kirja I diviisi ülemale seisukoha võtmiseks edasi.[164] Kindralmajor Tõnissoni vastus oli aga resoluutne – ei saa lubada kalapüüki kuna siis on võimatu ohjeldada toiduainete väljavedu. *Eesti Vabariigi kodanikud ei sure mitte nälga, isegi Narvas mitte, kui Narvas kalapüük tänavu suvel seisab. Kui aga toiduainete väljaveduks võimalus avaneb, siis jääb kogu Eesti kindlasti nälga, eeskätt ning kõige põhjalikumalt Narva.*[165]

---

[161] *..pandi kalad koormasse ja ööldi pilgates ära mines kui teil see võim on siis võtke meie käest. Üks teine nooda peremees julges ka nii , ütelda kui mina neile valitsuse määruste põhjal püigi riistad ära lubasin konviskeerida lasta. Et Eesti valitsus pole temale midagi andnud ega pole tall midagi võtta tema olla Vene Valitsuse rahaga need ostnud ja Eesti raha olla kui linnu sitt.* – Kolga kalatööstuse rajooni juhataja kalaosakonna juhatajale, 29.01.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 70-71.
[162] E.V. Kaitse Liidu ülemale, 4.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 74-76.
[163] Leping Osmussaare kalameestega, 12.07.1919. – RA, ERA.19.1.16, l 267-270.
[164] Narva Kalameeste Ühisuse palvekiri Toitlusministeeriumile, 28.04.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 289. Toitlusministeeriumi I osakond I diviisi ülemale, 30.04.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 290.
[165] I diviisi ülem Toitlusministeeriumile, 03.05.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 294.

12. veebruaril 1920 said Lääne maakonnavalitsuse toitlusosakonnas kokku kohalikud kalurid, kelle mured ja ettepanekud maakonnavalitsus ka Toitlusministeeriumile edastas. Kalurid viitasid kalavastuvõtupunktide halvale organiseeritusele. Nad tõid välja, et senise korra järgi on raske talitada, sest kõik kalamehed pole võimelised kaugemale linnadesse oma saaki vedama. Olukorra lahendamiseks pakkusid nad rida kohti, kus võiks luua uued punktid.[166] Pärnus kokku tulnud kalameeste esindajad leidsid, et kalade kogumine peaks jääma kohalike seltside hooleks. Lisaks sellele nõudsid kalamehed, et sõjaväele ostetaks kala turuhinnaga. Pärnu maakonnavalitsus läkitas ärakirja nõupidamise protokollist Toitlusministeeriumile, kuid lisas, et ei jaga neid seisukohti. Kalade rekvireerimine pidi Pärnumaa toitlusosakonna arvates jääma siiski omavalitsuse või ministeeriumi hooleks.[167]

1920. aastast hakkas maakonnavalitsuste toitlusosakondadest kõlama hääli, et peaks sõjaväele kalu muretsema rekvireerimise asemel vaba ostu teel. Ka sisemaalt tuli nurinat, kus veekogude omandiküsimus tegi kalapüügi eriti keeruliseks, kuna lisaks ministeeriumi loale oli vaja hankida ka omaniku või rentniku luba.[168]

14. mail kirjutas karja- ja kalaasjanduse osakonna asjaajaja toitlusministrile märgukirja, milles andis senise kalade rekvireerimise kohta ülevaate. 1919. aasta määruse järgi oli ministeerium 23. märtsist 31. detsembrini 1919 saanud 26 510 puuda kala. 1. jaanuarist 7. maini 1920 aga 1314 puuda. Märgukirja autor leidis palju puudusi kalade rekvireerimise korraldamises, võtmist korraldati üksikutes kohtades, mille tulemusena kõigilt kalameestelt ei saadud saaki võtta. See tekitas rahuolematust neis kalurites, kes pidid oma saagist pool sundhinna järgi maha müüma. Samuti viitas ta sellele, et kuigi on kavas uute rajoonide ja kalavastuvõtupunktide loomine ning isegi laeva rentimine saagi ülevõtmise ja kiirema transpordi eesmärgil, ei olnud keegi koostanud üldist töökava ega omanud umbkaudsetki teadmist kui palju kalad ministeeriumile maksma lähevad. Autor juhtis tähelepanu ka ministeeriumile esitatud kalameeste seltside ja ettevõtjate ettepanekutele, mis olid ministeeriumis tähelepanuta jäänud. Lõpetuseks leidis autor, et sõjaväele

[166] Lääne maakonnavalitsuse toitlusosakond Toitlusministeeriumi III osakonnale, 19.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 131.
[167] Ärakiri kalameeste esitajate nõupidamise protokollist, 28.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 150. Pärnu maakonnavalitsuse toitlusosakond Toitlusministeeriumile, 28.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 149.
[168] Viru maakonnavalitsuse toitlusosakonna kiri Toitlusministeeriumile, 3.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 89. Tartu maakonnavalitsuse toitlusosakonna kiri Toitlusministeeriumile, 6.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 94. Lääne maakonnavalitsuse toitlusosakonna kiri Toitlusministeeriumi III osakonnale, 19.02.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 131.

vajamineva kala saab ka vabalt kokku osta ning tegi ettepaneku rekvireerimine lõpetada.[169] Märgukiri läks ministeeriumis liikvele ja jõudis ka ministrini ning kahe nädala pärast, alates 26. maist 1920 lõpetas Toitlusministeerium kalade rekvireerimise ning kala ostmine sõjaväele ja elanikele läks vabaks.[170]

Toitlusministeeriumi tegevus ei olnud alati lõpuni läbi mõeldud. Nii ei leidunud tahtjaid Sadamate Valitsuselt ostetud tünnid, mis olid üle võetud Saksa okupatsioonivägedelt. Kalandustoimkonna juhataja Jaan Kodres leidis neid vaja minevat alles kevadpüügi ajal, maakonnavalitsused, kellele tünne alles pärast ostu pakuti keeldusid neist vajaduse puudumise tõttu üldse.[171] Telliti ka muid teenuseid, mis pidid aitama kaasa kalade realiseerimisele. Näiteks telliti Johannes Lepistelt Zvezda vabrikust plekktoose kilude jaoks hinnaga 38 penni tükk.[172] Toitlusministeerium korraldas ka kalaimporti kui kohalikud kalapüügihooajad olid läbi saanud. Kala toodi sisse peamiselt Norrast ja Rootsist.[173]

1921. aastal anti Kalaasjanduse veergudel hävitav hinnang mõlema ministeeriumi senisele kalanduse korraldamisele. Lähemalt kirjutati Toitlusministeeriumi skumbriakonservidest. Nimelt oli 1920. aasta algul välismaise heeringasaadetise hulgas leidunud makrelle, mis sealt välja nopiti ja konserveeritult maha müüdi. Ajakirja veergudel imestati, miks riigitasandil tegeleti praakkala konserveerimisega. Veel enam tekitas pahameelt Toitlusministeeriumi soolakilu konserveerimise kampaania (mille jaoks eraldi ka plekktoose telliti). Kuigi see oli loogilisem kui praakkalana kaasatulnud makrelli konserveerimine, tekitas see nii riigile kui ka kohalikele kiluäridele tohutut kahju. Kalaasjanduse andmetel soolati sisse 70 000 karpi kilu, kuid seda ei paisatud kohe müüki.

---

[169] Toitlusministrile märgukiri, 12.05.1920. – ERA.19.1.52, l 385.
[170] Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Jahta Mere ja kalameeste ühisusele, 06.1920. – ERA.19.1.52, l 328.
[171] Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Jaan Kodresele, 5.03.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 8. Jaan Kodres Toitlusministeeriumile, 9.03.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 9-10. Karja- ja kalaasjanduse osakonna juhataja Rakvere maakonnavalitsuse toitlusosakonnale, 19.03.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 12. Järva maakonnavalitsuse toitlusosakond Toitlusministeeriumi kalaosakonnale, 19.03.1919. – RA, ERA.19.1.49, l 13.
[172] Johannes Lepiste Toitlusministeeriumi kalaosakonnale, 3.03.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 153. Toitlusministeerium Johannes Lepistele, 6/8.03.1920. – RA, ERA.19.1.52, l 154.
[173] Heeringaid osteti sisse näiteks Norrast Soome firma Suomen Waltamerentakainen Kaupa Oy kaudu. Ka Rootsist imporditi 2800 vaati heeringaid. Norrast osteti 1919. aasta lõpul sisse veel 4949 tündrit heeringat, 121 tündrit skumbriat ja 10 tündrit turska. – Leping Eesti Ajutise Valitsuse Toitlusministeeriumi ja Suomen Waltamerentakainen Kaupa Oy vahel, 25.01.1919. – RA, ERA.19.1.16, l 27. Leping E. V. Toitlusministeeriumi ja Aktsiaühisus Svensk Import vahel, 20.11.1919. – RA, ERA.19.1.16, l 132. Leping E. V. Toitlusministeeriumi ja Isak Friedländeri vahel, 10.12.1919. – RA, ERA.19.1.16, l 521.

Müügiga läks kiireks ilmade soojenedes, kui kaup ladudes hakkas halvaks minema, mistõttu pandi kogu kilu korraga müüki, mis mõjutas konserveeritud kilu hinda turul.[174]

Mõlemale ministeeriumile heideti ette sihitut ja juhuslikku tegevust kalanduse alal. Saadi ka aru, et kahe ministeeriumi kalaosakondade vahel puudus tihedam koostöö. Põllutööministeeriumile heideti ette kalakasvandusega tegelemist, selle asemel, et oleks tähelepanu pööratud merekalapüügile. Tõsi, Põllutööministeeriumis oli kuni 1921. aastani ainult kalakasvatuse osakond, mis ei tegelenudki üldisema kalanduse korraldamisega. (Vt lk 14) Toitlusministeeriumile heideti ette ebapädevust võrkude hankimisel, kalurite arvu kindlaks tegemisel, kindla töökava puudumist, mille tulemusena kannatasid eeskätt kalurid.[175]

Sõjaaegset kalandust mõjutasid Toitlusministeeriumi ja Põllutööministeeriumi sisseviidud määrused. Suurimaks muudatuseks siinkohal kalurile oli vajadus Toitlusministeeriumilt kalapüügiluba hankida. Samuti kohustus teatud protsent oma kalasaagist kindlaksmääratud hindade järgi ministeeriumile müüa. Kalurkonna seas valitses sõjast tingitud põhjustel suur puudus kalapüügiriistadest, mootorpaatide kütusest kui ka kalatöötlemiseks tarvisminevast soolast ja nõudest. Kuigi riigiasutused, eeskätt Toitlusministeerium, püüdis võimaluse korral kaluritele vastu tulla neis küsimustes, ei suudetud siiski lühikese aja jooksul kalanduse alal välja töötada kindlamat töökava, mistõttu ministeeriumi tööd iseloomustasid juhuslikkus ja sihitus.

3.2. Mererent

Üheks olulisemaks teemaks omariikluse alguses kujunes merekalurite jaoks mererendi küsimus. Kalurkond lootis, et mererent, mida nähti ajaloolise karistusena, kaotatakse. Küll aga kujunes kalanduse alal töötavatest riigiametnikest see seltskond, kes seisis tugevalt mererendi kaitsel.

Juba enne Kalapüügiseaduse väljatöötamist tulid vastuolud selles küsimuses riigiametnike ja kalurkonna vahel selgelt esile. 1919. aasta suvel Toitlusministeeriumi kokkukutsutud koosolekul tõstatasid kalurid esimese teemana just püügivabaduse merel. Säinas Viimsist deklareeris, et kalapüük peaks merevetes olema vaba, *ilma mingisuguste lubade ja maksudeta.* Johann Kuutan Pärnust arvas, et meri peaks kuuluma üksnes riigile ning renti võiks küsida ainult seisvate

[174] Vebermann, Ernst. Riikliste asutuste tegevus. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 7, lk 100.
[175] Samas, lk 99.

püügiriistade nagu näiteks mõrdade pealt. Põllutööministeeriumi esindaja Kodres küsis selle peale, kuidas siis kalandust mõeldakse korraldada ja mis üldse kalandusest saab kui mererent ära kaotada.[176]

Esimene üleriigiline kalameeste päev (kongress) oli samuti kindlalt mererendi vastu. Nad nägid Balti mõisnike igasuguseid eesõiguseid ajaloolise karistusena, mida jätkas Eesti riik pärast mõisate võõrandamist. Kongress leidis, et merekalandus on olulisim kalandusharu, kuna meri andis rohkemale arvule inimestele teenistust. Sellest tulenevalt leidsid nad, et riik peaks esmatähelepanu suunama merekalandusele, seejärel siseveekogudele ja alles siis tiigikasvandustele. Mererendi kaotamine oleks andnud kalurite oodatud tõuke merekalanduse arengusse. Kalamehed nägid praktilist vajadust mererendi kaotamiseks. Antud olukorras oli kaluril võimalik paadi ja võrkudega kaldale tulla vaid oma rendipiirkonnas, mis kalurite sõnul oluliselt takistas merepüügiga tegelemist.[177]

1921. aasta aprillis Põllutööministeeriumis peetud kalaasjanduse nõupidamisel esines Vebermann ettekandega merekalapüügist. Vebermann eriliselt rõhutas vajadust kaotada mererent. Üheks argumendiks tõi ta kilu- ja räimeparvede liikumise, mistõttu oli võimatu siduda kalureid kindla püügipiirkonnaga. Seda väidet iseloomustab hästi 1930. aastate kalandusstatistika Pärnu- ja Saaremaa randades. 1930. aastal püüti Pärnumaa rannast 37 982 kvintaali räimi, samal ajal kui teistes maakondades jäi see näitaja 11 000 – 23 000 kvintaali vahele. (Lisa 6) Järgmisel aastal oli räimepüügis esikohal Saaremaa rand 17 520 kvintaaliga, samal ajal kui Pärnumaal oli see langenud 5474 kv peale, millest võib oletada, et räimeparved liikusid Saaremaa rannikule. (Lisa 7) Veel tõi Vebermann välja, et mujal Euroopas pole kunagi merd välja renditud ning kalurid maksavad vaid registreerimis-, sadama- ja tulumakse. Muidugi rõhutas ta ka kalurite esimese kongressi samaseisukohalist otsust. Tartu Ülikooli zooloogia professor Guido Schneider oli aga selle vastu. Professor ei leidnud, et merekallaste tükiviisilise väljarentimise lõpetamine riigile kasulik oleks. Samuti leidis ta, et selline vaba kalapüük sünnitaks kalurite vahel riidu, nagu Soomes oli juhtunud, kus ühes kohas mererannal oli katsetatud vabapüügi sisseviimist. Ehk suuremaks argumendiks oli Schneideril, et pikaaegsele rendile saanud kalurid käituvad oma püügipiirkonnas heaperemehelikult. Kui minnaksegi uuele süsteemile üle, siis Schneideri sõnul saaksid kalurid

[176] Kalameeste esitajate koosoleku protokoll, 12.08.1919. – RA, ERA.19.1.50, l 30-31.
[177] Eesti Ühistegeline Liit põllutööministrile, 09.04.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 25-26p. Toimetus. Esimene üleriikline kalameeste päev Tallinnas, 20. märtsil 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 6, lk 73-74.

lõpuks ka ise aru, et rendisüsteem on parim võimalik lahendus. Vebermanni argumendile, et mererendisüsteemi järelevalve on liialt kulukas, vastas Schneider, et vaba kalapüük hoopis nõuab palju rohkem püüki kitsendavaid määruseid ja ettekirjutusi, mille täitmise järelevalve nõuaks hoopis suuremat personali ja seetõttu ka suuremaid kulusid.[178] Vebermann kajastas nõupidamist ka Kalaasjanduses.[179]

1920. aasta kevadel pöördus Jaan Kodres Tartu Ülikooli rektori Heinrich Koppeli, professori G. Schneideri ja Eesti Kalaasjanduse Seltsi poole, et koostada kalapüügiseaduse eelnõu.[180] Selle tulemusena pani esialgse eelnõu kokku professor Schneider koos Kodresega. Põllumajanduse Peavalitsus määras Schneiderile selle eest töötasuks 20 000 marka.[181] Aprillis peetud kalaasjanduse koosolekul valiti eelnõu väljatöötamise komisjoni G. Schneider, A. Kask ja E. Vebermann.[182] Komisjon käis koos 1921. aasta juulist septembrini ning analüüsis ministeeriumi (Schneideri) kokkuseatud eelnõud. Komisjonis esines algusest peale lahkarvamisi, just mererendi osas. Kohe esimesel koosolekul 20. juulil lükkasid Vebermann ja Kask eelnõu tagasi.[183] Põhjuseks oli mererent. Eelnõu kohaselt kuulus kalapüügiõigus riigile – merel 3 penikoorma ulatuses kaldast ja nendes sisevetes, mis ei kuulu omavalitsustele või eraisikutele. Kalapüügiõiguse omanikule jäi vabadus lubada ja keelata oma vetes kalapüüki, mis tähendas, et mererent oli sisuliselt eelnõusse sisse kirjutatud.[184] Vebermann tegi ettepaneku, et mere- ja magevee kalapüük tuleks eraldi sõnastada, ning mere puhul järgmiselt: *Kalapüük Vabariigi merivetes on vaba kõigile Eesti Vabariigi kodanikkudele.* Koos märkusega, et Põllutööministeeriumile jääb kalakaitse huvides õigus keelata, piirata ja muul viisil korraldada kalapüüki poolkinnistes ja madalaveelistes lahtedes ja jõesuudmetes. Eraldi paragrahv pidi deklareerima, et merevetes ei või keegi võtta kalapüügiõiguse eest renti, kümnist ega muud maksu, v.a. Põllutööministeeriumi korraldatud registreerimismaks. Ettepanekus oli veel üks paragrahv, mis oleks kehtestanud kalameeste õiguse

[178] Nõupidamise protokoll kalaasjanduse üle Põllutööministeeriumis, 11.-13.04.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 323-325.
[179] Vebermann, Ernst. Uuemad kavatsused Eesti kalaasjanduse korraldamiseks. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 8, lk 135-137. Vebermann, Ernst. Kas on meie kalameestel õigus merel kala püüda? – *Kalaasjandus*, 1921, nr 8, lk 137-139.
[180] Jaan Kodres Põllumajanduse Peavalitsusele, 28.11.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 372.
[181] Põllumajanduse Peavalitsuse juhataja ettekanne Põllutööministrile, 23.06.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 90.
[182] Nõupidamise protokoll kalaasjanduse üle Põllutööministeeriumis, 11.-13.04.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 322p.
[183] Kalapüügi seaduse eelnõu läbivaatamise komisjoni koosoleku protokoll, 20.07.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 304.
[184] Kalapüügi seaduse eelnõu, dateerimata. – RA, ERA.1648.4.669, l 301.

vabalt ja tasuta paati randa tuua ja võrke kuivatada mererannal vähemalt 50 sülla suurusel rannaribal.[185]

Teadmine, et Põllutööministeeriumis on hakatud kalapüügiseadust kokku seadma, pani kalurid ministeeriumile kirju saatma oma seisukohtade edastamiseks. Viimsi poolsaare kalamehed läkitasid 177 allkirjaga märgukirja ministeeriumisse juulis 1921. Viimsi kalurid tõid välja, et senine BES-i järgi kehtiv mererent teeb raskeks eelkõige maata kalameeste olukorra. Samuti toodi välja kala liikumist, mistõttu kalur tihtilugu peab kaugemale sõitma, nö teiste vetesse, *mis praegustes oludes igasugusi õerumisi ja wahejuhtumisi esile võib tuua.* Kalurid lootsid, et mõistetavatel põhjustel kaotatakse uutes seadustes mererent ära.[186] Ka Pootsi ühisus Pärnumaalt ja Vergi kalameeste selts Kajak Virumaalt saatsid märgukirju samasisuliste nõudmistega mererendi kaotamiseks. Kajaki märgukiri anti üle ka Riigikogu sotsiaaldemokraatide ja tööerakonna rühmadele lootuses, et viimased vastavasisulise seaduse vastuvõtmisel arvestavad kalurkonna seisukohta mererendi osas.[187]

Ka Kalaasjanduse toimetusse saadeti massiliselt kirju, mis ka ajakirja veergudel osaliselt ära trükiti. 20 kalameeste ühingult või kalameeste koosolekult saadetud kirjades nõuti mererendi kaotamist. Mõnes kohas polnud kalurid kunagi mererenti kui sellist maksnud. Nendeks olid näiteks Paldiski linna kalurid, kes maksid ainult linnavalitsusele võrkude kuivatamise jaoks mõeldud krundi eest makse (linnaveed olid BES-i järgi ühiskondlikud veed). Ka Toolse kalurid polnud mererendiga sellisel kujul kokku puutunud. Nemad olid maksnud renti kõigest oma kartuli vakamaa eest ja selle sama rendi eest ka kala püüdnud. Toolse kalurid oleksid nüüd mererendi kehtestamise puhul ametit vahetanud.[188] Mererendi taaskehtestamine Eesti seadusega tähendanuks selliste kalurite jaoks, kes olid mingitel põhjustel mererendikohustusest kõrvale jäänud, uut ebameeldivat kohustust.

Samal ajal kui kalurite ühingud märgukirju ministeeriumitesse ja Kalaasjandusse saatsid jooksis Põllutööministeeriumis kalapüügiseaduse eelnõu komisjoni töö ummikusse. Kolmest liikmest

---

[185] Kalapüügi seaduse eelnõu läbivaatamise komisjoni koosoleku protokoll, 20.07.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 304.
[186] Viimsi poolsaare kalameeste märgukiri Põllutööministeeriumile, 18.07.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 117-199p.
[187] Vergi Kalameeste Seltsi Kajak kiri põllutööministrile, 12.06.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 122-123.
Vebermann, Ernst. Veel kord merivete rentimise õigusest. – *Kalaasjandus,* 1921, nr 8, l 147-149.
[188] nn. Merivete rentimine 1921. aasta suvel ja selle mõju kalameeste peale. – *Kalaasjandus,* 1921, nr 9, lk 171-174.

kaks ei olnud nõus eelnõuga, kuhu oli mererent sisse jäänud. Eelnõu põhiautorit Schneiderit toetas Kodres, kes polnud aga komisjoni liige. Nii esitati kogu komisjoni materjal 1921. aasta novembris põllutööministrile koos ministeeriumi seaduseelnõuga, mida Vebermann ja Kask ei toetanud. Põllumajanduse Peavalitsuse juhataja ja Kodres lisasid ettekandes ministrile, et Vebermanni ja Kase esitatud andmed ei vasta tõele, õõnestades nende autoriteeti.[189]

Ministeeriumis tegeleti eelnõuga edasi nüüd ilma Vebermanni ja Kaseta. Kohtuministeeriumi märkuste järgi parandatud eelnõu esitati järgmisel aastal Riigikogule, kus sellega hakkas edasi töötama maaseaduse komisjon. Riigikogule esitatud kalapüügi seaduse eelnõu seletuskirjas öeldi, et üldiselt jäävad kehtima BES-i paragrahvid 1031 ja 1032, mille põhjal kalapüügiõigus meres kolme versta ulatuses alates kaldast oli riigi omandus mõisates, mis maaseadusega võõrandatud ja mere kaldal asuvad.[190]

Kalaasjandus hoidis pingsalt eelnõu edasisel käigul silma peal, samal ajal kirjutasid kalurid ajakirjale mererendist artikleid.[191] Tundmatu autor kirjutas 1922. aastal, et maata kaluritel ei jää mererendi kehtestamisel muud üle kui elukutset vahetada. Autor jaotas mereäärsed elanikud kolme liiki: maata kalurid, väikese maalapiga kalurid, keda maalapp ära ei toida, suurema koha omanikud, kes ei saa kalapüügist teenistust. Autori arvates hõivas viimane liik 30-40% mererannast (v.a. Soome lahe saared, kus olukord erines). Maaomanikel jäi õigus kalapüüki oma vetes keelata või edasi rentida. Rentimise korral oleksid maata kalurid raskemas olukorras, kuna nendele oleks rendi maksmine käinud üle jõu. Autor leidis, et sellisel juhul oleks paratamatult kalurite arv vähenenud, mis oleks vähendanud ka kalasaaki ja seetõttu kala hinda tarbija jaoks tõstnud. Teiseks tõi autor välja, et mereveed paratamatult kannavad püügiriistu edasi-tagasi. Tema jaoks oli tobe, et kalur võis trahvi saada selle eest, et ta oma püügiriistu teise rentniku vetesse otsima läheb. Kolmandaks naeruvääristas ta järelevalvet, mida selline kord oleks nõudnud, mis tähendanuks lisaväljaminekuid. *Siis saaksime peale politseiniku ja metsniku veel merinikud juure.* Ta ironiseeris, et ehk kalamehed ise hakkaks merinikeks kuna rendikorra kehtestamisega poleks

[189] Põllumajanduse Peavalitsuse juhataja ja kalaasjanduse nõuniku ettekanne Põllutööministile, 28.11.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 187.
[190] Uus kalapüügi seaduse eelnõu. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 22, lk 274.
[191] Vt ka: Kalamees Matsalust. Mere rentimisest Matsalu lahel. – Mis kasu on kalameestel ühistegevusest. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 175-177. X. Mere rentimisest Pärnu lahe Audru ja Pootsi randadel. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 18, lk 124-125. Kalamees Toolselt. Kalavete rentimine Virumaal. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 18, lk 125. Kirjavastused kalavete rentimise asjus Vergi kalameeste Seltsile. Samas, lk 127.

nad kalapüügist üksi ära elanud.[192] Nagu selgub ministeeriumi vastusest Kajakile, oli ministeeriumi seisukoht järelevalve osas järgmine: mererendi puhul iga rentnik hoolitseb ise oma rendipiirkonna järelevalve üle. Rendi kaotamisel oleks aga kindlasti pidanud suurenema ministeeriumi ametnike arv, kes peaksid kalurite tekkinud riide lahendama, kellel kus õigus püüda on.[193] Samas numbris kirjutati ka Saaremaa rannikust, kus renditi meri kuueks aastaks välja. See ministeeriumi otsus tekitas suurt pahameelt ja hämmingut, et ükskõik mis Riigikogu otsustab mererendi osas, on Saaremaal meri juba ette välja renditud. Saaremaalt valitud Riigikogu liikmed Aleksander Hint ja Johannes Koppel reageerisid sellele protestikirjaga põllutööministrile, mis trükiti ka ajakirjas ära. Protestis imestati muuhulgas selle üle, miks ei ole võetud arvesse kalurkonna väljakujunenud seisukohta mererendi osas.[194]

1923. aastal Riigikogus vastu võetud seadus sätestas, et merel, Peipsi ja Pihkva järvedes võivad kõik Eesti Vabariigi kodanikud vabalt ja karistamata kala ja mereloomi püüda. Siiski jäi Põllutööministeeriumile õigus rentimist jätkata kohtades, kus oli rohke saak või mõni *muu eriline põhjus.*[195] Kalurite kampaania oli mõjunud. Riigiametnike koostatud seaduseelnõu ei läinud sellisel kujul läbi nagu nad oleksid soovinud. 1923. aasta seadust võib näha kompromiss-seadusena. Merekalurite soov mererendi kaotamisest oli täide läinud. Teiselt poolt jäi Põllutööministeeriumile siiski võimalus rentimist jätkata, mis oli ka osaliselt kalurite ettepanek olnud (poolkinnistes ja madalaveelistes lahtedes ja jõesuudmetes). Samuti sätestas Kalapüügiseadus, et kalapüügiõiguse väljarentimisel on eesõigus kalameeste ühingutel.[196] Mistõttu võib öelda, et uus ja kauaoodatud seadus vastas kalurkonna ootustele. Mererent kaotati täielikult 1930. aasta Kalapüügi seaduse muudatusega. (vt lk 17)

[192] H. Veel merirendi küsimusest. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 162-163.
[193] Põllumajanduse Peavalitsuse juhataja Vergi Kalameeste seltsile Kajak, 09.07.1921. – RA, ERA.1648.4.669, l 120.
[194] Meri Saaremaa rannikul kuue aasta peale välja renditud. – Riigikogu liikmete protest põllutööministrile sel puhul. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 161-162.
[195] Kalapüügi seadus, 09.03.1923. – RT 1923, 43, 64.
[196] Ibidem.

3.3. Maaküsimus

1919. aasta maareform oli ajendatud põhjusest, et Eestis valitses terav maanälg. Ligi 2/3 maaelanikest olid maata palgatöölised.[197] Ka kalurkonna seas valitses maanälg. Arvestades asjaolu, et Eestimaa kubermangus ja Saaremaal talude päriseks müümine 19. sajandil nii kiiresti ei edenenud kui Liivimaal, on loogiline, et maaküsimusest kujunes üks aktuaalsemaid teemasid kalurite jaoks nii nende häälekandjates kui ka kongressidel. Kalurite maasoov aga erines teistest maasoovijatest. Nad ei olnud huvitatud talunditest, mis võimaldaks elatada perekonda, vaid soovisid väiksemaid maatükke lisasissetulekuks. Kalurid soovisid maad eeskätt mere lähedal või täitsa mere ääres.

Esimesel kalurite kongressil otsustati pöörduda Põllutööministeeriumisse palvega, et elukutselised kalamehed võiksid saada 2-3 vakamaa[198] suuruses maad, kõige rohkem 4 tiinu[199] suuruses, kas rannas või ranna lähedal. Nii oleks arenenud ka kalapüük ning selle kõrval paranenud kalurite majanduslik olukord. IV kongressil jäädi samade soovide juurde ja lisati, et loomade karjatamisel ja heinamaade rentimisel riigimaadel ei tehtaks asjatuid takistusi, mis seni sagedasti esinenud olid.[200]

Maaküsimust ei puudutatud ainult üleriigilistel kongressidel, vaid ka kohalikel kalameeste päevadel. Näiteks Purtse-Jõesuus peetud kalameeste päeval 1921. aastal kõne alla tulnud maaküsimus sünnitas elavaid läbirääkimisi. Selgunud tõsiasi, et maad sai taotleda ainult normaaltalu suuruses aga mitte väiksemat tükki, ei sobinud kaluritele, tulenevalt nende maakasutamise eesmärgist. Kalurid leidsid, et nii suure tüki pidamine käib kaluritele üle jõu ja teeks neist paratamatult põllumehed, mida nad pole. *Kalamehest saab sarnasel korral vilets põllumees, ja muutub ta ühtlasi ka viletsaks kalameheks.*[201] Ajakirjale kirjutati erinevatest raskustest ja juhtumitest, mille ees kalurid maataotlemisel seisid. Pärnumaalt kirjutas Pootsi kalur 1921. aasta lõpus Kalaasjandusele, kus kirjeldati Pootsi kalurite majaehitamise püüdlusi, mis jäid aga kohaliku ringkonnavalitseja kabinetti „kinni“. Kaluritel oli maja ehitamiseks materjalid kokku

---

[197] Eesti ajalugu VI, lk 58.
[198] Tallinna vakamaa = 0,18 ha (Põhja-Eestis), Riia vakamaa = 0,37 ha (Liivimaa kubermangus)
[199] 1 tiin = 1,09 ha
[200] Toimetus. Esimene üleriikline kalameeste päev Tallinnas, 20. märtsil 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 6, lk 74. Teine üleriikline Kalameeste päev Tallinnas 14 sept. 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 11, lk 245-246. IV Üleriikline Kalameeste Kongress, 1. sept. 1923. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 33, lk 224.
[201] Vebermann, Ernst. Kalamehed ühinevad… „Kalameeste päeva“ puhul Purtse-Jõesuus, Virumaal. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 5, lk 56-57.

saadud, kuid maa saamise asemel käisid nad aastaid juba eri ametkondade vahet ning maataotlustele ei vastatud.[202]

Maaküsimusest kirjutati Jägala-Jõesuust, Pärnust, Audrust, Kostiverest ja mujalt.[203] 1922. aasta lõpus maaküsimust kajastanud kirjutised väljendasid juba kalurite selget pahameelt. Kalurid ei olnud rahul Viimsis toimunud maajagamisega. *Kavast selgus, et planeerimise tööde juhtijad küll kõiki muud meeles on pidanud, kohalikke maatamehi mitte.* Üheks pahameele põhjuseks oli otsus mõisa südant mitte tükeldada. Teiseks ja olulisemaks pahameele põhjuseks oli aga otsus Viimsi mõisa aladele kuulunud rand suvituskohtadeks jagada samal ajal kui üle 70 kaluriperekonnal puudus maa eluasemeks. Üleriiklise Esinduse esindaja ja viimsilase Säinase ettepanekut kaluritele maad eraldada olevat maamõõtja *lolluseks* nimetanud. *Ei saa tähendamata jätta, et esilduskomisjoni esimees maamõõtja Pere üldse mõnitades ja toorelt kohaliku rahva sooviavaldused vastu võttis. Isegi kommunistideks tembeldamisega püüdis ta hirmutada nälgivaid kalamehi, kes pole mõtelnudki kommunismi peale, küll aga paaritiinulise maatükikese peale…*[204]

Samas numbris kirjutasid ka Jõelähtme kihelkonda kuuluva Rammu saare kalurid, et nad on sammusid astunud maasaamiseks, kuid vastuseks saanud lühisõnalise teate: *Rammo saare popsikohad tuleval aastal korraldatud saavad.* Lühisõnalise vastuse asemel huvitas Rammu kalureid sisuline vastus, mida mõeldakse korraldamise all ja kas kalameeste soovidele tullakse vastu või *muutub siin ka ranna maajagamine sarnaseks kui Viimsis? Sest juba seal ka midagi ikka „korraldati“, kuid kes maast ilma jäivad, need olid kalamehed…*[205]

1930. aastate kongressidel oli maaküsimus endiselt olulisel kohal. Oldi ühisel arusaamal, et maade jagamisel ei oldud kalurite soovidega arvestatud. Protesteeriti selle vastu, et likvideeritavatest riigi- ja omavalitsuste ning eriotstarbelistest maadest jagatakse juurdelõikeid taludele, kui oleks neist võinud hoopis kalurikrunte luua. X kongressil nõuti, et Läänemaal Kiideva koolimaadest loodaks 3-4 kalurikohta ja samuti Tsitre asunduses, mille eriotstarbelise maa oli Põllutööministeerium

---

[202] Kalamees (Pootsist). Ei anta kalamehele nii paljugi maad, et maja peale ehitada. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 14, lk 355.
[203] Vt nt: Kalamehed maad tahtmas. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 17, lk 103-105. Maa küsimus. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 17, lk 105. Maata kalamehed – karjamaad palumas. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 181. Kalamehed maad tahtmas. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 181. Kalameeste maaküsimus (Kiri Pärnu lahelt). – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 181.
[204] “Maajagamine” Viimsis. Rand kuue versta pikkuselt läheb suvituskohtadeks. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 25/26, lk 335.
[205] Ibidem.

taludele juurdelõigeteks planeerinud.[206] Ka XI kongressil korrati vajadust rannikul asuvate riigimaade planeerimisel kalurikohtade loomise järele. Esimeses järjekorras leiti vajadus luua kohad Viimsi vallas, Haapsalu juures Uuemõisa maadest, Pärnumaal Audru mõisast ja Peipsi- ning Võrtsjärve äärsetest maadest.[207]

XII kongressil toodi välja maata kalurite raskused. Kui kalapüük ennast ära ei tasunud kuna kalahinnad olid liiga madalad ning kalapüügiriistade hinnad aga tõusnud, ei olnud maata kalurite olukord just kerge. Juba olemasolevatele kalurikohtadele, kus lehma või hobuse pidamine võimatu oli, nõuti juurdelõikeid metsakännustikest ja tagavaraheinamaadest.[208]

1930. aastatel loodeti asunduskomisjoni peale, mis oli 1929. aastal Põllutööministeeriumi juurde loodud asundustegevuse korraldamiseks (alates 1935. aastast asundusamet).[209] XII kongressil maaküsimust refereerinud Toomas Sinberg tõdeski, et maareformi algaastatel kalurikrunte ei planeeritud, järjekindlamalt hakati kaluritele kohti välja jagama alles neli aastat tagasi (1930). Suurematest kalurite asundamistest nimetas ta Manija saare asundamist Pärnumaale ja kalurikohtade loomist Virtsu. Referent nägi kalurite asundamisel ühe võimalusena eramaade ostmist ning tükeldamist, kuid tõdes, et asunduskomisjon üksi ei jõua seda läbi viia. Sestap kutsus ta kalurite organisatsioone üles initsiatiivi enda kätte haarama ning välja otsima sobivaid kohti. Teise võimalusena pakkus ta välja et kalurite organisatsioonid ise sõlmiks mõne eramaa omanikuga ostu-müügi lepingu ja viiksid asundamise läbi. Seejärel taotleks asunduskomisjonilt laenu.[210]

Omaette tähelepanu väärib maaküsimuse juures ka Matsalu kaluriasunduse rajamine (1929-1935). 1923. aasta III kongressil oli päevakorras Peipsi ja Pihkva järvede kalamehed, kellel Põllutööministeeriumi instruktor Aleksander Krupp soovitas merepüügiga tegelema hakata, leevendamaks nende rasket olukorda. Kongress *(ka Vene rahvusest kalamehed ühes arvates)* pidas seda otstarbetuks ning leidis, et Ida-Eesti järvede kalurite raske olukorra taga pole mitte järvede kalaasjandus ega mererannal kalurite puudus, vaid välisturgude puudus. Sestap paluti

[206] X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 5/6, lk 17-18.
[207] XI Üleriikliku Kalurite kongressi otsused. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 62.
[208] XII kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1934, nr ½, lk 14-15.
[209] Lutsepp, 2008, lk 61.
[210] XII. üleriiklik kalurite kongress. – *Kalandus*, 1934, nr 3, lk 88.

Põllutööministeeriumil tulevikus kalureid mitte ümberasumisele ahvatleda, vaid hoopis aidata Eesti kalasaadustele välisturgusid leida.[211]

Kümnendi lõpuks ei olnud aga Petserimaa kalurite olukord sugugi paranenud. Elo Lutsepp on uurinud Matsalu kaluriasunduse rajamise tagamaid.[212] Eesti riigi jaoks strateegiliselt olulises piirkonnas – Petserimaal oli maapuudus ning hooned ei vastanud kaugeltki tervishoiutingimustele. Igal aastal ujutas vesi umbes 30% maadest üle, muutes maa kasutuskõlbmatuks. Petseri kaluritel oli kaugemal kalapüük raskendatud Eesti–Vene piirijoone tõttu. Piiriäärse alana olulise piirkonna tõttu osutus petserimaalaste asundamine nende integreerimise eesmärgil eriti vajalikuks. 1928.-1929. aastatel tabanud äärmuslikud ilmastikuolud panid suure hulga perekondi raskustesse, mistõttu Põllutööministeerium otsustas asustada need pered ümber Paldiski lähistele rajatavasse Leetse-Pallaste asundusse ja Lihula valla Keemu külas endise Matsalu mõisamaadele loodavasse Matsalu asundusse.[213]

Järvekalurite asustamine mere äärde ei kulgenud mitte üheski plaanis ootuspäraselt. Kaluritele otsustati luua 2-7 ha suurused kalurikohad. Ehitustegevus venis, Matsalu oli hoonestamiseks keeruline piirkond, sest ehitusmaterjale tuli kaugelt muretseda. Halvasti planeeritud ja otse rannale ehitatud majad ei pidanud aga vastu ning lagunesid kiiresti. Ametnikele tegi ka muret kalurite soovimatus kohti endale päriseks osta. Ka kohalikud ei võtnud asunikke kõige sõbralikumalt vastu. Maad said nad suhteliselt vähe, sest eeldati et nende põhitegevuseks kujuneb kalapüük. Asundamiseaastatel ei olnud Matsalu lahes kalasaak aga kiita ning järvekalurite varustus ei sobinud merepüügiga tegelemiseks. Siiski on Lutsepp välja toonud, et kalurid, kes esimesel aastal ei lahkunud asundusest suutsid kohalikku ellu integreeruda ning mõnel õnnestus isegi kaupmehena endale nime teha.[214]

Maareformi teostamine rannikuäärsetel aladel vajab eraldi uurimist. Küll on aga teada, et kalurite hulgas valitses 20. sajandi alguses maanälg samamoodi nagu ülejäänud Eestiski. Kalurite jaoks ei kaotanud maaküsimus aktuaalsust ka 1930. aastatel. Küllap oleksid võinud kalurite ühingud läheneda ise probleemile loovamalt ning normaaltalu suuruseid kohti mitme pere peale taotleda

[211] Kolmas üleriikline kalameeste päev Tallinnas 13. Märtsil 1923. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 82.
[212] Lutsepp, 2008, lk 61-75.
[213] Samas, lk 61-63, 65.
[214] Samas, lk 65, 68-69, 72-73.

ning hiljem omakeskis ümberjagamisi teha, kuid kalurid lootsid maareformi peale, nagu ka kõik teisedki maata inimesed.

3.4. Kalaturgude küsimus

Eesti iseseisvumisega kadus kalurite jaoks seni oluline olnud Vene turg. Ümberorienteerumine Lääne turgudele aga ei läinud ootuspäraselt. Esimesel kalameeste kongressil tuli juba jutuks Peipsi tindi ja kiisa kalale turu leidmine. Kongress leidis, et just neile kalaliikidele peaks riik leidma kiiresti välisturu kuna Eesti turul nende kalade järele nõudlust polnud. Peipsi kalameeste seisukord turupuuduse tõttu oli ka teistelgi kongressidel päevakorras.[215] Oli Peipsi tint tekitanud ka Toitlusministeeriumile suure kahju samal põhjusel. Peipsi kalurid kannatasidki kõige enam Vene turu kadumisest, sest kuivatatud tint oli vene õigeusklikele populaarne paastutoit, Eestis aga selle järele nõudlust polnud. Sellest ka Petserimaa kalurite olukorra iga-aastane halvenemine, mis viis lõpuks riigi otsuseni Matsalu kaluriasundus rajada. (vt lk 52)

Kuid hädas ei olnud ainult Petserimaa kalurid. Samade turuküsimuste ees seisid ka merekalurid. Kõige rängemaks asjaoluks kujunes odava Soome silgu massiline sissevedu, mis halvas Eesti kalurite räimemüüki. Igal kongressil protesteeriti Soome importsilgu vastu. Probleemiks olid madalad tollimaksud, samal ajal kui Eestis enim püütud kala – räime ei suudetud siseturul turustada ning välisturule paiskamine jäi turupuuduse või kõrgete tollimaksude taha.[216]

Eesti Kala- ja Konservitöösturite Ühing saatis Põllutööministeeriumisse 1925. aastal märgukirja, milles töösturid tõid välja, et erainitsiatiivil välisturgude otsimine, nagu seda seni oli tehtud, ei too suuremaid tulemusi. Nad leidsid, et riik peaks rohkem kalandust finantseerima, et see tõuseks üheks tähtsaimaks majandusharuks ja ühes sellega edeneks ka kalatööstus. Ühe puudusena nägid kalatöösturid välisturgude juures, et Eestil puudusid kaubanduslepingud teiste riikidega, mis oleksid kindlasti soodustanud ka Eesti kalaeksporti. Töösturid soovitasid järgmisi riike taolise

[215] Toimetus. Esimene üleriikline kalameeste päev Tallinnas, 20. märtsil 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 6, lk 74. IV. Üleriikline Kalameeste Kongress. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 32, lk 199.
[216] Teine üleriikline Kalameeste päev Tallinnas 14. sept. 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 11, lk 245.

lepingu sõlmimiseks: Venemaa, Poola, Austria, Bulgaaria, Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Saksamaa, Ungari ja Rumeenia.[217]

Väliskaubanduslepingute teema tõstatus ka kongressidel. Nii soovitas instruktor A. Herm VIII kongressil lepingute sõlmimisel kalurite huve silmas pidada ning väitis, et seni pole seda tehtud või siis on kalurite huvid ohvriks toodud.[218] 1930. aastal IX kongressil teatas J. Helberg, et suurkala küsimusele on kaubanduslepingud soodsalt mõjunud ning sellele on välisturg leitud. Vääriskala leidis endale 1930. aastate alguses turu Poolas, Rootsis, Saksamaal, Prantsusmaal ja Soomes. Küll aga oli endiselt probleeme kilu ja räime turustamisega. Neile polnud õnnestunud välisturgu leida ning siseturul konkureerisid need välismaise heeringaga. Aastatel 1920-31 oli kalaimport suurem kui eksport. Alates 1932. aastast hakkas eksport ületama importi. Välja veeti põhiliselt lõhe, koha, angerjat ja haugi ning töödeldud kalasaadusi. Peamiseks impordiartikliks oli heeringas.[219]

Turuküsimust käsitleti ka Kalaasjanduse Nõukogus. Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi esindaja August Gutman tõdes, et Eesti kalakaubale on hädasti vaja leida välisturge. Ta nentis, et kuigi 1924. aastal kala- ja konservitöösturid formaalselt ühingusse koondusid, jättis nende tegevus soovida: *on nad tegelikult organiseerimata inertsed ja loiud.* Gutman ei teadnud ühtegi juhtumit, kus ühing oleks kas Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi või mõne Eesti saatkonna kaudu turgusid otsinud, samuti arvas ta, et töösturid peaksid aktiivsemalt oma kaubamärgi kaitse ja väljaveo kontrolliga tegelema.[220] Kaubamärgiküsimus tekitas probleeme kuulsa Tallinna kiluga. Lätis, Poolas ja Leedus valmistati ja müüdi suurel hulgal kilu *Revelskaja kilka* ja *Revaler Killo* ehk Tallinna kilu nime all. Kuna Eesti Tallinna kilu oli välisturul hulga kallim välismaise „Tallinna“ kilu kõrval, ei olnud Eesti Tallinna kilu konkurentsivõimeline. Nõukogu leidis, et sellise väärnähtuse kõrvaldamiseks tuleb kaitsta Eesti kauba erinimetust läbi kokkulepete vastavate riikidega, kus Tallinna kilule turgu on.[221]

1926. aastal oli heeringa sisseveotoll Eestis 2,20 marka kilogrammilt, Lätis 2,50, Saksamaal 2,00, Prantsusmaal 2,80, Poolas 6,50 ja Soomes 10,00 m/kg.[222] Odava importheeringa vastu otsustati

[217] Eesti Kala- ja Konservitöösturite Ühingu märgukiri Põllutööministeeriumile, 27.05.1925. – RA, ERA.1648.4.973, l 330-331.
[218] Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* nr 5, lk 125.
[219] IX üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1930, nr 4, lk 69. Põllumajanduse osakonna tegevuse ülevaade kuni 1934. a., dateerimata. – RA, ERA.1648.4.2003, l 36-37.
[220] Kalaasjanduse nõukogu koosoleku protokoll, 30.03.1926. – RA, ERA.1648.1.10, l 53.
[221] Kalaasjanduse nõukogu koosoleku protokoll, 11.03.1927. – RA, ERA.1648.1.11, l 6p.
[222] Kalaasjanduse nõukogu koosoleku protokoll, 30.03.1926. – RA, ERA.1648.1.10, l 51.

jõulisemalt astuda 1932. aastal kui loodi osaühisus Kalandus. Seni oli Eesti merekalandus piirdunud rannikuäärse püügiga. Heeringalaevastiku loomine ei pidanud ainult leevendama Eesti turu heeringavajadust, vaid oli ka leevenduseks laevanduses, kus prahtide puudusel olid laevad tööta jäänud. Püük kestis Islandi vetes juunist septembri keskpaigani ning saagiks saadi 21 000 kvintaali heeringat. Kuid koduturul ei läinud eestlaste püütud heeringas ootuspäraselt kaubaks, konkurentsi pakkus kukkunud lihahind.[223]

Siiski tõi Kalanduse esimene tegevusaasta kaasa importheeringa drastilise languse. Kadri Tüür ja Karl Stern on uurinud importheeringat Eestis ülemaailmse majanduse ja rahvusliku ideoloogia taustal.[224] Iseseisvumise järel sõlmis Eesti Inglismaaga kaubandusleppe 1920. aastal, pärast mida sai Inglismaast kõige tähtsam põllumajandussaaduste importija kuni II maailmasõjani. 1929. aastal tuli Inglismaalt 97% kogu importheeringast, väiksemad importijad olid Rootsi ja Norra.[225] Majanduskriisi tingimustes aga hakkasid riigid revideerima importkaupu, mille järgi oli vajadus ja mida oleks saanud kodumaal toota. Kui 1926. aastal imporditi heeringat 2,6 miljoni krooni väärtuses, siis 1932. aastal kukkus see 100 000 kroonile. Inglismaa polnud aga rahul Eesti protektsionistliku majanduspoliitikaga ning hakkas Eestit survestama, mille tulemusena sõlmiti 1933. aastal nn. heeringaleping ehk kaubandusleping Eesti ja Inglismaa vahel, mis kindlustas Inglise heeringa impordi Eestisse. Eesti jaoks oli Inglismaa tähtis kaubanduspartner, ning kindlustamaks turgu Inglismaal Eesti peekonile, singile, võile ja munadele, oli Eesti sunnitud partneri soovidele vastu tulema. Eestlaste püütud heeringatele tollimakse peale ei pandud, ning eestlaste heeringalaevastik ei katkestanud ka uue kaubandusleppe pärast oma püüki.[226]

Statistika 1930. aastate väljapüütud kalahulga (Lisa 5) kohta näitab, et kõige rohkem püüti räime, millele järgnes kilu. Keskmine räimetoodang perioodil 1930–39 oli 95 807 kvintaali aastas ning sellist kogust ei suudetud siseturul realiseerida. Randadest tõusid räimepüügis esile 1930. aastate alguses Pärnu- ja Saaremaa rannad (Lisa 6, 7, 8), alates 1933. aastast hoidis esikohta Harju maakond, kaotades selle 1939. aastal, mil Pärnumaa kalurid püüdsid jälle enim räimi (Lisa 9-15). Viru- ja Harjumaa randades olid räimehinnad riigi keskmisest igal aastal kõrgemad, Lääne-Eestis

[223] Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1933, nr 136(3), lk 133.
[224] Tüür; Stern, pp 393-408.
[225] Tüür; Stern, pp 396.
[226] Samas, lk 403. Eesti-Briti täiendav kaub. kokkulepe. – *Postimees*, 1933, nr 165, lk 3. Eesti-Briti täiendav kaubanduslik kokkulepe. – *Päevaleht*, 1933, nr 192, lk 3. Heeringad lähevad odavamaks. – *Postimees*, 1933, nr 168, lk 1.

aga madalamad. Sama kehtis üldjoontes ka kiluhindade kohta randades (Lisa 16-24): Viru ja Harju randades saadi tavaliselt kõrgemat hinda kui Lääne, Pärnu ja Saare maakondades. Harjumaa ja Virumaa kalatoodang leidis turgu Tallinnas, Narvas, Rakveres ning ümbruskonna väikelinnades ja alevites, samas kui Lääne-, Pärnu- ja Saaremaa toodangu turustamisvõimalused olid palju väiksemad.[227] Seetõttu valitses Lääne-Eesti randades suurte saakide puhul ülepakkumine, mis viis hinnad alla ja tõi kaasa realiseerimata saagi hävimise.

Põhilisteks probleemideks siseturul kujunesid nõrk infrastruktuur ning puudus külmhoonetest. Rannaäärsete teede kehva seisukorra tõttu nõudis kala transport liialt kaua aega ning kalakaup jõudis hilinemisega suuremale turule, kus ei saadud enam sama hinda, mille olid saanud esimesed kalatoojad. Hiljem, kui kalaveos asendasid hobuseid autod ja purjepaate mootorpaadid, jõudsid kiiresti suurematele turgudele suured kogused kala, mis omakorda lõi hinnad alla. Tallinna turul kukkusid hinnad tundidega.[228] Aeganõudev transport kahandas ka värskekala väärtust. 1920. aastate teisel poolel hakati kongressidel rohkem rääkima vajadusest külmhoonete järele, mis oleksid aidanud kaasa värskekala kaubandusele. Eelkõige nähti vajadust selliste hoonete loomisel linnades, eriti Tallinnas, Pärnus ja Tartus. Randadesse leiti otstarbekaks jäämajade ehitamine.[229] Kuid jällegi ei olnud kaluritest külmhoonete ega jäämajade ehitajat. Kalurkond lootis ka selles küsimuses riigile. Tartusse ehitati jahutusruumidega varustatud moodne turuhoone alles 1938. aastaks. Hoones oli ka eraldi kalahall, mis võttis enda alla 246 m².[230] 1932. aastal oli Jahta ehitanud Pärnus jääkeldri, kus hoiustati ja müüdi kalakaupu. Selleks ostis kalameeste ühing linnalt maad ning ühiselt ehitati hoone laenu abil valmis.[231]

Raudtee kui üks kiiremaid liiklemisvahendeid Eesti Vabariigis ei olnud kaluritele oma kauba turustamisel sugugi alati parim valik. Probleeme esines just kauba kinni jäämisega. Viru ranna kalurid tõid välja, et Tapa raudteejaamas hoiti kaupa 24 h kinni enne edasisaatmist, mis aga mõjutas värske- ja suitsukalakaupa. Teiseks teguriks olid veotariifid. Kongressidel nõuti, et

---

[227] Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri,* 1933, nr 136 (3), lk 139.
[228] Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1927, nr 4, lk 99. A. S. Miks on kala nüüd nii odav? – *Laevandus ja Kalandus,* 1933, nr 5/6, lk 71-72. Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri,* 1933, nr 136 (3), lk 137.
[229] Piscator. VI. Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1926, nr 2, lk 30. Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1928, nr 5 (25), lk 124. IX üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1930, nr 4, lk 69.
[230] R. V. Tartu uue turuhoone kalahall. – *Eesti Kalandus,* 1938, nr 1, lk 4-5.
[231] Pärnu mere- ja kalameeste selts „Jahta“. – *Eesti Kalur,* 1983, nr 3, lk 34.

kalavedu raudteedel toimuks suurel kiirusel väikese kiiruse tariifi järgi olenemata sellest, kas kaup liigub siseturul või välisturule. Kalakaubanduse edendamiseks leiti vajalik olevat ka rohkemate jahutusvagunite muretsemine raudteel ning nende kättesaadavamaks tegemine kalakaubale. Jahutuse sisseseadeid sooviti ka laevaliinidele.[232] Samadel järeldustel oldi ka Kalaasjanduse Nõukogus.[233] Raudteede tariifide osas tuli riik vastu ning 1933. aastaks oli kaluritel võimalik kalakaupu raudteel suurel kiirusel väikese kiiruse tariifi järgi vedada.[234]

Ühe võimalusena turustamise edendamiseks nähti kalanädalate korraldamist. 1927. aastal moodustati selleks Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi eestvedamisel Kalanädala Peakomitee, mille auesimeheks kutsuti Riigivanem Jaan Teemant ja esimeheks kaubandus- ja tööstusminister Karl Kornel. Komitee liikmeskond oli laiapõhjaline kaasates erinevaid riigiasutusi, omavalitsusi, kalurite ühinguid jt. Peakomitee ülesandeks oli kohalike komiteede organiseerimine, kihutuskirjade kokkuseadmine, avaldamine ja levitamine, kalanduse igakülgne propageerimine.[235] Kalanädal toimus 15.–22. mail 1927. Nädala tarbeks avaldati kaks brošüüri, millest üks õpetas odavalt ja maitsvalt kalatoite valmistama ning teine andis ülevaate tähtsaimatest kodumaa söögikaladest.[236] Selle suuremahulise ettevõtmise peamiseks eesmärgiks oli propageerida Eesti kala, ergutada kalureid ja kalatööstureid levitama laiemalt oma kalakaupu, et vähendada importkala positsiooni Eesti turul. Teine kalapropaganda nädal toimus 11.–15. mail 1933 ning selle loosungiks sai: *Süües kala, päästate kaluri!* Laevanduse ja Kalanduse veergudel oldi uhked nädala raames korraldatud kalanduse näituse üle, mida peeti hästi õnnestunuks ja isegi suurejooneliseks.[237]

Siseturuküsimusega hakkas aktiivsemalt tegelema 1936. aastal loodud Kalanduskoda. Mõisteti, et üleliigne räim tuleb turult kõrvaldada. Üleliigsest räimest otsustati kalajahu ja -õli toota. Selleks

---

[232] Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1928, nr 5 (25), lk 125.
[233] Kalaasjanduse nõukogu koosoleku protokoll, 30.03.1926. – RA, ERA.1648.1.10, l 53.
[234] XI Üleriikline kalurite kongress. – *Kalandus*, 1933, nr 5, lk 127.
[235] Peakomitee liikmeteks olid Kaubandus- ja Tööstusministeerium, Põllutööministeerium, Haridusministeerium, Sõjaministeerium, Töö- Hoolekandeministeerium, Linnade liit, Maakondade liit, Tallinna linnavalitsus, Harju maakonnavalitsus, Kaubandus-tööstuskoda, Börsi komitee, Kalameeste Üleriikline Esindus, Kalatöösturite ühing, Kalaasjanduse kursused, Ühistegeline Liit, Põllumeeste Keskselts, Asunike Liit, Eesti Naisorganisatsioonide Liit, Eesti Tarvitajate Keskühisus, Meremeeste Kodu, Kaupmeeste selts, Raadio Ringhääling. – Kalanädala korraldamise üldised juhtnöörid. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 2, lk 55.
[236] Esimene üleriiklik kalanädal. – *Päevaleht*, 1927, nr 127, lk 3. Oskar, Karl; Vebermann, Ernst. Odavate ja maitsvate kalatoitude valmistamise õpetus. Keila: Üleriikline Kalanädala Peakomitee, 1927. Riikoja, Heinrich. Tähtsamad kodumaa söögikalad. Tallinn: Kalanädala peakomitee, 1927.
[237] Täna algab üleriiklik kalapropaganda-nädal. – *Päevaleht*, 1933, nr 127, lk 2. J.J. Kalanduse näituse tulemusi. – *Laevandus ja Kalandus*, 1933, nr 5/6, lk 72-74.

hakati Audrusse kalajahuvabrikut rajama, kus taheti 10-15% püütud räimetest kalajahuks töödelda. Tulevikus sooviti sarnased vabrikud rajada ka Peipsi äärde ja Viru randa.[238]

Kalanduskoja eestvedamisel hakati 1937. aastal Pärnus räimeoksjoneid korraldama. Läbi oksjonite jõudis räim ka Audrusse, kuhu samal aastal soetati taimevõitehasest Kokk sisseseade. „Vabrik“ kujutaski endast sisseseadet katuse all, seinu ei ehitatud suvise sooja aja tõttu. Sisseseadet aga enne räime hooaega ei jõutud katsetada ning puudusid ka asjatundjad, mistõttu avastati püügihooajal, et sisseseade ei tööta ning seda ei osatud parandada. Räimi toodi aga pidevalt õuele hunnikuse juurde, kuid kalajahu ei saadud. Turismihooaja algus pärast jaanipäeva sundis tegutsema roiskunud kalakuhjaga, mis otsustati lõpuks maha matta. Maha maeti 174 593 kg räimi.[239]

Värske räime turustamisel saavutas Kalanduskoda paremaid tulemusi. Koda lõi Kesk- ja Lõuna-Eestis võrgustiku piimaühingute ja koorejaamade abil ning kaasas ETK kaudu ka majandusühisusi. Koja esitatud räimeturu korraldamise kava eesmärgiks oli juhtida värske räim suurematest püügikeskustest võimalikult kiiresti kaugemale sisemaale.[240] Põllutööminister kinnitas 21. aprillil 1939 juhendi räimeturu korraldamises ja preemiate maksmiseks 1939. a räimepüügi kevadisel hooajal.[241] Esmakordselt oli kaluritel võimalik preemiat saada oma kalaturustamise eest. Põllumajanduses esinenud preemiate maksmised ei olnud kalandust seni puudutanud. Värske räime laialivedamise eest hakati preemiat maksma alates 81 km pealt, kusjuures Tallinnasse ja Nõmmele vedamise eest seda ei tehtud. 1939. aasta kevadise räime laialivedu ja premeerimine toimus ainult Pärnust, kuid suvise räime puhul juba üleriigiliselt.[242] Pärnu oli üks Lääne-Eesti maakondadest, kus räime ülepakkumine hooajal oli suureks probleemiks.

Kalanduskojast sai ka suur tursakala propageerija, mistõttu on seletatav tursa toodangu suurenemine 1930. aastate teisel poolel. Enne 1937. aastat jäi tursatoodang alla 10 000 kv, 1937. aastal püüti 15 654 kv, 1938. aastal 17 299 kv ja 1939. aastal juba 27 714 kv turska. (Lisa 5) Kalanduskoda korraldas randades kursuseid, kus õpetati tursaga ümber käima, sest tursk nõudis võrreldes teiste kalaliikidega oma õrnuse tõttu rohkem tähelepanu. Kalanduskoda oli ka esimene,

[238] Kõiver, 2016, lk 29.
[239] Samas, lk 29-30.
[240] H. T. Mõnda kalanduskoja tegevusest 1939. aastal. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 1, lk 17. J. R. 1939. a. kevadise räimeturu korraldamisest. – *Eesti Kalandus*, 1939, nr 11, lk 286.
[241] Juhendid räimeturu korraldamiseks ja preemiate maksmiseks 1939. a. räimepüügi kevadisel hooajal. – *Eesti Kalandus*, 1939, nr 5, lk 138 – 139.
[242] J. R. 1939. a. kevadise räimeturu korraldamisest. – *Eesti Kalandus*, 1939, nr 11, lk 286 – 287. Kõiver, 2016, lk 30.

kes turustas uudiskaubana tursafileed ja tursajahu. Tursatöötlemiseks rentis koda Veeteede Talituselt Miinisadamas maad ja jahu tootmiseks Jahtalt räimekuivatamiseks mõeldud aparaadi. Tursa fileerimiseks renditi Tallinna linnavalitsuselt kalasadamas ruumid, mis anti ka kaluritele tasuta kasutamiseks. Tursa propageerimiseks levitas koda ka lendlehti ja toidu retsepte.[243]

1939. aastal algatas Kalanduskoda kaluritele oma kalamüügikeskuse loomise. Uus müügikeskus oli Eesti Kalameeste Ühingute Liidu kunagise mõtte kalakaubandust ühe organisatsiooni läbi korraldada järelkäija. Küll aga oli Kalanduskoja plaan paremini läbi mõeldud kui Liidul. Kalurite koperatiivühingute keskühing Kalakeskus registreeriti 20. veebruaril 1940. Kalakeskuse eesmärgiks oli kalatöötlemine ja kalakaubanduse korraldamine. Samuti kala tootmise, töötlemise ja turustamise korraldamiseks vajalike tarbeainete ja kaupade ostu-müügi korraldamine ja tarbeainete valmistamine.[244]

Kalaturgude küsimus on väga kompleksne teema, mis hõlmab endas palju erinevaid tegureid. Eesti kaubanduslepingud (nt Inglismaa või Soomega), olid sõlmitud eelkõige Eesti põllumajandussaaduste eksportimiseks, mistõttu lubati importida välismaist kala. See oli aga üks põhjustest, mis takistas Eesti kalakaubanduse arengut. Välisturgude leidmisel Eesti kalakaupadele loodeti eelkõige riigi peale samuti läbi kaubanduslepingute. Neid ka saavutati suurkalade puhul, kuid lahendamata jäi räime- ja kiluturustamise küsimused välismaal. Räime, kui Eestis enimpüütud kala ei suudetud ka Eesti siseturul turustada, mistõttu rannikul kukkusid kalahinnad alla ning tarbijaid oli vähem kui kala.

[243] Ülevaade kalanduse seisukorrast 1937/38. a., dateerimata. – RA, ERA.58.2.816, nummerdamata. Kalanduskoja 1938/1939.a. tegevuse aruanne, 4.07.1939. – RA, ERA.58.2.899, l 9. Reinvaldt, Edvin. Eesti kalahautamisasutised, Tallinn: Kalanduskoda, 1937. Kõiver, 2016, lk 31.
[244] H. T. Mõnda kalanduskoja tegevusest 1939. aastal. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 1, lk 19. H.T. „Kalakeskus“ alustas tegevust. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 3, lk 74. Kõiver, 2016, lk 31.

Kokkuvõte

Eesti iseseisvudes valitses kalanduses veneaegne praktika, mida iseloomustas juhuslikkus ja süsteemitus. Kalapüügiõigus kuulus kaldaomanikule, mistõttu polnud riiklikul tasemel sundi siseveekogude eest heaperemehelikult hoolitseda. Merel kuulus kalapüügiõigus kolme versta ulatuses kaldast samuti maaomanikele. Maaomanikud nõudsid püügi, randumise ja võrgukuivatamise eest koormisi, 19. sajandil sai valdavaks raharent. Eesti Vabariigi alguses asuti kalandust süstemaatiliselt ümber korraldama. Esimesed kalapüügimäärused andis välja Toitlusministeerium 1919. aastal.

Toitlusministeerium loodi Esimesest maailmasõjast ja jätkuvast Vabadussõjast tingitud toitluskriisi lahendamiseks. Kalanduse korraldamisega tegeles ministeeriumi koosseisu kuulunud karja- ja kalaosakond (hilisem piima ja kalaosakond), mille üheks struktuuriüksuseks oli kalatoimkond. Seda juhtis 1919. aasta esimesel poolel Jaan Kodres, kes oli omandanud 1915. aastal kalakasvatuse instruktori õigused.

Toitlusministeerium jaotas 1919. aastal mereranna kaheksaks kalarajooniks ning lõi eraldi kalavastuvõtukohad. Rajoonide kõrval tegutses ka kalatööstuse keskus ja Tallinna kalatööstus. Kalarajoonid likvideeriti 1920. aasta sügiseks. Kohalikul tasandil tegelesid kalandusega ainult Pärnu maakonnavalitsuse toitlusosakond ja Narva linna toitlusamet. Teistes maakonna- ja linnavalitsuste toitlusosakondades eraldi kalaasjandust sisse ei seatud.

Kuna seni kehtinud kalandusalased seadused ja määrused ei võimaldanud kalanduse arendamist ega ka röövpüügi kõrvaldamist, andis Toitlusministeerium välja 1919. aastal esimesed kalapüügimäärused. Ministeeriumi määrused sätestasid kalapüügikorra, mille kohaselt oli kalapüügiks tarvis Toitlusministeeriumi ja kaldaomaniku luba. Samuti sätestasid määrused keelatud püügiviisid ja osadele kalaliikidele alammõõdud. Kalurid olid kohustatud 50% oma saagist müüma Toitlusministeeriumile kindlaksmääratud hindade järgi.

Toitlusministeeriumi kõrval andis määrusi välja ka Ajutine Valitsus ja Põllutööministeerium. Põllutööministeeriumis oli alguses ainult kalakasvatuse osakond. Alles 1921. aastast, kui ministeeriumi koosseisus loodi kalandusosakond, hakati Põllutööministeeriumis korraldama kalandust tervikuna. Vastava õigusliku aluse andis Põllutööministeeriumile 1923. aasta Kalapüügiseadus.

Põllutööministeeriumis töötasid kalaasjanduse inspektor ja instruktor (hiljem kalanduse inspektor ja instruktor). Inspektori ülesanneteks oli kalanduse üldine korraldamine, sh kalandust puudutavate määruste ja seaduseelnõude ning veekogude kasutamise ja püügikohtade rendilepingute kavade koostamine. Instruktori ülesandeks oli juhtida Keila-Joa haudemajade tegevust, kontrollida kohtadel riikliku kalameeste laenufondi rahade kasutamist ja korraldada kalapüüki kohtadel. Lisaks töötasid Põllutööministeeriumi toetusel alates 1924. aastast Eesti Ühistegelise Liidu juures kalandusinstruktorid, kelle ülesandeks oli peaasjalikult kalapüügitehnika arendamine, kalatöötlemise, -kaubanduse, -hoiustamise, -transpordi ja ühistegevuse organiseerimine ja kalandusalaste kursuste korraldamine randades.

1931. aastal muudeti kalandusosakond Kalanduse bürooks ning selle juurde loodi mitmeid uusi ametikohti. Kalandusbüroo juhataja kõrval töötasid kalaasjanduse eriteadlane, kalaasjanduse instruktor-asjaajaja ja kalaasjanduse kontrolör. 1940. aastaks töötas Kalanduse Büroos juba 10 inimest. Ministeeriumi juures tegutses 1926. aastast ka nõuandva asutusena Kalaasjanduse Nõukogu.

Kahe kümnendi vältel suudeti kalanduse korraldamiseks välja töötada korralikud raamseadused. Kõige olulisemateks seadusteks olid Kalapüügiseadus (1923) ja Kalandusseadus (1938) ning kaluritele mõeldud Kalameeste riiklik laenuseadus (1923). Üheks iseloomustavaks jooneks oli nende puhul aina suurenev tähelepanu kalakaitsele. Seadusloome juures arvestati kohalike oludega ning ka praktikaga mujal maailmas, mille tõttu loobuti sajandeid kehtinud mererendist ning lõpuks jõuti ära lahendada ka sisevetel valitsenud segadus püügiõigusega.

Pärast 1934. aasta riigipööret loodi valitsuse initsiatiivil aastatel 1934-36 15 uuetüübilist kutsekoda, sh Kalanduskoda (1936). Tegemist oli kutseesindusega kalapüügi alal tegutsevate inimeste jaoks, mille eesmärgiks oli edendada igakülgselt Eesti kalandust ja esindada kalurite kutsehuve. Koja valijate suurusjärguks oli 8000 inimest. Koja esimeheks sai Pärnu mere- ja kalameeste seltsi Jahta esimees Mart Laagus, koja sekretäriks valiti kalanduse eriteadlane Aleksander Määr. Koda likvideeriti pärast 1940. aasta juunipööret.

1922. aasta rahvaloenduse andmetel tegeles Eestis kalandusega 7641 perekonda, 1929. aastal 8887 ja 1939. aastal 7683 perekonda, kusjuures umbes kolmveerand kaluritest tegutsesid mereäärsetes maakondades. Kõik perekonnad ei tegelenud muidugi ainult merekalandusega, kala püüti ka siseveekogudes. Esimesel kohal oli kaluriperekondade arvupoolest mereäärsetest maakondadest

Saaremaa, millele järgnesid Harjumaa ja Läänemaa. Virumaa oli kalurperekondade arvu poolest kõige väiksem.

Kalurite arvu tõusu 1920. aastate lõpus võib seletada riikliku kalameeste laenuga ja sellest tulenevalt püügiriistade ja -aluste laiema kättesaadavusega. Samuti võib näha siin ühistegevuse positiivset mõju. 1930. aastate langust võib seletada kümnendi algul olnud majanduskriisiga, mille tulemusena jäid paljud kalurid raskustesse nii laenude tagasimaksmisel kui ka uute püügiriistade soetamisel. Kalurite arvu vähenemise taga võisid olla ka turustamisprobleemid, mida üle kümne aasta ei oldud suudetud lahendada.

Kalurid asutasid oma huvide kaitseks ja ühiseks ettevõtluseks seltse. Esimene teadaolev kalurite selts asutati 19. sajandi lõpul. Peamiseks ühistegevuse motivatsiooniks oli efektiivne kalapüük, mis eeldas kollektiivset tegevust ja samuti lootus läbi seltside parandada oma majanduslikku olukorda. Vabariigi algul sai kõige suuremaks ühisuste propageerijaks Ernst Vebermann, kelle välja töötaud kaluriseltside normaalpõhikiri andis tugeva tõuke seltsiliikumise arenguks. Kui 1921. aastal tegutses 23 kalapüügi seltsi ja ühisust, siis 1929. aastaks tõusis nende arv 87-ni. 1930. aastatel tabas seltsiliikumist suurem tagasilangus, põhjuseks nii majanduskriis kui ka hilisem vaikiv ajastu. 1938. aastaks oli alles jäänud 63 kalurite ühingut, millest 30 olid likvideerimisel. Peale kalurite seltside tegutsesid uuritaval ajavahemikul ka loodusteaduslikud seltsid, mis tegelesid veekogude teaduslikku uurimisega.

Vebermann hakkas propageerima ka kalurite keskorganisatsiooni mõtet. Ta uskus, et kui kaluriühingud astuvad kõik suuremasse katuseorganisatsiooni, siis kõlab kalurite hääl valjemalt. 1921. aastast hakkasid kalurid koos käima üleriigilistel kalameeste päevadel, mida hiljem kongressideks nimetati. II kalurite kongressil asutati Eesti Kalameeste Üleriikline Esindus, mis koosnes viiest valitud liikmest, keda kalurid volitasid enda nimel välja astuma ja järgmisi kongresse kokku kutsuma. Esindus tegutses põhikirjata ning ei omanud juriidilisi isiku õiguseid. Esinduse esimeheks oli 1927. aastani Vebermann, 1928. aastal Karl Kornel.

Esinduse tegevus ja tähtsus hääbus pärast Vebermanni lahkumist kodumaalt. Kuid juba 1926. aastal registreeriti Siseministeeriumis uus katuseorganisatsioon Eesti Kalameeste Ühingute Liit. Liit seadis endale kutsehuvide kaitse ja kalandusalaste teadmiste levitamise kõrval eesmärgiks ka kalakaubanduse korraldamise ning Eesti kalakaubale välisturgude leidmise. Majanduslik tegevus aga sai Liidule saatuslikuks, mistõttu Liit likvideeriti 1931. aastal. Liidu järelkäijana asutati 1932.

aastal Eesti Kalameeste Üleriiklik Keskselts, mille tegevus piirdus vaid kalurite organiseerimise ja kutsehuvide kaitsega. Kui Liidus oli vaid 11 liiget, mida võib põhjendada kõrge liitumismaksuga, siis Keskliitu oli 1934. aastaks astunud 42 organisatsiooni.

Kalurite üleriigilisi kongresse toimus uuritaval ajavahemikul kokku 14. Kalurite kongresside juhatustes figureerisid reeglina katuseorganisatsioonide juhatuse liikmed. Kui Esinduse liikmed olid valdavalt ise kalamehed või kalandustegelased, siis Liidu ja Keskliidu juhatuses esines aktiivseid ühiskonnaliikmeid, riigikoguliikmeid, valdavalt vasakpoolsete erakondade esindajaid. Kongresside sekretärideks valiti tavaliselt kalandusinstruktorid. Kongresse võib vaadelda ka kohana, kus üks või teine inimene esile tõusis.

Esimese eestikeelse kalandusalase ajakirja Kalaasjandus väljaandmist alustas 1920. aastal Vebermann. Ajakirjale hakkasid kaastööd tegema kalurid ja ka lugupeetud teadlased. Paari aastaga ilmus ajakirja võõrkeelne sektsioon. Enne II Riigikogu valimisi muutus ajakiri ka poliitiliseks. Kalurite kongress oli otsustanud valimistel toetada Rahvuslik-Vabameelset Parteid, mille programmi oli võetud merendus- ja kalandusteemaline sektsioon. Partei ridades kandideeris 11 kalurit ja kalandustegelast. Riigikokku pääses neist vaid Vebermann, keda kaubandus- ja tööstusministriks saamise puhul asendas Julius Lambot. Valimiste järel kajastati ajakirja veergudel kalandusalaseid küsimusi Riigikogus. Pärast partei hääbumist Kalaasjanduse ega ka järgnevate ajakirjade veergudel poliitilisi ambitsioone ei esinenud.

Kui Kalaasjanduse väljaandmine 1925. aastal katkes, eelkõige majanduslikel põhjustel, siis hakati 1926. aastast välja andma ajakirja Laevandus ja Kalaasjandus, mis nimetati 1931. aastal Laevanduseks ja Kalanduseks. Uues ajakirjas jagasid kaks valdkonda ruumi. Ajakirja toimetuskolleegiumist oli vaid Albert Herm kalandusinstruktorina otseselt kalandusega seotud. Ajakirjale hakkas alates 1933. aastast konkurentsi pakkuma ajakiri Kalandus, mida kalurite kongressidel ei tunnistatud kalurite häälekandja väärilisena, kuna ajakirja toimetuskolleegiumisse kuulusid Põllutööministeeriumi ametnikud. Küll aga ainult kalandusele pühendatud ajakiri oli värskendav uuendus kaluri lugemislaual, kuna Laevanduses ja Kalanduses kalanduseosa vähenes iga aastaga. Ajakirja viimastel aastatel esines kalandus vaid ajakirja nimes. 1936. aastal anti Kalandus üle Kalanduskojale ning ajakiri hakkas kandma nime Eesti Kalandus. Ajakirjas esinesid vaikivale ajastule iseloomulikud artiklid riigivanemast, kuid erialased artiklid jäid kõrgele tasemele.

Vabadussõja ajal seisis kalurkond mitmete sõjast tingitud probleemide ees. Suur defitsiit oli kalapüügiriistadest, soolast, kalanõudest ja mootorpaatide kütusest. Kalapüüdmiseks oli vaja Toitlusministeeriumi kui ka kaldaomaniku luba ning kaluritel lasus kohustus 50% oma saagist müüa ministeeriumile kindlaksmääratud hinna järgi. Toitlusministeerium püüdis võimaluste piirides kaluritele vastu tulla kalapüügitarvete hankimises. Toitlusministeeriumi üheks suurimaks probleemiks kujunes kalasaagi kättesaamine kuna kalurid ei olnud huvitatud sundhindade järgi oma saaki müüma. Ministeeriumis ei suudetud lühikese aja jooksul kalanduse alal välja töötada kindlamat töökava, mistõttu ministeeriumi tööd iseloomustasid juhuslikkus ja sihitus.

Kõige olulisemaks küsimuseks rannikukalurite jaoks kujunes vabariigi algul mererendiküsimus. Suurmaapidamiste võõrandamisega oli palju mereäärseid maid läinud riigile, mis kehtiva tsiviilõiguse raames tähendas, et riigil kui kaldaomanikul oli õigus merd rentida. Kalurkond nägi mererenti nagu teisigi balti aadli eelisõiguseid ajaloolise karistusena, mida Eesti riik jätkas pärast mõisate võõrandamist. Kalanduse alal töötavatest riigiametnikest aga kujunes tugev mererendi kaitsjate seltskond.

Kalapüügiseaduse väljatöötamise ajal kalurkond aktiviseerus. Kongressidel oli võetud ühehäälne seisukoht, et kalurkond on mererendi vastu. Lepiti sellega, et Põllutööministeeriumile jääks õigus keelata või piirata kalapüüki kalakaitse huvides. Põllutööministeerium leidis aga, et mererentimine peab jätkuma samadel alustel nagu seda seni oli tehtud. 1923. aastal Riigikogus vastu võetud seadust võib näha kompromiss-seadusena. Merekalurite soov mererendi kaotamisest oli täide läinud. Teiselt poolt jäi Põllutööministeeriumile siiski võimalus rentimist jätkata, mis oli ka osaliselt kalurite ettepanek olnud (poolkinnistes ja madalaveelistes lahtedes ja jõesuudmetes). Samuti sätestas Kalapüügiseadus, et kalapüügiõiguse väljarentimisel on eesõigus kalameeste ühingutel. Mistõttu võib öelda, et uus ja kauaoodatud seadus vastas kalurkonna ootustele. Mererent kaotati täielikult 1930. aasta Kalapüügi seaduse muudatusega.

Kalurkonna seas valitses maanälg, mistõttu maaküsimusest sai samuti üks olulisemaid teemasid. Kalurid ei olnud aga huvitatud maareformi käigus jagatavatest normaaltalu suurustest tükkidest. Nad tahtsid väiksemaid kohti, mis aitaksid kindlustada nende majanduslikku seisundit kui kalapüük ennast vaese saagiaasta pärast ära ei tasunud. Eelkõige soovisid rannikukalurid maad mere lähedal. Maaküsimus ei kaotanud kalurite seas aktuaalsust ka 1930. aastatel. Küllap oleksid võinud kalurite ühingud läheneda ise probleemile loovamalt ning normaaltalu suuruseid kohti

mitme pere peale taotleda ning hiljem omakeskis ümberjagamisi teha, kuid kalurid lootsid maareformi peale, nagu ka kõik teisedki maata inimesed. 1919. aasta maareformi uurimisseis pole nii kaugele jõudnud, et saaks öelda, kui palju kaluritele reformi käigus maad jagati.

Eesti iseseisvumisega kadus kalurite jaoks seni oluline olnud Vene turg. Ümberorienteerumine Lääne turgudele aga ei läinud ootuspäraselt, mistõttu tekkisid probleemid Eesti kala turustamisega. Välisturgude puuduse tõttu ning suutmatuse pärast merekala turustada Eesti sisemaal langesid kalahinnad randades ja realiseerimata kala hävis. Kalaturgude küsimus on väga kompleksne teema, mis hõlmab endas palju erinevaid tegureid. Eesti kaubanduslepingud (nt Inglismaa või Soomega) olid sõlmitud eelkõige Eesti põllumajandussaaduste eksportimiseks, mistõttu lubati importida välismaist kala.

Peamisteks takistusteks kala siseturustamisel oli halb infrastruktuur, vähesed transpordivõimalused ja külmhoonete puudus. 1920. aastate lõpuks oli leitud välisturge suurkalale, kuid räime- ja kiluturg jäi endiselt lahendamata. Nende kalade turuküsimusega hakkas aktiivsemalt tegelema Kalanduskoda. Üleliigse räime turult kõrvaldamiseks lõi koda Audrusse kalaõli- ja jahuvabriku. Vabriku tehniliste probleemide tõttu räimetöötlemine aga ebaõnnestus. Kalanduskoja eestvedamisel hakati korraldama 1937. aastal Pärnus räimeoksjoneid. Värske räime turustamiseks lõi koda Kesk- ja Lõuna-Eestis võrgustiku piimaühingute ja koorejaamade abil ning kaasas ETK kaudu ka majandusühisusi. Põllutööministeerium hakkas räime laialivedamise eest ka preemiat maksma. Kalanduskoja eestvedamisel registreeriti 1940. aastal Kalakeskus, mille eesmärgiks oli kalatöötlemine ja kalakaubanduse korraldamine.

Kalandus suutis välja tulla omariikluse alguses valitsenud raskustest, kuid kõikidele kalanduses esinenud probleemidele siiski lõplikke lahendusi kahe aastakümne vältel ei leitud.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv Tallinnas (RA, ERA)

Fond 14 – Siseministeerium

Fond 19 – Toitlusministeerium

Fond 27 – Tallinna-Harju Prefektuur ja selle eelkäijad

Fond 58 – Põllutööministeeriumi üld-, statistika, varade ja arveosakonnad

Fond 78 – Eesti Ajutine Maanõukogu

Fond 80 – Riigikogu I–V koosseis

Fond 1648 – Põllutööministeeriumi Põllumajanduse osakond

Fond 4434 – Iseäraline Tulu- ja Ärimaksu Komitee

Fond R-6 – ENSV Põllumajanduse Ministeerium

Rahvusarhiiv Tartus (RA, EAA)

Fond 402 – Tartu Keiserlik Ülikool

Fond 2100 – Eesti Vabariigi Tartu Ülikool

Fond M-599 – Viljandi Rajooni TSN Täitevkomitee

Eesti Meremuuseum

Varuli Kalameeste Seltsi peakoosoleku ja juhatuse protokolliraamat. (MM 897/1 D 123/1)

Kolga-Leesi Kalameeste Tarvitajate Ühisuse protokolliraamat. (MM 874/2 D 118/2)

Riikoja, Heinrich. Kodumaa kalandus arvudes. Käsikiri. (MM 2515/3 D 388/3)

Publitseeritud allikad

Liv-, Est- und Curländisches Privatrecht : III Theil des Provincialrecht der Ostseegouvernements. Zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Petersburg, 1864.

Riigi Teataja (1919-1940)

Kirjandus

IV. Üleriikline Kalameeste Kongress. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 32, lk 193-202.

IX üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1930, nr 4 (48), lk 66-70.

X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 3/4, lk 16.

X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 5/6, lk 16-18.

XI-ma üleriikliku kalurite kongressi otsused. – *Laevandus ja Kalandus*, 1933, nr 3/4, lk 42-44.

XI Üleriikline kalurite kongress. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 60.

XI Üleriikliku Kalurite kongressi otsused. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 61-64.

XII kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1934, nr 1/2, lk 14-16.

XII. üleriiklik kalurite kongress. – *Kalandus*, 1934, nr 3, lk 85-89.

XIII. üleriiklikku kalurite kongressi. – *Kalandus*, 1935, nr 3, lk 83-92.

A. K. E. Vebermann Eesti aukonsuliks Kreekamaale. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 8 (16), lk 218-219.

A. S. Miks on kala nüüd nii odav? – *Laevandus ja Kalandus*, 1933, nr 5/6, lk 71-72.

Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 99-102.

Cl. Eesti Kalameeste Ühingute Liit loodud. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 98-99.

Cl. Kalameeste Ühingute Liit. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 6, lk 124-125.

Dampf, H. Troulpüügist Eesti vetes. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 4, lk 43-44.

Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu, 2005.

Eesti ajalugu: kronoloogia. 2007. Koost. Sulev Vahtre. Tallin: Olion, 2007.

Eesti Kalaasjanduse tegelaste Ühingu tegevusest. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 1/2, lk 16-17.

Eesti kalanduse minevikust I. Toimetanud Elmar Pettai. Stockholm: Eesti Kalurite Koondis, 1984.

Eesti kalanduse minevikust II. Toimetanud Elmar Pettai. Stockholm: Eesti Kalurite Koondis, 1985.

Eesti Vabariigi Põllutööministeerium aastatel 1918-1940. Koost. Väino Tanvell. Tallinn: Põllumajandusministeerium, 2006.

Eesti Üleriikliku Kalameeste Seltsi juhatus. Kalanduse lugejaile. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 59.

Gennerich, J. Wie förden wir die Aalwirtschaft. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 23/24, lk 311-313.

Graf, Mati. Parteid Eesti Vabariigis 1918-1934 koos eellooga (1905-1917) ja järellooga (1934-1940). Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 2000.

Gustavson. A. Kalurite keskselts loomisel. – *Laevandus ja Kalandus,* 1932, nr 3/4, lk 13.

H. Veel merirendi küsimusest. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 19, lk 162-163.

H.T. XIV üleriigiliselt kalurite kongressilt. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 1, lk 7-10.

H.T. „Kalakeskus“ alustas tegevust. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 3, lk 74-75.

H. T. Mõnda kalanduskoja tegevusest 1939. aastal. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 1, lk 17-19.

J. H. Millest oli tingitud Eesti Kalameeste Ühingute Liidu raskustesse sattumine. – *Laevandus ja Kalandus,* 1931, nr 3, lk 45-48.

J. J. Eesti Kalameeste Ühingute Keskliidu tegevusest möödunud tegevusaastal. – *Laevandus ja Kalandus,* 1935, nr 3/4, lk 30-31.

J. J. Eesti Kalameeste Ühingute Keskliidu tegevuse ülevaade. – *Laevandus ja Kalandus*, 1934, nr 3/4, lk 29-32.

J.J. Kalanduse näituse tulemusi. – *Laevandus ja Kalandus,* 1933, nr 5/6, lk 72-74.

J. J. Kalurite Ühingute Keskliit alustas tegevust ja asub kalandust korraldama. – *Laevandus ja Kalandus,* 1932, nr 5/6, lk 15-16.

Juhendid räimeturu korraldamiseks ja preemiate maksmiseks 1939.a. räimepüügi kevadisel hooajal. – *Eesti Kalandus*, 1939, nr 5, lk 138 – 140.

J. R. 1939. a. kevadise räimeturu korraldamisest. – *Eesti Kalandus*, 1939, nr 11, lk 286-289.

Jõgise, K. Ääremärkusi kalandusseaduse õigusliku külje kohta. – *Eesti Kalandus*, 1938, nr 6, lk 159-166.

Kalaasjandusse puutuvad küsimused Riigikogus. – *Kalaasjandus,* 1924, nr 34 lk 3-4.

Kalamees Matsalust. Mere rentimisest Matsalu lahel. – Mis kasu on kalameestel ühistegevusest. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 19, lk 175-177.

Kalamees (Pootsist). Ei anta kalamehele nii paljugi maad, et maja peale ehitada. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 14, lk 355.

Kalamees Toolselt. Kalavete rentimine Virumaal. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 18, lk 125.

Kalamehed maad tahtmas. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 17, lk 103-105.

Kalamehed maad tahtmas. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 19, lk 181.

Kalanduskoda avati. – *Kalandus*, 1936, nr 10, lk 353-354.

Kalanduskoja täiskogu tuleb kokku 26. septembril. – *Kalandus*, 1936, nr 9, lk 313.

Kalanädala korraldamise üldised juhtnöörid. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1927, nr 2, lk 55.

Kalur. Kalameeste ühingud – keskliitu looma. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927 nr 2 (10), lk 46.

Kind, Peeter. Andmeid Eesti kalandusest (3. järg). – *Laevandus ja Kalandus*, 1931, nr 7, lk 159-165.

Kind, Peeter. Kalandus 1928 – 31 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1932, nr 124(3), lk 137-147.

Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1933, nr 136(3), lk 132-141.

Kind, Peeter. Kalandus 1933 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1934, nr 148(3), lk 125-135.

Kind, Peeter. Kalandus 1934 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1935, nr 160(3), lk 117-125.

Kind, Peeter. Kalandus 1935 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1936, nr 172 (3), lk 140-148.

Kind, Peeter. Kalandus 1935. a. – *Kalandus*, 1936, nr 4, lk 117-125.

Kind, Peeter. Kalandus 1936. aastal. – *Eesti kalandus*, 1937, nr 3/4, lk 57-69.

Kind, Peeter. Kalandus 1936 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1937, nr 184 (3), lk 105-115.

Kind, Peeter. Kalandus 1937. aastal. – *Eesti kalandus*, 1938, nr 4, lk 80-95.

Kind, Peeter. Kalandus 1937. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1938, nr 196 (3), lk 118-128.

Kind, Peeter. Kalandus 1938. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1939, nr 208 (3), lk 147-156.

Kint, Peeter. Kalandus 1939. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1940, nr 220 (3), lk 137-146.

Kind, Peeter. Merekala toodang 1929. a. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1930, nr 3 (47), lk 46-49.

Kirjavastused kalavete rentimise asjus Vergi kalameeste Seltsile. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 18, lk 127.

Kobakene, Enno; Orgussaar, Toivo. Kalaasjandus. – *Eesti põllumajandus XX sajandil I.* Tallinn, 2006. Lk 341-356.

Kodres, Jaan. Kalaasjandus. Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat I 1918-1926. Tallinn: Põllutööministeerium, 1927. Lk 301-312.

Kodres, Jaan. Kalandus. Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat II 1926-1929. Tallinn: Põllutööministeerium, 1929. Lk 203-213.

Kodres, Jaan. Kalapüüg mutiga Wirtsjärves. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 3, lk 32-33.

Kolmas üleriikline kalameeste päev Tallinnas 13. märtsil 1923. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 81-82.

Kuusk, Külvi. Aksi – mereriik Tallinna külje all. Rannarahva Muuseum, 2011.

Kuusk, Külvi; Kärginen, Maivi. Kourdumehed, pitskleidid ja meremiinid – mitmepalgeline Naissaar. Rannarahva Muuseum, 2013.

Kõiver, Marie. Eesti kalandus 1930-1940: seadusandlus ja organisatsioonid. Bakalaureusetöö. (Juh. Ago Pajur) Tartu Ülikool, 2016.

Kõiver, Marie. Mereline Prangli. – *Tuna*, 2017, nr 3, lk 140-141.

Küüts, Nele. Eesti toitlusolud ning Toitlusministeeriumi roll nende kujundamisel 1918-1920. Bakalaureusetöö. (Juh. Ago Pajur) Tartu Ülikool, 2017.

Laagus, Mart. Eesti kalurite organiseerimisest. – *Eesti Kalurite Koondis. Informatsioon*, 1980, nr 1, lk 4-6.

Leetsar, Jaan. Ühistegevuse areng ja perioodid Eestis. Konspektiivne ülevaade. II vihik. Eesti Ühistegeline Liit 1999.

Lust, Kersti. Võitlus toidu hinna tõusuga. – *Esimene maailmasõda ja Eesti.* Koost. Tõnu Tannberg. Tartu, Eesti Ajalooarhiiv. Lk 204-205.

Luts, Arved. Rändpüügist Eesti merekalastuses. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVII*. Tartu, 1960. Lk 129-168.

Luts, Arved. 1939. aasta põllumajandusloenduse materjalid Eesti kalanduse uurimise allikana. – *Allikaõpetuslikke uurimusi. Eesti ajaloo küsimusi XI.* Tartu Riiklik Ülikool, 1989. Lk 96-112.

Lutsepp, Elo. Matsalu kaluriasunduse rajamine aastatel 1929-1935. – *Läänemaa muuseumi toimetised XI*. Haapsalu: Läänemaa muuseum, 2008. Lk 61-75.

Lutsepp, Elo. Uudisasundused – 1930. aastate sotsiaalpoliitika ja arhitektuuri kohtumisi. Magistritöö. (Juh. PhD Mart Kalm) Eesti Kunstiakadeemia, 2006.

Lõugas, Lembi (2016). Fishing and Fish Trade During the Viking Age and Middle Ages in the Eastern and Western Baltic Sea Regions. In: Barrett, J.H. and Orton, D. (Ed.). Cod and Herring: The Archaeology and History of Medieval Sea Fishing (111−116). Oxford: Oxbow Books.

"Maajagamine" Viimsis. Rand kuue versta pikkuselt läheb suvituskohtadeks. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 25/26, lk 335.

Maa küsimus. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 17, lk 105.

Maata kalamehed – karjamaad palumas. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 19, lk 181.

Meie meri- ja kalaasjanduse arenemine, Riigikogu ja Vabariigi valitsus. – *Kalaasjandus,* 1925, nr 37, lk 85-92.

Meri Saaremaa rannikul kuue aasta peale välja renditud. – Riigikogu liikmete protest põllutööministrile sel puhul. – *Kalaasjandus,* 1922, nr 19, lk 161-162.

Mey, J. Tallinna kalasadama ehitamise küsimus. – *Kalaasjandus,* 1923, nr 31, lk 159-160.

Mik. Kalameeste maaküsimus (Kiri Pärnu lahelt). – *Kalaasjandus,* 1922, nr 19, lk 181.

nn. Merivete rentimine 1921. aasta suvel ja selle mõju kalameeste peale. – *Kalaasjandus,* 1921, nr 9, lk 171-173.

Orton DC, Makowiecki D, de Roo T, Johnstone C, Harland J, et al. (2011) Stable Isotope Evidence for Late Medieval (14th–15th C) Origins of the Eastern Baltic Cod (Gadus morhua) Fishery. PLoS ONE 6(11): e27568. doi:10.1371/journal.pone.0027568. Pp 1-15.

Oras, Rein; Sammet, Jaak. Lahekäärust ookeaniavarustele (Eesti kalanduse ajaloost). Tallinn: Valgus, 1982.

Oskar, Karl; Vebermann, Ernst. Odavate ja maitsvate kalatoitude valmistamise õpetus. Keila: Üleriikline Kalanädala Peakomitee, 1927.

Paavel, Eve. Ida-Harjumaa randlaste elatusalad. Kursusetöö. (Juh. Arved Luts). Tartu Riiklik Ülikool, 1986.

Pettai, Elmar. Kalandusalasest haridusest Eesti Vabariigis. – *Eesti Kalur*, 1992, nr 3, lk 4-10.

Piscator. VI. üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus,* 1926, nr 2, lk 28-30.

Prangli, ajaoaas Soome lahes. Koost. Külvi Kuusk, Maivi Kärginen. Rannarahva Muuseum, Tallinn, 2016.

Pärnu mere- ja kalameeste selts „Jahta“. – *Eesti Kalur*, 1983, nr 3, lk 33-34.

Püünsi, Rohuneeme ja Rummu – Viimsi vanad rannakülad. Koost. Külvi Kuusk, Maivi Kärginen. Püünsi Külaselts, 2017.

Rahvuslik Vabameelne Partei. Valijatele. Tallinn: Rahvuslik Vabameelne Partei, 1923.

Randlusest ja randlastest. Koost. Alar Mik jt., Pringi: Rannarahva muuseum, 2010.

Raudsepp, J. Kalakaubandus Eestis aastail 1920-1940. Diplomitöö. (Juh. Arved Luts). Tartu Riiklik Ülikool, 1971.

Reinvaldt, Edvin. Eesti kalahautamisasutised, Tallinn: Kalanduskoda, 1937.

Riigikogu liikme E. Vebermani seletuskiri Riiklise kalameeste laenufondi seaduse eelnõu juure. - *Kalaasjandus,* 1924, nr 34, lk 4-6.

Riikoja, Heinrich. Tähtsamad kodumaa söögikalad. Tallinn: Kalanädala peakomitee, 1927.

R. V. Tartu uue turuhoone kalahall. – *Eesti Kalandus,* 1938, nr 1, lk 4-7.

Saatesõna. – *Kalandus,* 1933, nr 1, lk 3.

Saatesõna. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 1, lk 1-2.

Schiemenz, P. Die heutige Bewirtschaftung von Seen. – *Kalaasjandus,* 1923, nr 27, lk 23.

Siiner, A. Kalameeste ühingud. *Eesti Ühistegevuse Aastaraamat II*, 1938, lk 118.

Smirnoff, N. Läänemere hülgedest I. (Läänemere geoloogilise ajaloo ja kliima mõju hülgete eritõugude arenemisel). – *Kalaasjandus,* 1922, nr 25/26, lk 331-332.

Stern, Karl. Mittetariifsete kaubandusmeetmete rakendamine 1930. aastatel Eesti Vabariigi näitel. – *Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis 43*. Tartu Ülikool, 2017.

Säinas, Albert. Eesti Kalameeste Ühingute Liit ja selle likvideerimine. – *Eesti Kalur*, 1981, nr 4, lk 19-22.

Taska, Artur. Kalandusõigus Eesti Vabariigis. – *Eesti kalanduse minevikust I.* 1986, lk 365-378.

Teadaanne kalurite organisatsioonidele. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 3/4, lk 17.

Teadaanne meie lugejatele ja kuulutajatele. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 23/24, lk 293.

Teadus Eesti põllumajanduse arenguloos II osa (1918-1940). Tartu: Akadeemiline Põllumajanduse Selts, 2003.

Teated kalaasjanduse ja kalameeste seltside ja ühisuste kohta Eestis. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 15, lk 31.

Tegelane. Kalaasjanduse tegelaste ühing asutatud. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 8 (16), lk 219.

Teine üleriikline Kalameeste päev Tallinnas 14 sept. 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 11, lk 243-246.

Toimetus. Esimene üleriikline kalameeste päev Tallinnas, 20. märtsil 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 6, lk 71-75.

Toimetus. Põllutööministeerium lõplikult seisukoha võtnud – meripüügi vabaduse vastu. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 15, lk 15-17.

Toots, Hendrik. Kalanduse administratsioon Eestis. Põllutööministeeriumi Kalanduse Büroo. – *Eesti Kalur*, 1982, nr 4, lk 19-26.

Tupits, Artur. Uus kalandusseadus. – *Eesti Kalandus*, 1938, nr 6, lk 147 – 148.

Tähelepanemiseks kõigile kalameestele ja rannarahvale. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 77.

Tüür, Kadri; Stern, Karl. Atlantic Herring in Estonia: in the transverse waves on international economy and national ideology. – *Journal of Baltic Studies*, 2015, Vol. 46, pp. 393-408.

Uus kalapüügi seaduse eelnõu. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 22, lk 274-279.

Vabariigi Valitsuse seletuskiri Kalapüügi seaduse juurde. *Jahiseadus. Metsaseadus. Kalapüügi-seadus.* Koost. August Pill, Karl Viilu. Tartu: Tapperi, 1934. Lk 119-122.

Valitsusasutiste tegevus 1918-1934. Tallinn: Riigikantselei, 1934.

Vebermann, E. Kalaasjandusse puutuvad küsimused Riigikogus. – *Kalaasjandus*, 1924, nr 35, lk 31-33.

Vebermann, Ernst. Kalaasjanduse seltsid ja ühisused Eestis. – *Kuidas asutada kalameeste ühisusi ja mis kasu saab kalamees oma ühisusest*, 1921, kalaasjanduse lendleht nr 1, lk 8-9.

Vebermann, Ernst. Kalameestele. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 1, lk 2.

Vebermann, Ernst. Kalamehed ühinevad… „Kalameeste päeva“ puhul Purtse-Jõesuus, Virumaal. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 5, lk 54-57.

Vebermann, Ernst. Kalandus. – *Eesti Maa. Rahvas. Kultuur*. Tartu: Haridusministeeriumi kirjastus, 1926. Lk 695-714.

Vebermann, Ernst. Kas on meie kalameestel õigus merel kala püüda? – *Kalaasjandus*, 1921, nr 8, lk 137-141.

Vebermann, Ernst. Kas teie rannas on juba kalameeste selts? – *Kuidas asutada kalameeste ühisusi ja mis kasu saab kalamees oma ühisusest*, 1921, kalaasjanduse lendleht nr 1, lk 1-7.

Vebermann, Ernst. Merikalapüügi tähtsus Eestis ja meie riiklised asutused. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 3, lk 30-32.

Vebermann, Ernst. Riikliste asutuste tegevus. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 7, lk 99-102.

Vebermann, Ernst. Uuemad kavatsused Eesti kalaasjanduse korraldamiseks. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 8, lk 135-137.

Vebermann, Ernst. Veel kord merivete rentimise õigusest. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 8, l 147-149.

Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1928, nr 5 (25), lk 124-127.

X. Mere rentimisest Pärnu lahe Audru ja Pootsi randadel. – *Kalaasjandus*, 1922, nr 18, lk 124-125.

Internetiviited

II Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_2rk.html (05.03.2018).

IV Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_4rk.html (08.04.2018).

V Riigikogu. Meie parlament ja aeg. http://www.nlib.ee/html/expo/p90/p1/liikmed_5rk.html (08.04.2018).

Aleksander-Martin Krupp. Eesti Vabariigi teenetemärgid. – https://www.president.ee/et/vabariik/teenetemargid/kavaler/10892/aleksander-martin-krupp (2.05.2018)

Eesti rannajoon. Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eesti_rannajoon (01.05.2018)

Gustavson, August. Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/gustavson_august1 (25.03.2018)

Gustavson, August. Eesti biograafiline andmebaas. http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=519 (25.03.2018)

Jaan Kodres. Eesti Vabariigi teenetemärgid. – https://www.president.ee/et/vabariik/teenetemargid/kavaler/11651/jaan-kodres (23.03.2018)

Laagus, Mart. Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/laagus_mart1 (27.03.2018)

Mart Laagus. Mereviki. http://mereviki.vta.ee/mediawiki/index.php/Mart_Laagus (27.03.2018)

Määr, Aleksander. TLÜAR väliseesti isikud. http://isik.tlulib.ee/index.php?id=1007 (27.03.2018)

Vebermann, Ernst. Eesti biograafiline andmebaas. http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=4186 (2.05.2018)

Perioodika

Kaja 1935.

Postimees 1933.

Päevaleht 1927, 1933.

Vaba Eesti Sõna 1969.

Teatmeteosed

EAT = Eesti Avalikud Tegelased. Eluloolisi andmeid. Koost. Richard Kleis. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932.

EBL = Eesti Biograafiline Leksikon. Tartu: Loodus, 1926-1929.

EBLT = Eesti Biograafilise Leksikoni täiendusköide. Peatoim. Peeter Tarvel. Tartu, Tallinn: Loodus, 1940.

Eesti Kroonika 1932. Tegevtoim. A. Anni. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1933.

Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Koost. Jaak Pihlak. Viljandi, 2016.

Mereleksikon. Juhtivtoim. O. Luhaveer. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996.

Valitud ja valitsenud. Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917-1999. Koost. Jaan Toomla. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 1999.

Summary

Coastal Fishery in Estonia between 1918 and 1940

Estonia is a maritime nation with a coastline up to 3793 kilometres (islands included). There have been people engaged in fishery at the coastal area for the last 700 to 800 years which puts the history of fishery in a great place in Estonian's history. There are few authors who have studied history of fishery. The most important work has been done in 1986 by Jaak Sammet and Rein Oras who published a book about the history of fishery in Estonia from ancient times till the time of the authors' presence. There are also authors who have published works with some topics of fishery but their goals were never to study fishery itself. This Master's thesis' goal is to study coastal fishery in the Republic of Estonia between 1918 and 1940 through state institutions and fishermen associations. The goal of this paper is to find the answers to the following questions: which state institutions regulated fishery and in what ways; how many fishermen were there in Estonia and in what ways where they engaged to collective activity; what were the most important problems concerning fishery and in what ways were they solved?

Having gained independence, Estonian fisheries were still ran according to old practises from the times of the Russian Empire which were characterized as haphazard. Fishing rights belonged to landowners. Those who owned land by the sea had rights to fish up to three versts away from the seashore. Landowners demanded expropriation for fishing. In the 19th century expropriation was replaced by monetary rent. At the beginning of the Republic of Estonia, fisheries were systematically restructured. The first fishing regulations were issued by the Ministry of Food in 1919.

The Ministry of Food was created for solving the food crisis in the state which was caused by the First World War and the continuing War of Independence. Its main aim was to supply the army and civilians. In the structure of the ministry there was a department of herd and fish, later a department of milk and fish. Both of them regulated fishery in Estonia. The Ministry of Food divided the seashore to eight divisions and organized collecting points for fish. The Centre of the fishing industry was also founded by the ministry. At the local level there were food departments in the county administration of Pärnu and in the municipality of Narva.

The Ministry of Food was the first of the institutions which issued fishing regulations. According to those regulations fishermen needed a fishing license from the ministry and also a landowners'

permission. The regulations also forbid certain ways of fishing and set the minimum size standards of fish allowed to catch. Fishermen were also obliged to sell half of their catch to the Ministry of Food with fixed prices.

The Provisional Government and the Ministry of Agriculture also issued fishing regulations. The latter had a department for pisciculture. The Ministry of Agriculture started regulating fishery in 1921 when the fishery department was created. The Fishing Act of 1923 gave jurisdiction over fishery to the Ministry of Agriculture. The Bureau of Fishery and the Council of Fishery were also created to operate under the ministry.

During two decades, proper framework laws were developed to organize fisheries. The most important laws for fishermen were the Fishing Act of 1923 and the Fisheries Act of 1938, and the National Fishermen's Lending Act of 1923. One of the hallmarks of those acts was the growing attention to fish protection. Law-making was taken into account with local conditions, as well as practices in the rest of the world, which led to the abandonment of sea leasing which had been practised for centuries and, ultimately, to overcome the turmoil about fishing rights in the inland waters.

In 1934 there was a coup d'etat which rendered Estonia into the silent era. In light of the new policy of the qualification chambers, in 1936, with the decree of the head of state, the Chamber of Fishery was created, which were to represent the interests of fishermen and to in any way enhance fishery in Estonia. It was not easy to achieve the creation of the Chamber of Fishery due to the fishermen being ill-disposed of chambers. Their negativity towards the chambers was caused by previous attempts to join them under other chambers but they saw that the most fitting outcome for them would be to have their own. Especially since all the qualification chambers had their own specific role to play in the creation of the two-chambered parliament. The Chamber of Fishery took it upon itself to resolve problems that had been in fishery for a long time. The Chamber of Fishery was disbanded with the decree of the president after the annexation of the Republic of Estonia.

According to the 1922 census there were 2335 families (4261 people) whose main job was fishery and 5306 (7139 people) for whom it was an extra income. So, 7641 families (11,400 people) were engaged in fishery. In 1929, the number of fishermen slightly increased - 8887 families were engaged in fishing, from which 2,223 families gained its main income and 6664 families gained

additional income. Ten years later this number had fallen to the same level of 1922, with 7683 families engaged in fishery. Over half the population of fishermen were located in the coastal counties.

The increase in the number of fishermen at the end of the 1920s can be explained by the result of The National Fishermen's Lending Act and, consequently, the wider availability of fishing gear and vessels. In 1921, there were 20 motorboats in Estonia, by 1925 it had risen to 170 and, according to the 1929 census, it had risen to 711.

You can also see the positive effects of the collective action of fishermen here. The decrease on the number of fishermen in the 1930s can be explained by the economic crisis that began at the beginning of the decade, which left many fishermen struggling in repaying their loans and in acquiring new fishing gear. A reduction in the number of fishermen can also be seen in the marketing problems which had not been solved in the last ten years.

In the end of the 19th century the first Estonian fishermen associations started to arise. The mass movement of associations started at the beginning of statehood but calmed down during the 1930s economy crisis. Fishermen joined unions and associations on account of economic reasons. The first umbrella organization for unifying the associations was created in 1921 - Eesti Kalameeste Üleriikline Esindus (Estonian National Agency of Fishermen). Eesti Kalameeste Ühingute Liit (Estonian Fishermen's Association’s Union) was created in 1926, its successor, the Eesti Kalameeste Ühingute Keskliit (Estonian Fishermen’s Association’s confederation) in 1932. All of these umbrella organizations brought together nationwide fishermen’s congresses. The most immediate concerns of the fishermen were discussed and resolved at the congresses.

The first journal for fishermen in the Estonian language was Kalaasjandus (Fishery), published in 1920 by Ernst Vebermann. Kalaasjandus was very popular amongst the fishermen. There were published articles by fishermen themselves and also by respected scientists. Soon, they established a section for resumes in foreign languages. Kalaasjandus was published until 1925 when it stopped because of the economic reasons. A new journal for fishermen was created next year and it was called Laevandus ja Kalaasjandus (Shipping and Fishery). This journal was not so popular amongst fishermen due to half of its content being about shipping. Another journal for fishermen started to compete with Laevandus ja Kalaasjandus in 1933 when Kalandus (Fishery) was first published. This new journal was published by the officials of the Ministry of Agriculture. It was a refreshing

reading for fishermen because it was dedicated to fishery only. True, at first fishermen congresses did not accept this new journal because of the editors who worked in the Ministry of Agriculture to whom there was a great confrontation amongst fishermen. Kalandus went under the Chamber of Fishery in 1936.

There were many problems concerning fishery in Estonia between 1918 and 1940. At the time of the War of Independence there was a deficit in fishing gear, salt, and fuel for motorboats. In addition to the deficit of these things, fishermen had to have a special license from the Ministry of Food and were obliged to sell half of their catch to the ministry with fixed prices. The ministry did not manage to work out a solid plan for fishery, which is why the ministry's work in fishery may also be characterized as haphazard. That was also one of the reasons why the biggest concern for the ministry was getting the catch from the fishermen. But the ministry did not only demand a half of the catch but also tried to alleviate the problems in fishery. To do so, the Ministry of Food acquired fishing gear from foreign countries because gear was not made in Estonia, and fuel for motorboats was acquired by the Ministry of Commerce and Industry.

The main problem for fishermen was sea-leasing. During the Land Act of 1919 many seaside lands were transferred to the state which, under current civil law, meant that the state had the right to lease the sea. Fishermen saw sea-leasing as a historic punishment and hoped that the state stops it. The Ministry of Agriculture, on the other hand, supported the sea-leasing system, saying it is the best way for regulating fishery. Fishermen made anti-sea-leasing resolutions in their congresses and sent many proposals to the Ministry of Agriculture, also published many articles about their standpoint on the sea-leasing. As a result of this, the Parliament of Estonia passed a Fishing Act in 1923 which stated that fishing in sea and lakes Peipsi and Lämmi is free for every Estonian citizen but the Ministry of Agriculture has the right to restrict or prohibit fishing for the sake of protection of overfishing.

Another main issue for fishermen was regarded from the same Land Act. Most of the fishermen were not land owners. Plots that were given during the Land Act were meant for farming. Fishermen did not want the large pieces of land for farming but would have preferred smaller plots for providing them in times when fishing catch were low. Also, they wished for plots by the sea. This was an issue which was argued over for two decades.

When Estonia gained its independence, it had to orientate its economy to the Western market. Losing the Russian market was a great loss for fishery. There were many difficulties finding foreign markets for Estonian fish products. By the end of the 1920s, a market for fish like pike perch, eel, pike, and salmon were found. There were still problems with marketing Baltic herring and sprat which was the main fish caught in Estonia.

The main obstacles for marketing the sea fish inland were undeveloped infrastructure, weak transportation, and lack of cold storages. The high levels in import of British Atlantic herring also influenced the marketing of Baltic Herring. The fact that fishermen did not market their products inland made the fish prices drop in the coastal regions of Estonia and a lot of the catch went bad. The Chamber of Fishery started to work intensely on the marketing issue in 1937 when it held the first auctions of Baltic herring in Pärnu. The Chamber of Fishery bought redundant Baltic herring to process it into flour and oil. For that purpose, the Chamber of Fishery established the fish-oil and -flour factory in Audru but it was not a success because the factory did not work. The Chamber of Fishery managed to create a network in the middle and south of Estonia for marketing sea fish there.

Lisad

Lisa 1. Toitlusministeeriumi kindlaksmääratud kalahinnad (markades) 1919. aastal.
Lisa 2. Toitlusministeeriumi kalahinnad (markades) alates 15.04.1920.
Lisa 3. Toitlusministeeriumi kalahinnad Saaremaal alates 20.04.1920.
Lisa 4. Üleriigiliste kalurite kongresside juhatused ja sekretärid.
Lisa 5. Merekalatoodang 1930–1939 kvintaalides.
Lisa 6. 1930. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 7. 1931. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 8. 1932. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 9. 1933. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 10. 1934. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 11. 1935. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 12. 1936. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 13. 1937. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 14. 1938. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 15. 1939. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides.
Lisa 16. 1931. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 17. 1932. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 18. 1933. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 19. 1934. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 20. 1935. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 21. 1936. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 22. 1937. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 23. 1938. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).
Lisa 24. 1939. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg).

Lisa 1. Toitlusministeeriumi kindlaksmääratud kalahinnad (markades) 1919. aastal[245]

Kalaliik	**1.04.1919 värsked**	**20.11.1919 värsked**	**20.11.1919 soolatud**	**20.11.1919 suitsetatud**
Räimed	0,40	0,60	0,90	1,30
Kiluvõrgu rüsa		0,40	0,75	1,00
Kilud	1,00	1,25	2,00	-
Kilud pipraga		-	2,20	-
Tursad	0,50	0,60	1,00	1,40
Lestad	0,50	0,80	1,20	2,00
Kivilestad	0,70	1,00	1,50	2,20
Angerjad	1,60	3,00	3,00	4,75
Lõhed	2,50	4,00	6,00	9,00
Meresiiad	1,50	2,00	2,75	4,00
Järve siiad	1,30			
Rääbised	1,00	1,25	1,75	2,50
Sudakad (kohad)	1,30	2,00	2,75	4,00
Linaskid		2,00	2,75	4,00
Ahvenad (üle ¼ n)	1,00	1,25	1,70	2,25
Eherused		3,00	3,75	4,50
Haugid, latikad (üle 1-2 n ja säinad üle 1 n)	1,00	1,25	1,75	-
Latikad üle 2 naela ja linaskid	1,30			
Vimmad	1,00	1,30	1,80	2,20
Lutsud (üle 2 n)	0,80	1,00 (üle 1 n)	-	-
Suuremad särjed, soosärjed ja kogred	0,50			
Nurud, suuremad särjed ja kogred		0,60	0,90	1,20
Peen segakala	0,30	0,45	-	-
Kiisad	0,20	0,30	-	-
Väiksed tindid	0,10	0,10	kuiv.	1,30
Meretindid		0,75	-	1,50
Silmud (tk)	0,15	0,25	-	0,35
Siiamari		-	3,50	-
Lõhemari		-	5,00	-

[245] Toitlusministeeriumi määrus kalapüügi kohta, 01.04.1919. – RT 1919, 27. Toitlusministeeriumi määrus kalapüügi kohta, 17.11.1919. – RT 1919, 95/96.

Lisa 2. Toitlusministeeriumi kalahinnad (markades) alates 15.04.1920[246]

Kalaliik	**Värsked**	**Sooalatud**	**Suitsetatud**
Räimed	1,50	-	4,75
Rapitud räimed	-	2,10	-
Rappimata räimed	-	1,90	-
Kilud	2,0	2,50	5,25
Kilud tünnis pipraga	-	3,00	-
Tursad	1,75	2,25	3,25
Lestad	2,50	3,20	5,60
Kivilestad	3,00	-	-
Angerjad	5,00	5,00	7,75
Lõhed	7,00	-	16,00
Lõhed (peade ja uimedeta)	-	10,50	-
Siiad	4,00	5,00	6,75
Rääbised	2,50	3,00	5,50
Sudakad ja linaskid	4,00	5,00	6,80
Ahvenad	3,00	3,25	4,70
Eherusid	5,00	5,80	7,75
Haugid	3,00	3,65	-
Latikad (üle 2 n) ja säinad	3,00	3,80	4,70
Vimmad	3,50	4,10	4,95
Lusud üle 1 n	2,00	-	-
Särjed ja kogred	2,00	2,30	3,20
Meretindid	2,50	-	4,75
Peen segakala	1,00	-	2,25
Silmud tükk	1,00	-	1,30

[246] Toitlusministeeriumi sundmäärus kalade rekvisitsiooni kohta, 14.04.1920. – RT 1920, 59/60.

Lisa 3. Toitlusministeeriumi kalahinnad Saaremaal alates 20.04.1920[247]

Kalaliik	**Värsked**	**Soolatud**	**Suitsutatud**	**Pipraga**
Räimed	0,75	1,20	1,60	-
Kilud	1,50	2,50	-	3,00
Tursad	0,75	1,50	-	-
Lestad	1,50	2,00	3,00	-
Angerjad	4,00	4,00	6,00	-
Lõhed	6,00	8,00	12,00	-
Siiad	4,00	6,00	8,00	-
Ahvenad	2,00	3,00	4,00	-
Haugid	2,00	3,25	-	-
Säinad	3,00	4,50	5,50	-
Särjed	1,00	1,50	2,00	-
Peen segakala	0,60	-	-	-
Kiisad	0,40	-	-	-

[247] Kalade hinnakiri Saaremaal 20. aprillist 1920, 17.04.1920. – RT 1920, 59/60.

Lisa 4. Üleriigiliste kalurite kongresside juhatused ja sekretärid[248]

Kongress	**Juhatus**	**Sekretärid**
I (1921)	–	–
II (1921)	–	–
III (1923)	–	–
IV (1923)	Ernst Vebermnann, Albert Herm	Jüri Helberg
V (1925)	–	–
VI (1926)	–	–
VII (1927)	E. Vebermann, Aleksander Kask, August Gustavson	Johannes Schoberg, Aleksander Liiv, August Unt
VIII (1928)	August Gustavson, Karl Kornel, Jakob Helberg	
IX (1930)	A. Gustavson, A. Kuutan, J. Helberg	A. Liiv, Arnold Suurvärav, Albert Säinas
X (1932)	Gustavson, Hans Martinson, M. Vesterblom, Johannes Fuks, Maksim Unt	Johannes Jõgi, A. Suurvärav, Bergrün, Mart Laagus.
XI (1933)	Gustavson, Martinson, Mälberg, J. Fuks	A. Suurvärav, Johannes Jõgi, M. Laagus, Eduard Parkas, Aben, Kauküla
XII (1934)	Gustavson, M.Konga, A. Vilibert, M. Unt	J. Jõgi, A. Suurvärav, Busch, J. Schoberg, A. Herm, Konsa
XIII (1935)	M. Laagus, M. Unt, Mälberg, A. Gustavson, M. Mihkelson, Konga	Schoberg, Busch, Jõgi, A. Herman, V.Kolk, A. Suurvärav. J. Silberg
XIV (1940)	E. Vebermann, Mihkel Mihkelson, E. Parkas, A. Gustavson	A. Suurvärav, Osvald Avango, K. Aasaru, N. Palberg

[248] Toimetus. Esimene üleriikline kalameeste päev Tallinnas, 20. märtsil 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 6, lk 71-75.Teine üleriikline Kalameeste päev Tallinnas 14 sept. 1921. – *Kalaasjandus*, 1921, nr 11, lk 243-246. Kolmas üleriikline kalameeste päev Tallinnas 13. märtsil 1923. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 29, lk 81-82. IV. Üleriikline Kalameeste Kongress. – *Kalaasjandus*, 1923, nr 32, lk 195. Piscator. VI. üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1926, nr 2, lk 28-30. Cl. VII. Üleriikline kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1927, nr 4 (12), lk 99. Üleriiklik kalameeste kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1928, nr 5 (25), lk 124. IX üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalaasjandus*, 1930, nr 4 (48), lk 66. X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 3/4, lk 16. X-es üleriiklik kalurite kongress. – *Laevandus ja Kalandus*, 1932, nr 5/6, lk 16. XI Üleriiklikne kalurite kongress. – *Kalandus*, 1933, nr 3, lk 60. XII. Üleriiklik kalurite kongress. – *Kalandus*, 1934, nr 3, lk 85. XIII. üleriiklikku kalurite kongressi. – *Kalandus*, 1935, nr 3, lk 83. H.T. XIV üleriigiliselt kalurite kongressilt. – *Eesti Kalandus*, 1940, nr 1, lk 7.

Lisa 5. *Merekalatoodang 1930–1939 kvintaalides[249]

	1930[250]	**1931**[251]	**1932**[252]	**1933**[253]	**1934**[254]	**1935**[255]	**1936**[256]	**1937**[257]	**1938**[258]	**1939**[259]	**Kokku**
Räim	104 434	62 202	136 395	84 474	94 720	94 485	95 132	98 720	85 605	101 909	958 076
Kilu	25 511	26 873	43 023	17 432	23 285	17 284	20 162	8 878	13 458	14 414	210 320
Lõhe	951	991	12 46	1 410	1 476	1 198	676	*750*	657	559	9 914
Tursk	*3 407*	655	1 928	2 422	776	898	6 738	15 654	17 299	27 714	77 491
Lest	5 242	5 868	7 772	6 353	5 394	4 389	6 136	12 133	10 590	10 580	74 457
Angerjas	3 098	*2 078*	2 440	2 540	3 257	2 966	3 603	5 675	5 240	6 578	37 475
Koha	8 484	5 697	9 399	8 534	7 341	5 610	5 885	5 674	4 299	3 633	64 556
Siig	1 306	1 366	1 971	1 847	1 654	2 083	2 212	2 393	1 535	1 845	18 212
Tint	2 818	2 059	6 194	2 465	2 777	843	330	349	121	481	18 437
Haug	4 369	5 125	10 655	4 820	4 668	4 501	3 599	3 902	3 288	4 378	49 305
Ahven	3 579	4 865	9 969	6 059	6 724	6 387	5 133	6 232	4 487	5 458	58 893
Silm	8 90	1 022	758	800	777	979	528	411	503	154	6 822
Vimb	2 031	1 325	4 792	3 519	3 478	2 307	1 849	*1 443*	1 370	2 432	24 546
Säinas	15	4	164	238	51	36	77	134	87	249	1 055
Luts	169	45	82	82	286	187	49	27	17	32	976
Särg	432	135	1 231	2 013	2 350	1 756	1 371	1 911	810	1 564	13 573
Latikas	27	102	139	627	346	285	509	58	107	83	2 283
Kiisk	388	34	1 214	906	565	383	196	68	33	80	3 867
Segakala	2 306	3 588	3 751	5 189	2 903	5 342	3 944	3 890	4 303	2 833	38 049
KOKKU	***169 457***	***124 034***	**243 123**	**151 730**	**162 828**	**151 919**	**158 129**	***168 302***	**153 809**	**184 976**	**1 668 307**

* Kursiivis on esitatud autori arvutuslikud erinevused publikatsioonidest.

[249] 1 kvintaal = 100 kg

[250] Kind, Peeter. Andmeid Eesti kalandusest (3. järg). – *Laevandus ja Kalandus*, 1931, nr 7, lk 160. Kind, Peeter. Kalandus 1928 – 31 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1932, nr 124(3), lk 142.

[251] Kind, Peeter. Kalandus 1928 – 31 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1932, nr 124(3), lk 142.

[252] Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1933, nr 136(3), lk 135.

[253] Kind, Peeter. Kalandus 1933 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1934, nr 148(3), lk 127.

[254] Kind, Peeter. Kalandus 1934 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1935, nr 160(3), lk 119.

[255] Kind, Peeter. Kalandus 1935 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1936, nr 172 (3), lk 142. Kind, Peeter. Kalandus 1935. a. – *Kalandus*, 1936, nr 4, lk 120.

[256] Kind, Peeter. Kalandus 1936. aastal. – *Eesti kalandus*, 1937, nr 3/4, lk 59.

[257] Kind, Peeter. Kalandus 1937. aastal. – *Eesti kalandus*, 1938, nr 4, lk 82.

[258] Kind, Peeter. Kalandus 1938. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1939, nr 208 (3), lk 149.

[259] Kint, Peeter. Kalandus 1939. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1940, nr 220 (3), lk 139.

Lisa 6. 1930. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[260]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	14176	18141	11008	23127	37982	104434
Kilu	1962	16929	1024	5596		25511
Lõhe	416	284	87	89	75	951
Tursk	45	2888	95	367	12	*3407*
Lest	156	2246	885	1931	24	5242
Angerjas	283	1166	561	528	560	3098
Koha	33	98	417	100	7836	8484
Siig	251	262	290	434	69	1306
Tint	97	2			2719	2818
Haug	304	605	881	1621	958	4369
Ahven	99	113	588	774	2005	3579
Silm	820	33	1	1	35	890
Vimb	139	36	39	1	1816	2031
Säinas	14				77	91
Luts	145			24		169
Särg			64	258	34	356
Latikas	4		23			27
Kiisk		1		81	306	388
Segakala	409	714	90	236	857	2306
KOKKU	19353	43518	16053	*35068*	55365	*169457*

Lisa 7. 1931. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[261]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	13909	12592	12707	17520	5474	62202
Kilu	2616	14440	843	8974		26873
Lõhe	294	293	359	25	20	991
Tursk	8	443	55	149		655
Lest	254	3208	891	1510	5	5868
Angerjas	236	522	475	358	487	*2078*
Koha	36	641	726	79	4215	5697
Siig	187	286	413	425	55	1366
Tint	1048		80		931	2059
Haug	581	809	2051	1187	497	5125
Ahven	329	316	1242	643	2335	4865
Silm	1005	9			8	1022
Vimb	51	35	65	8	1166	1325
Säinas		1	3			4
Luts	39		4	2		45
Särg			77	3	55	135
Latikas			102			102
Kiisk		3			31	34
Segakala	1094	394	1127	146	827	3588
KOKKU	21687	33992	21220	31029	*16102*	*124034*

[260] Kind, Peeter. Andmeid Eesti kalandusest (3. järg). – *Laevandus ja Kalandus*, 1931, nr 7, lk 160 – 161.
[261] Kind, Peeter. Kalandus 1928 – 31 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1932, nr 124(3), lk 141.

Lisa 8. 1932. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[262]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	17445	22861	13866	24854	57369	136395
Kilu	6702	31839	1772	2710		43023
Lõhe	592	389	187	33	45	1246
Tursk	11	260	94	1493	70	1928
Lest	77	3581	553	3517	44	7772
Angerjas	213	338	551	476	862	2440
Koha	34	384	759	108	8114	9399
Siig	207	427	547	658	132	1971
Tint	367	11	95	16	5705	6194
Haug	432	6553	2024	837	809	10655
Ahven	786	510	2141	882	5650	9969
Silm	675	63	1		19	758
Vimb	87	122	147	14	4422	4792
Säinas			103	49	12	164
Luts	62		15		5	82
Särg			239	134	858	1231
Latikas	4		112		23	139
Kiisk			180	297	737	1214
Segakala	504	279	1206	245	1517	3751
KOKKU	28198	67617	24592	36323	86393	243123

Lisa 9. 1933. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[263]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	11831	24079	6787	17880	23897	84474
Kilu	1548	10558	309	5017		17432
Lõhe	925	379	8	4	94	1410
Tursk	29	242	255	1756	140	2422
Lest	48	1396	796	4044	69	6353
Angerjas	213	332	712	563	720	2540
Koha	8	24	1067	104	7331	8534
Siig	120	59	650	892	126	1847
Tint	294		131		2040	2465
Haug	257	591	1981	1341	650	4820
Ahven	210	267	1461	801	3320	6059
Silm	259		270		271	800
Vimb	45	37	380	13	3044	3519
Säinas			214	10	14	238
Luts	29		3	32	18	82
Särg			499	455	1059	2013
Latikas		1	604		22	627
Kiisk		10	296	50	550	906
Segakala	543	930	1930	839	947	5189
KOKKU	16629	38905	18083	33801	44312	151730

[262] Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1933, nr 136(3), lk 135.
[263] Kind, Peeter. Kalandus 1933 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1934, nr 148(3), lk 126.

Lisa 10. 1934. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[264]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	15499	28974	8303	22521	19423	94720
Kilu	2307	13051	957	6970		23285
Lõhe	910	285	9	9	263	1476
Tursk	13	491	55	188	29	776
Lest	61	1428	809	3072	24	5394
Angerjas	277	230	830	627	1293	3257
Koha	94	44	527	142	6534	7341
Siig	157	63	619	659	156	1654
Tint	356	10	40	13	2358	2777
Haug	320	723	1963	1168	494	4668
Ahven	260	408	1477	952	3627	6724
Silm	669				108	777
Vimb	85	65	107	4	3217	3478
Säinas			23	28		51
Luts	92	6	159	29		286
Särg	2	2	753	139	1454	2350
Latikas	19	6	283	12	26	346
Kiisk		1	163	27	374	565
Segakala	485	270	1271	336	541	2903
KOKKU	21606	46057	18348	36896	39921	162828

Lisa 11. 1935. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[265]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	17582	26370	11952	21760	16821	94485
Kilu	2428	10561	310	3984	1	17284
Lõhe	787	190	4	8	209	1198
Tursk	133	476	7	280	2	898
Lest	272	1267	345	2501	4	4389
Angerjas	406	275	680	1049	556	2966
Koha	333	19	401	120	4737	5610
Siig	353	64	963	609	94	2083
Tint	152	5	41		645	843
Haug	407	473	1956	1256	409	4501
Ahven	501	353	1303	1096	3134	6387
Silm	969		1		9	979
Vimb	161	62	315	13	1756	2307
Säinas			5	31		36
Luts	107	17	57	6		187
Särg	374		1126	111	145	1756
Latikas	57	2	180	28	18	285
Kiisk		3	99	241	40	383
Segakala	812	259	1508	1898	865	5342
KOKKU	*25834*	40396	21253	*34 991*	29445	*151919*

[264] Kind, Peeter. Kalandus 1934 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1935, nr 160(3), lk 118.
[265] Kind, Peeter. Kalandus 1935. a. – *Kalandus*, 1936, nr 4, lk 118-120. Kind, Peeter. Kalandus 1935 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1936, nr 172 (3), lk 141.

Lisa 12. 1936. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[266]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	13 426	29 461	11 091	23 859	17 295	95 132
Kilu	3411	10685	221	5827	18	20162
Lõhe	411	173	7	23	62	676
Tursk	18	544	889	5119	168	6738
Lest	90	1050	204	4769	23	6136
Angerjas	195	291	1030	1474	613	3603
Koha	223	50	1022	397	4193	5885
Siig	210	61	1141	693	107	2212
Tint	88	7	2	7	226	330
Haug	195	158	1672	965	609	3599
Ahven	351	176	1341	835	2430	5133
Silm	517				11	528
Vimb	65	38	510	5	1231	1849
Säinas			1	76		77
Luts	46			3		49
Särg	90		1079	95	107	1371
Latikas	21		439	6	43	509
Kiisk			52	131	13	196
Segakala	433	435	1519	636	921	3944
KOKKU	19 790	43 129	22 220	44 920	28 070	158129

Lisa 13. 1937. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[267]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	13203	36541	11039	22008	15929	98720
Kilu	396	5619	473	2390		8878
Lõhe	494	174	6	28	48	690
Tursk	508	2940	1684	9805	717	15654
Lest	87	2106	1185	8725	30	12133
Angerjas	633	700	1271	2006	1065	5675
Koha	197	129	802	208	4338	5674
Siig	189	29	1128	741	306	2393
Tint	76	2	158	5	108	349
Haug	203	116	1586	1259	738	3902
Ahven	932	290	1844	531	2635	6232
Silm	404				7	411
Vimb	144	68	337	7	887	1413
Säinas	2		36	96		134
Luts	27					27
Särg	121		1594	66	130	1911
Latikas		2	54	2		58
Kiisk	10	7		51		68
Segakala	368	316	1804	850	552	3890
KOKKU	*17994*	49039	25001	48778	27490	*168302*

[266] Kind, Peeter. Kalandus 1936 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1937, nr 184 (3), lk 106.
[267] Kind, Peeter. Kalandus 1937. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1938, nr 196 (3), lk 119. Kind, Peeter. Kalandus 1937. aastal. – *Eesti kalandus*, 1938, nr 4, lk 82.

Lisa 14. 1938. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[268]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	15921	26690	14180	15967	12847	85605
Kilu	1216	9181	160	2901		13458
Lõhe	467	139	2	7	42	657
Tursk	729	6575	1127	8121	747	17299
Lest	34	2037	817	7644	58	10590
Angerjas	384	636	767	2799	654	5240
Koha	60	81	640	16	3502	4299
Siig	75	94	663	401	302	1535
Tint	24	2	43		52	121
Haug	44	275	1511	993	465	3288
Ahven	159	193	1110	570	2455	4487
Silm	446	25			32	503
Vimb	57	47	196	9	1061	1370
Säinas			44	43		87
Luts	16	1				17
Särg	81		489	69	171	810
Latikas			97	10		107
Kiisk				23	10	33
Segakala	369	247	1588	1637	462	4303
KOKKU	20082	46223	23434	41210	22860	153809

Lisa 15. 1939. aasta merekalatoodang randade järgi, kvintaalides[269]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	**Kokku**
Räim	16 045	24 493	15 177	20 040	26 154	101 909
Kilu	3231	7 710	155	3318		14414
Lõhe	378	142	8	11	20	559
Tursk	727	14 918	1 718	9479	872	27714
Lest	64	1 727	2 536	6156	97	10580
Angerjas	369	622	1 565	3168	854	6578
Koha	79	55	210	171	3118	3633
Siig	123	69	667	660	326	1845
Tint	17	7	30	21	406	481
Haug	116	200	1 907	1250	905	4378
Ahven	300	141	875	1107	3035	5458
Silm	147	1			6	154
Vimb	56	34	209	42	2091	2432
Säinas			79	144	26	249
Luts	23	9				32
Särg	62	4	988	218	292	1564
Latikas		3	41	39		83
Kiisk				70	10	80
Segakala	267	329	813	880	544	2833
KOKKU	22004	50 464	26 978	46774	38 756	184976

[268] Kind, Peeter. Kalandus 1938. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1939, nr 208 (3), lk 148.
[269] Kint, Peeter. Kalandus 1939. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1940, nr 220 (3), lk 138.

Lisa 16. *1931. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[270]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	12	16	11	10	10	11.8
Kilu	15	15	16	11		14.25
Lõhe	150	160	140	86	142	135.6
Tursk	19	19	17	20		18.75
Lest	38	22	18	20	33	26.2
Angerjas	92	98	94	96	106	97.2
Koha	110	110	64	54	70	81.6
Siig	77	63	53	52	66	62.2
Tint	8		10		29	15.7
Haug	29	38	37	31	31	33.2
Ahven	28	20	17	24	20	21.8
Silm	44	81			73	66
Vimb	36	32	30	28	31	31.4
Säinas		25	25			25
Luts	30		55	23		36
Särg			16	15	15	15.3
Latikas			18			18
Kiisk		25			21	23
Segakala	31	15	18	15	23	20.4

Lisa 17. 1932. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[271]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	10	10	8	6	6	8
Kilu	7	9	9	6		7.75
Lõhe	88	99	79	81	109	91.2
Tursk	23	17	15	16	8	15.8
Lest	27	17	17	15	17	18.6
Angerjas	78	81	69	66	75	73.8
Koha	50	39	43	45	40	43.4
Siig	47	51	43	38	39	43.6
Tint	6	10	11	6	17	10
Haug	29	29	29	24	22	26.6
Ahven	23	22	15	17	14	18.2
Silm	62	51	60		39	53
Vimb	26	20	23	23	19	22.2
Säinas			23	20	28	23.7
Luts	20		23		20	21
Särg			14	9	9	10.7
Latikas	20		15		22	19
Kiisk			10	10	5	8.3
Segakala	18	12	12	13	15	14

* Riigi keskmised kalahinnad on üle arvutatud ning erinevad kõikides lisades publitseeritud andmetest.
[270] Kind, Peeter. Kalandus 1928 – 31 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1932, nr 124 (3), lk 146..
[271] Kind, Peeter. Kalandus 1932 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1933, nr 136 (3), lk 138.

Lisa 18. 1933. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[272]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	12	10	6	5	8	8.2
Kilu	13	14	7	7	10	10.2
Lõhe	103	139	71	60	113	97.2
Tursk	16	15	11	13	13	13.6
Lest	25	18	15	15	23	19.2
Angerjas	100	103	64	72	63	80.4
Koha	33	45	48	36	42	40.8
Siig	54	50	40	30	27	40.2
Tint	9		7		20	12
Haug	29	30	33	22	21	27
Ahven	20	15	15	16	13	15.8
Silm	54					54
Vimb	24	25	23	30	19	24.2
Säinas			27	12		19.5
Luts	20	25	10	11	15	16.2
Särg			12	9	9	10
Latikas		5	15			10
Kiisk		12	7	8	15	10.5
Segakala	20	19	13	9	15	15.2

Lisa 19. 1934. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[273]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	11	10	7	8	8	8.8
Kilu	15	14	8	11		12
Lõhe	109	130	120	99	169	125.4
Tursk	25	15	19	14	10	16.6
Lest	23	16	15	14	28	19.2
Angerjas	99	113	77	89	89	93.4
Koha	50	45	55	46	58	50.8
Siig	46	53	43	34	33	41.8
Tint	9	10	12	7	18	11.2
Haug	31	33	31	24	26	29
Ahven	28	18	16	17	14	18.6
Silm	55				57	56
Vimb	31	23	27	20	21	24.4
Säinas			27	20		23.5
Luts	14	15	13	14		14
Särg	10	10	10	9	10	9.8
Latikas	25	22	19	20	25	22.2
Kiisk		8	8	15	7	9.5
Segakala	22	16	16	12	14	16

[272] Kind, Peeter. Kalandus 1933 a. – *Eesti statistika kuukiri,* 1934, nr 148 (3), lk 131.
[273] Kind, Peeter. Kalandus 1934 a. – *Eesti statistika kuukiri,* 1935, nr 160 (3) lk 122.

Lisa 20. 1935. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[274]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	13	12	6	6	7	8.8
Kilu	18	17	14	12	7	13.6
Lõhe	145	148	120	100	144	131.4
Tursk	20	17	20	13	14	16.8
Lest	18	20	17	14	27	19.2
Angerjas	99	107	93	91	87	95.4
Koha	54	69	67	58	64	62.4
Siig	50	51	46	38	43	45.6
Tint	12	12	7		19	12.5
Haug	27	35	33	28	27	30
Ahven	23	21	20	19	15	19.6
Silm	56		70		60	62
Vimb	26	25	22	16	21	22
Latikas	30	19	17	14	25	21
Luts	25	27	16	18		21.5
Särg	10		10	7	11	9.5
Koger			15	20		17.5
Linask			28			28
Kiisk		12	15	10	5	10.5
Säinas			23	17		20
Segakala	24	12	16	13	14	15.8

Lisa 21. 1936. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[275]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	10	11	4	6	4	7
Kilu	19	19	9	14	6	13.4
Lõhe	156	145	124	123	187	147
Tursk	10	17	12	13	13	13
Lest	21	20	22	11	20	18.8
Angerjas	132	119	99	105	97	110.4
Koha	63	62	61	58	50	58.8
Siig	63	55	40	36	36	46
Tint	13	10	8	8	10	9.8
Haug	26	31	40	31	27	31
Ahven	26	31	17	19	15	21.6
Silm	95				69	82
Vimb	23	24	24	23	20	22.8
Latikas	30		14	18	26	22
Luts	30			23		26.5
Särg	10		12	11	10	10.75
Koger			12	25		18.5
Linask			21			21
Säinas			35	27		31
Kiisk			13	15	10	12.7
Segakala	22	20	13	13	18	17.2

[274] Kind, Peeter. Kalandus 1935 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1936, nr 172 (3), lk 146.
[275] Kind, Peeter. Kalandus 1936 a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1937, nr 184 (3), lk 111.

Lisa 22. 1937. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[276]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	18	13	5	6	5	9.4
Kilu	23	17	11	26		19.25
Lõhe	172	172	158	92	199	158.6
Tursk	15	11	11	10	13	12
Lest	23	19	13	11	10	15.2
Angerjas	134	133	98	106	96	113.4
Koha	65	60	73	43	58	59.8
Siig	56	47	44	40	36	44.6
Tint	11	9	8	10	13	10.2
Haug	20	36	36	32	31	31
Ahven	23	21	16	20	15	19
Silm	78				65	71.5
Vimb	28	28	26	34	25	28.2
Latikas		10	21	16		15.7
Luts	34					34
Särg	11		13	13	15	13
Säinas	35		23	27		28.3
Kiisk	12	15		16		14.3
Segakala	26	21	14	12	19	18.4

Lisa 23. 1938. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[277]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	12	12	7	7	4	8.4
Kilu	26	24	17	23		22.5
Lõhe	194	195	160	128	196	174.6
Tursk	18	9	11	9	10	11.4
Lest	28	20	17	13	19	19.4
Angerjas	147	148	118	138	118	133.8
Koha	79	75	59	50	56	63.8
Siig	56	65	35	42	41	47.8
Tint	18	9	12		19	14.5
Haug	31	37	32	29	30	31.8
Ahven	27	24	17	20	17	21
Silm	114	116			71	100.3
Vimb	35	29	25	30	25	28.8
Latikas			10	21		15.5
Luts	30	42				36
Särg	11		15	10	12	12
Säinas			32	27		29.5
Kiisk				11	6	8.5
Segakala	24	17	16	12	20	17.8

[276] Kind, Peeter. Kalandus 1937. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1938, nr 196 (3), lk 124.
[277] Kind, Peeter. Kalandus 1938. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1939, nr 208 (3), lk 152.

Lisa 24. 1939. aasta kalahinnad kalaliikide järgi randades (s/kg)[278]

	Viru	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Riigi keskmine
Räim	13	10	6	7	3	7.8
Kilu	25	19	19	20		20.75
Lõhe	209	171	145	118	174	163.4
Tursk	9	5	9	9	9	8.2
Lest	27	21	17	18	22	21
Angerjas	157	146	126	143	135	141.4
Koha	75	72	68	51	65	66.2
Siig	55	68	51	42	38	50.8
Tint	10	20	15	8	25	15.6
Haug	24	35	33	28	30	30
Ahven	25	21	17	20	16	19.8
Silm	156	100			98	118
Vimb	23	20	35	34	23	27
Latikas		40	25	15		26.7
Luts	22	35				28.5
Särg	13	25	15	13	11	15.4
Säinas			30	21	25	25.3
Kiisk				19	15	17
Segakala	24	17	17	10	18	17.2

[278] Kint, Peeter. Kalandus 1939. a. – *Eesti statistika kuukiri*, 1940, nr 220 (3), lk 143.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Marie Kõiver** (sündinud 29. augustil 1994),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose **„Rannikukalandus Eestis 1918-1940“**, mille juhendaja on **Ago Pajur,**

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 9.05.2018